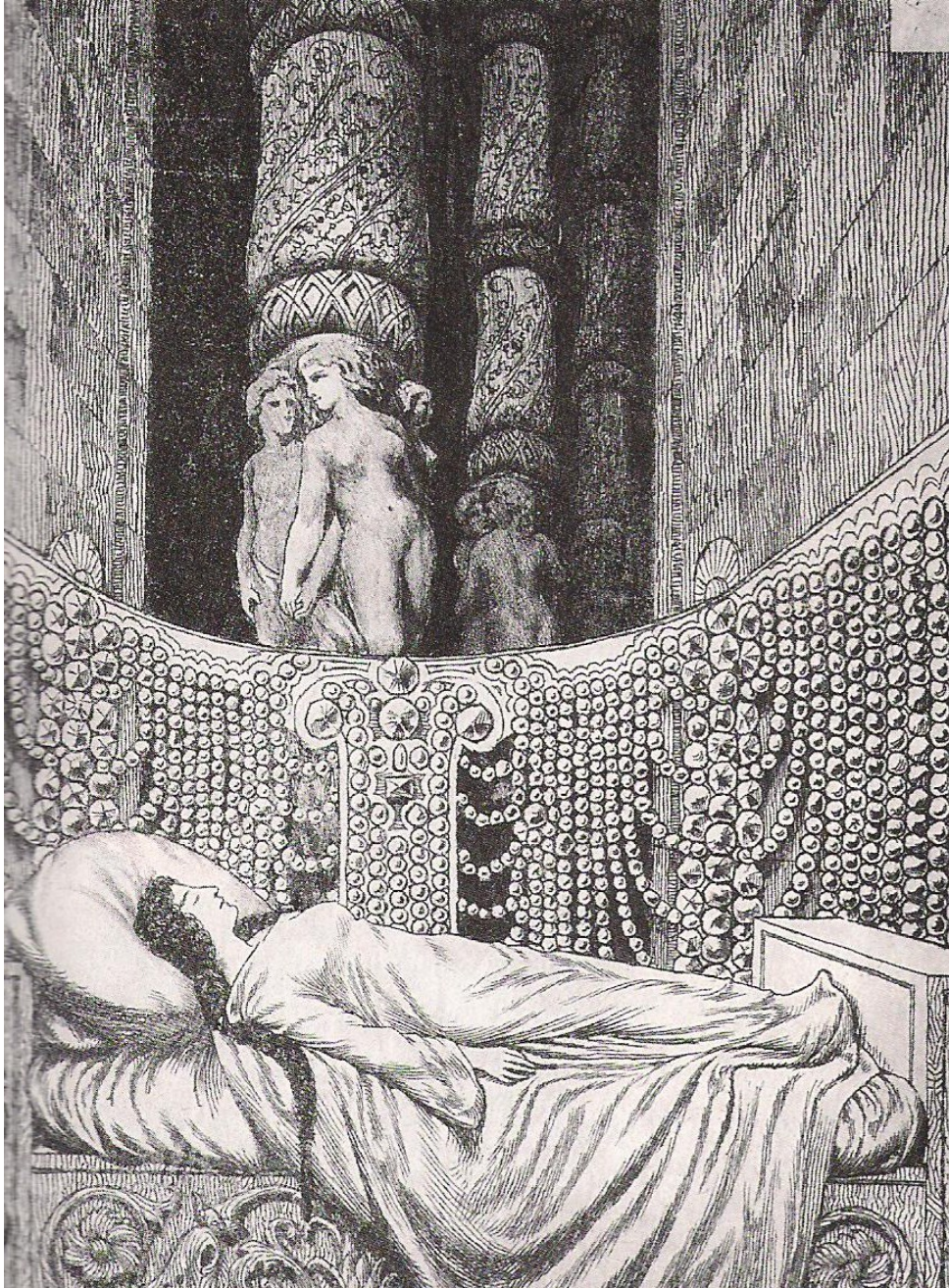

VALERI BERNARD

LA LEGENDA D'ESCLARMONDA

PREMI PEIRE VIDAL, 1934-35

1936

SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS
TOLOSA

ESTAMPEL SUS LA LENGA D'OC E LA RESPELIDA OCCITANA

Tantost par devis, tantost par livre.

Quora per estampel, quora per libre.

ESSAIS de Michel de MONTAIGNE, I, XXV.

Cent parlars, que ne fan qu'un; cent parlars e mai, cadun al encop escars e ric, s'endevenent ric-ci-ric al terraire ont es nascut, ont a milanta ans crescut sus la boca dels pacans coma la bauca suls camps, sens consir de ço qu'i a que se solelha al delà de son ceucle d'horizont; cadun sa sola cançon, cadun son foc e son lum, e cadun tanbén son fum: ara aquí tot ço qu'avem de nostra lenga, ont ne sem.

Qual viu que sus son coderc, e se ten aquí reguerg a tot lo de fora, i perd mai qu'i ganha; malapert lo paure felibre, aici relopi, qu'a son fogal s'acofina e que vol pas veire mai luenh que son nas.

Lo parlar del poble viu liure e franc com un auriu polin alargat al prat: aquò es quand serà ferrat, bridat — ardit e manel, domde e drut — que farà bel lo veire córrer. Es atal qu'al PARLAR campestre cal donar bon plec per amor que s'enaure a la belor, a la vertut, al trelús de la LENGA dont es plus que l'ombra. Aquí lo pretzfach; i a, sens aquò, ren de fach.

Qu'es devenguda la lei que menava tot dempueis quatre o cinc cents ans qu'enloc n'an escrich en parlar d'Oc que quelques escampilhats rimaires desendralhats qu'an agut pron pauc de sens per se plegar mai o mens, nèciament, tant qu'an pogut, a la lei qu'a prevalgut amontnaut, la de Paris, qu'a bel genolh plegadis an se guida sens acais? La lei nostra, nostre biais, nostre eime, aquò es avalit, rebondut? Non: forabandit, es pron dire.

Plan vivent, mas plan dispers, se mantén lo sorrón de bel temps a; pron ne sobra, ça que la, per salvar tot. Mai d'un cop, ça qu'un parlar perd ten cop dins un autre: dins tal cas, tu, felibre, que faràs? Ço que en reire, sens rambals, se fasiá dins los ostals: quand la femna a sa lar trobava, per mal asard, son foc mort, un sot matin, sul cop a co del vesin anava, com se ditz, querre lo bon recalíu.

Te cal tenir estampels, sul sol, per orta, amb los vielhs, que l'escola gastet mens que o sap far de nostre temps. De la lenga aquí los bons, los verturoses cepons: trairàs de lor eime esters mai que dels libres duberts.

Per los libres, durbiràs mai que mai, de tras en tras, los qu'an fach espelisón sul campestre, a la cançon de la lauseta e del grei: n'i a mai d'un de tal escuelh que fa mefla als qu'an florit dins l'ort d'un letra-ferit.

De mai, faràs l'espeluc, amb aurelhós abeluc, dels pergamins annadits que, per cop d'astre gandits dels cussions e de l'estralh, al arruc en bon airal, son coma las cledas d'aur ont s'estrema, amb lo record dels aujols aquí vivent, lo brave pan que nos ven del sesteiral e del forn de Bernard de Ventadorn. Aquí veiràs, al miralh de l'esclet parlar mairal, la vida vidanta del terraire. Aquí lo pedel, e l'escauta a debanar, e las

fonts ont cal anar beure. Per córrer endacom, saber la dralha es quicom, pas tot: cal bon pe, bon suc per se gardar de trabuc.

Cal beure a las vielhas fonts; s'i cal pas negar al fons. Aniràs pas beure aquí al biaís de las vacas ni de las aucas, — bon bestial dont voli pas dire mai: i a mai d'un ome educat qu'a mens d'eime qu'un aucat. Cal legir papafards vielhs sens los siegre com bels ases seguent mai ni mens las piadas del reire temps.

Dins un parlar, redrechir tot ço qu'es garrel; causir ço qu'es mai salvi d'entec; despartir lo verd del sec, lo borramesclat del blos: tot aquò es escabissós plan mai que de foire l'ort o de i culir nasitort.

Degun n'espelirà sol la claror dins la rambolh: es ops que, sus tot airal ont sona lo verb reiral, per aclarir ço qu'es trum, cadun aluque son lum, foguès qu'un lum de calelh. Es de solelh en solelh que lo blat greilha a l'escur, florís, grana, ven madur e s'amontaira sul sol; atal, se l'astrada o vol, los occitans que vendràn un jorn amontairaràn, — mai d'un lustre debanat aprep que, camp semenat, aurem quitats los esclòps.

Alavetz, qual sap, per cops, los vius se remembraràn dels rebonduts, e diràn, fasent a cadun son drech:

— Aquel d'aquí laurel drech; aquel lauret bordons torts; aquel faguet esperforç res que amor de malcorar los valents en trin d'obrar; aquel laissez viure lo gram, la volpeta, l'auriflam, l'iraga e lo trauca-sac; aquel an guet al Ubac manlevar, lo paure pec, al cluquet, lo gran metec que, coma tant d'entenercs, mesclet a son blat esters... Tant plan tot s'es engalhat. Un cop qu'an pron rascoalhat al palhier, las mesplas son maduras a lor sasón; aquò es atal que lo temps, amb l'ajuda de las gents, adoba e petassa tot ço qu'era estralit e rot.

ANTONIN PERBOSC

Montalbàn, 1935.

ELUCIDARI

SOBRE MESTRE VALERI BERNARD I LA SEVA OBRA

Dades biogràfiques.

El senyor Valeri Bernard, al qual la Societat d'Estudis Occitans atorgà l'any passat el PREMI PEIRE VIDAL de literatura, és marsellès; nasqué a la metròpoli provençal l'any 1860. Dotat de clara intelligència, cursà amb brillantesa els estudis primaris i entrà molt aviat al Liceu de Marsella, fogar d'alta cultura intel·lectual, on la seva educació coincidí amb la d'un estol de jovenets esdevinguts després, com ell, figures pre-eminents del món artístic, literari, comercial i industrial de Provençal. (1)

El primer contacte d'aquest escriptor amb el desvetllament literari provençalista fou fortuit. Temperament artístic temptat més per les arts plàstiques que per les lletres en què havia d'excel·lir, era gravador litògraf a ca l'Oliva de Marsella i treballava en les il·lustracions dels *Gangui*, de Fortunat Chailan, sota la direcció de Johanny Rave, quan arribà a ell la coneixença del felibrisme i dels primers llibres provençals, devorats més que no pas llegits en una explosió d'entusiasme renaixentista. (2)

(1). Aquestes dades són extretes de la notícia biogràfica apareguda en el número extraordinari de la *Chronique Méridionale marseillaise*, tot dedicat al senyor Valeri Bernard amb motiu de la seva entrada a l'Acadèmia de Marsella, el març de 1903.

(2). La personalitat artística del senyor Valeri Bernard mereix capítol a part. Admès a l'Escola de Belles Arts, entrà d'aprenent en qualitat de gravador litògraf a can Mosnier. Més endavant treballà als tallers Cayer i finalment a ca l'Oliva, on féu amistat amb Decanis s Garibaldi, els pintors marseillesos tan justament apreuats. Així s'anà revelant el seu sentit artístic i passada la temporada curta de treball en diverses litografies marseilleses, deixà aquest ofici per la pintura decorativa.

L'any 1881 ingressà a l'Escola de Belles Arts, de Paris, i al taller de Cabanel. No content, però, de l'ensenyança escolar, s'ensinistrà enfora d'ella posà la direcció de Puvis de Chavannes, el qual li tingué un grau afecte i el posà en la via ampla i veritable de l'art. De 1881 a 1887, època del sojorn a Paris, Valeri Bernard provà també, al marge de tot ensenyament oficial, l'escultura, tal com s'havia exercitat en l'aiguafort abans de conèixer i rebre les lliçons profitoses de Felicià Rops.

En tornar de Paris l'any 1888, fixa la seva residència a Marsella i reprèn amb veritable febre la producció d'obres nombroses i variades. Exposà pintures, escultures, aiguaforts, proves d'irisació de metalls i cuirs repujats, de tots els quals la banalitat és exclosa, als salons de la Societat Nacional parisenca i del Saló Marsellès, inaugurat posteriorment. Sense menyspreu per la pròpia personalitat que s'hi revelava, dues grans influències són patents en aquesta època en les obres de Valeri Bernard: les dels mestres Puvis de Chavannes i Felicià Rops.

En la pintura decorativa del marsellès, la de l'un; en els seus aiguaforts principalment, la de l'altre. Ell mateix confessà ben clar, en el discurs d'entrada a l'Acadèmia de Marsella, tot el mèrit d'aquells dos artistes i la seva alta reconeixença a llur mestratge.

— Dec a ambdós la vida de la intelligència, la comprensió del meu art, la meua voluntat creadora.

I prossegueix amb un elogi càlid de llur valor, comparable tècnicament i estèticament al dels artistes més famosos de l'art de tots els temps.

Parlant de la personalitat artística del senyor Valeri Bernard, deia Camil Mauclair en un article del *Petit Monégasque*:

— Fou deixeble de Puvis de Chavannes, el qual l'estimava, i el seu esperit també rebé la influència de Felicià Rops i de Gustau Moreau. Valeri Bernard ha experimentat, des del començament de la seva carrera artística, la lluita que tot artista veritable i modern ha viscut: ço és la pugna entre l'esperit i l'instint. Provençal de vella soca, era decantat a pintar el seu país, amb la seva natura assolellada, la seva mandra feliç, els seus horitzons de somni i les il·letes, els pins, els oliverars i els pujols rocosos que hi barregen una mitja tristesa llangorosa o ardent. Però la intelligència penetrant de l'artista reclamava concepcions més profundes i subtils. Corprès d'ocultisme, erudit, amb una cerebralitat curiosament exercitada, Valeri Bernard sapassionà en el seu retir per tots els problemes que a Paris temptaven la seva generació. Somnià allegories en simbolista, es familiaritzà amb les idees pre-rafaelites, lluità contra el realisme que li aconsellaven tant l'herència com el paisatge brillant i extern en què vivia. I alhora li parlava a l'ànima el sentit de l'ordre clàssic inherent al seu país llatí. Sense deixar-se corrompre per la falsa correcció, per la ciència freda de l'academisme, Valeri Bernard trobà amb Puvis de Chavannes una direcció preciosa i sàvia.

Llavors, pensant sense servilisme en el mestre del *Bosc sagrat*, produí algunes obres decoratives d'un bell estil, la més completa de les quals és la Vinya, remarcada i plaent pel panteisme delicat, la pura senzillesa de la línia i la tonalitat clara en què és resolta. Fou en aquell mateix temps, però, que Bernard canvià de manera de veure: i pintà, de guisa molt semblant a la de Claudi Monet, una sèrie

de petits estudis provençals no exposats per modèstia, però que compten entre les interpretacions més originals i més fortes que s'hagin fet del cel i del paisatge de Provença. N'hi ha de tan belles com les de Monticelli... Frederic Mistral, que l'admirava i li tenia una viva simpatia, li encomanà una pintura per a l'Ajuntament de Mallana: una *Farandola*, en la qual es mouen en un dolç paisatge virgilià i amb el sentit més feliç del ritme, dones típiques d'Arles, d'una gràcia i un estil alhora reals i ennoblits.

Les primeres obres literàries.

Automàticament i alternats amb la presència assídua a les reunions del grup literari marsellès anomenat Els Joves (1877-1879), veritable eixam d'artistes, de literats i d'homes públics, entre els quals Guigou, Joan Lombard, autor de l'*Agonia* (1888) i de *Bisanci* (1890), Joan Blaize Antides Boyer, Auquier, Bertàs, Ferrero, Eugeni i August Clerissy, Joan Tribaldy, Jordi Martz, Mouttet, governador de la Martinica, mort tràgicament en l'erupció terrible del Pelée... començaren els assaigs que havien de concretar-se, l'any 1883, en *Li Ballada d'Aram* (poesies); el 1884, en *Li Cadarau* (poema); de 1883 a 1885, en *La Guerra* (poema); el 1885, en *Bagatoni*, la primera novel·la; el 1889, *La Paurilha* (poesies amb pròleg de Frederic Mistral); el 1910, *Li Boumian* (novella) i el 1913, *L'aubre en flor* (poesies), a part altres nombrosos contes, poemes, poesies i articles en què aquell entusiasme renaixentista i la passió per la bellesa que sempre animen el senyor Valeri Bernard s'han prodigat tot al llarg de la seva vida.

Li Ballada d'Aram, Li Paurilha, segons el senyor Pau Souchon.

Dels versos *Li Ballada d'Aram*, Pau Souchon digué que testimoniaven una coneixença no gens comuna dels recursos rítmics de la llengua provençal i que recordaven els cants ferotges de certs trobadors guerrers. De les que componen *La Paurilha* el mateix crític escriví que caracteritzaven admirablement l'aportació de Valeri Bernard a la Renaixença provençal i assenyalaven, al costat de la dolcesa virgiliana de Mistral i de l'ardorosa llangor d'Aubanel, l'accés d'una poesia ombrívola, turgent i resoltament popolare. (1)

1. *Chronique Méridionale* citada.

Bagatoni, segond el senyor Camil Mauclair.

Bagatoni ha estat, però, fins al moment d'aparèixer *Legenda d'Esclarmonda*, l'obra capital del senyor Valeri Bernard. Heus ací el comentari que li dedicà Camil Mauclair, quan la novella fou transplantada al francès: *Bagatoni*...

Alfons Daudet l'admirava sincerament i deia d'aquesta novella que contenia les més sòlides qualitats de la literatura provençal. La traducció francesa del jove poeta

aixenc, senyor Pau Souchon, conserva tota la sabor del text original, les seves crueses, el seu pintoresc, el seu ritme, les seves imatges superbes, el bigarrament dels seus italianismes, del seu argot dels barris pobres de Marsella. Vull creure que aquest llibre serà llegit apassionadament i que se'n parlarà: per mi és bellíssim i aporta quelcom d'inèdit no solament a la literatura meridional, sinó al camp del naturalisme francès.

...No sabia comparar millor la impressió que produeix aquesta obra que retraient la de certes novel·les de Màxim Gorki, sobretot les obres mestres esgarrifoses que tenen per nom els *Vintiun* i els *Ex-homes*. És la mateixa potència en la pintura d'una desesperança infernal, idèntic balbuceig corprenedor de l'ànima humana, a la recerca d'un ideal somniat en el fang. Però el més extraordinari és que *Bagatoni* fou escrit ben abans que ningú a França conegués ni el nom de Gorki... (2) I el mateix Pau Souchon, abans de traduir-la:

— Aquest llibre porta el que sovint cerquem ben lluny: paisatges nous i emocions inèdites, els quals Valeri Bernard ens conta amb un art perfecte de la descripció, després d'abocar-se damunt la turba d'una gran villa a la qual la mar afegeix una poesia contínua. Hi ha capítols d'una malenconia profunda, d'una tristesa infinita. D'altres s'arboren d'una joia sinistra i contenen fires a l'encant, festes de la pobrissalla, escenes d'un realisme extraordinari. (3)

1. *Chronique Méridionale* citada.

2. *Petit Monégasque*, de Montecarlo. Recull de textos crítics publicat per la *Chronique Méridionale*.

3. *Chronique Méridionale*, article citat.

Membre de l'Acadèmia de Marsella,

Capolier del Felibrige, President d'Honor de la Societat d'estudis Occitans

Entrat felibre a l'Escola de la Mar, de Marsella, l'any 1879, el 1893 fou promogut majoral. L'Acadèmia de Marsella l'elegí membre pel setial que havia deixat vacant la mort de Francesc Laugier, i el rebé en la seva docta companyia el 22 de març del 1903. (1) Per la seva banda, el Felibrige l'elevà al beige, capolierat alta distinció i alt càrrec en els quals reemplaçà el senyor Pere Devoluy, l'any 1909 i que ostentà fins el 1919, data de l'elecció del doctor Fallen. En constituir-se a Tolosa el 16 de març de 1930 la Societat d'Estudis Occitans, l'illustre escriptor provençal fou designat unànimement, amb el difunt Josep Anglada, professor llavors de llengua i literatura meridionals a la Universitat de Tolosa; E. Borciez, antic professor de llengua i literatura meridionals de la Universitat de Bordeus; J. Guillaumie, professor de filologia romànica de la mateixa alta escola; J. Millardet, professor de filologia romànica de la Universitat de Montpeller; Pròsper Estieu i Antoní Perbosc, majorals del Felibrige, membre de la Secció d'Honor i de Conseil, única que dóna accés a la presidència de la S. E. O.. Traspassat el 13 de juliol d'aquell mateix any el malaguanyat professor Josep Anglada, el senyor Valeri Bernard fou nomenat, per torn, president de la nova entitat renaixentista.

(1). — Excuseu la meua franquesa; tinc tan arrelat el costum de pensar i d'escriure en provençal, que, quan he de fer-ho en la llengua oficial, el meu esperit es torba i la meua mà dubta; la temença de mostrar-me inferior a mi mateix paralitza el meu bon voler.

... Poques vegades m'havia trobat davant Francesc Laugier, al qual vaig ésser presentat. Em mancà, doncs, l'ocasió d'apreciar directament la seva cultura intel·lectual considerable i les grans qualitats del seu cor. Però sé, perquè a Marsella és públic i notori, que el seu caràcter era d'aquells que de seguida inspiren simpatia per l'expressió franca que sobreïx de tota llur persona, per l'absoluta simplicitat de llurs maneres, per l'exuberància meridional a la qual donava curs lliure i que es guardava bé de dissimular per no cometre la pitjor hipocresia. També sé que parlava habitualment en provençal i que, quan en alguna conversa en altra llengua l'animava l'escalf de la discussió, esmaltava el seu francès d'expressions manllevades a la llengua popular. Heus ací un pla en el qual m'hauria plagut trobar-lo si les nostres relacions, tot just iniciades, haguessin esdevingut més íntimes. Aquesta joia dolça de canviar amb ell els meus pensaments en la llengua que estimo, no l'he tinguda; i en aplegar-me per primera vegada amb vosaltres, és per a mi un dolor ben viu i ben sincer de no trobar-lo, què dic! de seure al setial en el qual fou, durant trenta anys, el vostre col·lega i amic.

... Així ens semblen de genie dels quals podem amb més orgull i més justament glorificar-nos [Puvis i Rope], i així considerem el nostre illustre Frederic Mistral, del qual creixerà la fama de segle en segle. ¿ Per ventura no és fent obra de savi i d'artista, recollint entorn seu els vestigis d'una llengua menystinguda, inspirant-se en els costums, en els pensaments, en les passions del pastor, del pagès lligats a la terra, d'aquesta raça provençal fina, espiritual, contenta amb poc i amorosa de llum; per ventura no és absorbint la vida que el volta, com ha fet sorgir en ell el geni latent i vivent? Així naixia la seva obra mestra: la resurrecció d'una llengua, d'un poble. Una pléiade ardorosa s'aplegava al voltant seu i, desclosa, una literatura s'expandia com la copa potnt entorn del tronc nuat i vin del roure. (Fragments del discurs d'entrada a l'Acadèmia de Marsella, publicat íntegre per la *Chronique Méridionale*.)

La Legenda d'Esclarmonda, síntesi i superació d'un passat patriòtic, literari i artístic.

Filla de tots aquests antecedents patriòtics i estètics, superació de tots ells, l'any 1928 advé *La Legenda d'Esclarmonda*. Síntesi i superació patriòtiques: per l'evolució del seu provençalisme inicial a l'occitanisme que ara canta i augura; pel trànsit del seu parlar, local i rodanià, al provençal clàssic, antic i modern, en què *La Legenda d'Esclarmonda* és escrita.

Síntesi i superació estètiques: tot el passat artístic, tot el passat literari del senyor Valeri Bernard són ací, fosos en aquesta obra, la depuració, l'elevació i la unitat de la qual són ben notòries. Superació encara d'aquell esoterisme, entre satànic i malabar, pobra evasió espiritual de la fi de segle, per un sentit fàustic articulat, orgànic, per un espiritualisme de més llunyanes reminiscències, que discorre tot al llarg del llibre de què parlem.

Qualsevol que sigui, però, l'abast transcendent d'una obra literària, sempre roman en primer terme la qüestió del seu valor, de la seva qualitat, de la seva bellesa literal. Ho pencava així el mateix Dant, hàbil a infondre als seus poemes fins a quatre sentits, (1) dels quals, però, els tres majors a saber: el sentit allegòric, el moral i l'anagògie, són

subordinats a la perfecció, que és correcció gramatical i retòrica, i a la bellesa del sentit literal bàsic.

En aquest pla, doncs, literal i literari, ¿fins a quin punt *La Legenda d'Esclarmonda* és una obra reeixida en les seves parts i en la seva totalitat, en la seva construcció, en el seu ordre i en la quantitat de poesia que els seus ambients i les seves imatges realitzen? Que cada lector, després de conèixer-la, s'ho respongui en definitiva. Davanters de l'experiment, nosaltres la hi creiem en grau considerable. La tenim per reeixida en el seu conjunt i en cadascun dels dotze capítols que la componen, extractats a continuació en una mena de reduccions *plàstiques* de l'obra, que en seran alhora el millor aperitiu.

Plàstiques: no oblidéssim que el senyor Valeri Bernard, per una transposició freqüent en artistes doblats de literat, *veu* plàsticament allò que després realitza literàriament. I al revés: *sent* i *pensa* literàriament el que després són els seus gravats o les seves pintures. La transposició dóna, de manera inqüestionable, una superioritat estètica a la producció literària de l'autor provençal; de manera concreta a *La Legenda d'Esclarmonda*, qualificada per ell mateix d'*obra de la seva vida*.

No oblidéssim tampoc les ascendències, les afinitats, el temps artístic en què la personalitat del senyor Valeri Bernard s'expandí: Puvis, Rops, Moreau, i el nom, encara, i l'obra de Ricard Wagner, amb tot el que representà en l'encavallament dels dos segles el gran mestre de les realitzacions integrals del drama líric. (2)

(1). DANTE ALIGHIERI, *Il Convivio*. Comentaris primer i onzè a la *Prima Canzone*. Lletra a Cane Scaligero, citada per Pietro Fraticelli en *Della prima e principale allegoria del poema di Dante. La Divina Commedia*. Edició de G. Barbera. Florència, 1914.

(2). ¿ Qui es preocupa avui d'aquesta unitat suprema de l'Art, d'aquesta síntesi assolida alhora pel ritme del monument, l'expressió de la pedra, l'harmonia del color?

Cosa estranya! Imprecisa i tot, realitzarà la música aquesta síntesi? Wagner ha albirat aquest acord íntim. (Valeri BERNARD, en el discurs citat anteriorment.)

De “La Selva” (capítol I):

... E d'aquel èsser estranh sort une vote dolça, infinitament dolça, melodiosa e pura que s'enaira, s'alarga, s'estend com un parfum. La selva tota entiera sembla retenir son alèn per l'escotar. Los aucels s'aturan de volatejar, se tenon a l'escolta sobre las ramas. Tot brugit cala.

De parpalhons en voladissas innumerablas nimbar, lo cep del cantador, d'esquirols sautant davalan sens brug dels aubres e, pivelats, s'aflatan. De serps eissidas de lors traucs de molsa se lenegan dolçament, alçan le testa e se trantolan denant el.

A agnela votz d'enfant cristalina e meravelhosa, le natura enfolesida barbela.

L'ors tremola, estransinat; sa fàcia bruta de bèstia pren une expressión embadalida, e cluca los uelhs, e sort la lenga.

LA VOTZ DE LA SELVA

Seriá lo dieu Pan jogant de sa flahuta que van de respelir per la gaug d'aquest monde?

*E le selva se pimpa d'un alclàn de flors. Lo solhels a son zenit absorbís las ombras;
l'escaudilhada agolopa le terra.*

*E vet'aquí que, sobdàn, une ardada de senglars passa en gran bruda, estrepant
salvatjament l'erbor.*

L'encantament es rot...

De “La Farga” (capítol II):

... Al ronfle tissós de las boljas lo carbón peteja, la flama blavenca poja drech.

*Joan de l'Ors pren sa maça de ferre com auriá arrapat un palhum e le pausa sobre
las brasas. Nervioses, sos muscles non tressalisson.*

En dejós tots l'agachan.

Tostament lo foc ronca e abrasa le farga.

Sobre las enslutges lo tabasar dels martels rebombís, las belugas rabinan.

JOAN DE L'ORS

— Mai fort! lo menador de la bolja, mai fort! Bocatorta e tu, Malacapa, de carbón!
de carbón!...

*... La calina devèn estofeganta, le farga escaludante, le bolja udola com un vent
d'auratge.*

*... La maça de ferre es com un robin; reflama. Joan de l'Ors, ufanós, nud fins es las
ancas, lo pel color de coire ardent, le leva de se man senestra amb ses mordaças
gigantas e la pausa sobre l'enclutge. De se destra arrapa lo martel e lo manejan
com una pena, pica a cops redoblats.*

Alumnat del foc e del flar de se maça abrandada, trais dins le farga

*una ombra gigantassa.... E, sens derrompement, a cops de mai en mai rabents, lo
martel rebombís.*

De “Las Crotzs” (capítol III):

Uns valada abissala que de montanhas blancas de neu sobrençan.

*Al pregond d'aquela val, sul ribèirès d'un vabre, entremieg de rocas aterradas, un
viairol serpenteja ont l'on vei una tropelada de romeus.*

*Van len, len, cargats de sas talecas: d'unes cavalcan sobre de muols, d'autres
tirassan de barriotas ont jason de fantins malanants; li e de carretas comolas de
femnas e de vielhs; d'escassiers menan d'orbs per la man. Li a de gents de tota mena:
placiers ricament provesits, mesquins meitat nuds e malautís.*

*D'armans, l'asta al ponh, los precedisson e los seguisson. Passan, en cantant de
preguieras, pois desapareisson per reparèisser mai lonh dins l'aclap de las rocas. Sas
votz a la perfin retendissent dins los ressons de le montanha, fan se levar de grands
vols de girfalcs que reviolan sus los crestens.*

Del mateix capítol:

L'om comença de veire rebocar sus le via de romeus enfoletits. D'unes corron als aubres, los escalan, d'autres se rescondon long del vabre. Lo quil de las femnas e dels mainats es espaventós.

... Joan de l'Ors, astiu com l'elhaus, derrabade son espala las doas crotz estacadas amb sa maça, e, amb aquela arma despersa fasent lo virolet sobre son cap e volvent el meteis, ensuca lo primier reng dels escarans. Los autres fan ploure sos et de massacans e de sagas.

Sagnants, los penedents s'encrustan desesperadament sus el, ventejan en cada movement com d'alas de ratepenadas. Però tres son casuts, jason morts e trepits.

D'autres escarans venguts en ajuda non podon dins lo foc de la batesta reconèisser Joan de l'Ors e son pres esmament d'un espant qu'a gens de nom: es que l'arma redobtabla del gigant, semena la mort, e las crotz que tirassa acrocadas a sa talhola dalhan las cambas.

Los penedents agonizan sus el, e Joan de l'Ors, dins l'anochar, tal una aparición d'infern, ensuca, trucida, mata! Ben leu le val es plus qu'un immens masel.

De “Lo Castelàs” (capítol IV):

Es dins la mai nauta sala de le torre. De las fenestras om vei la val revironada de montanhetas aboscassidas. Al pe del castelàs, atropelats com d'anhels, los ostalons se fan esquineta, davalan, entrecopats d'un negre esmarrador d'andronas desbocant sobre l'antica gleisa romana del campanal bas e carrat.

Le raita sens derrompement classeja. Las meissons flaman. Om vei córrer de gents armats de forcas, armats de dalhas.

Dins le nauta sala li a un grand trepei. De femnas, de fantins tremolants de terror se li son rescaptats, tots, cor-falit escoltan les cridors du mai en mai brusentas.

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!

Levatz-vos! salvatz-vos! armatz-vos de forcas...

... Un fum s'enaure, negre, quitranós, l'aura lo bufa contra las fenestras. Om pot plus ren destriar mentre qu'una granda cridor, de quilhs ponhents clantisson mai propdàn.

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

...Raida! raida! raida!

Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!...

...Dins la foscor del fum, de belugas, pois de flamadas gisclan. Al flar om vei la gleisa abrandada. Lo sobrellum alugora la sala.

De “Desconort ” (capítol V):

Sobre lo crestèn d'una montanha alumnada pel trasmont, Joan de l'Ors es assetat, la maça de costat. Sa nauta estadura sembla a las darrieras lugors encara mai giganta. A un vestit de pels de lops.

Una tristor desananta l'agrega, sospira de sa votz cantadora, tal una arpa fre-gada del soledre.

JOAN DE L'ORS

Paure de ieu! E perquè sieu nascut?

Espaventós e reguerg, m'aborrisson!

...Se revira, la mar lonhdana belugueja.

...De lagremas li venon als uelhs.

À l'horizont lo solelh s'escond detràs de longes traginas Porpalas.

L'aura de mar, que s'es levada, fai ventejar los cabels falbencs del monstre.

D'aval, una remor non defenida, sanglot, desesperança, preguiera, s'enaure de l'ombra e de la nebla.

De “Lo trep de l'ors” (capítol VI):

Vast relarg enreviront de melses sul penditz d'una montanha.

L'horizont que l'om vei d'aquela autura es un caos de rocas desrancadas, de pojols traucant las nivols, de selvas tramas.

En mieg d'aquel relarg, sobre un pedestal engarlandat, la maça de Joan de l'Ors es auborada com un trofeu. Tot a l'entorn, en una meirevironda, sirvents, sirventas e criats dreïcan de taulas, estendon las toalhas, afachan la belacara d'un convit.

Dejós los melses, van, venon, de gens mal encarachats, vestits de cuer, armats de lanças, de penarts e de ponhals.

De gachadors sobre cada poget tenon ment los viairois.

A man esquerra, un grand bauç tapissat d'edra abriga los focs ont se coi un caçum espetaclós. De vitalhas de tota mena se li amolonan.

De gojats desfonsan los tonels, emplenan los oires e los pechiers.

A man destra s'esbada una espelonca sobrondanta de sacas, de caissas...; d'estofas de seda, de camelot, de bocaràn; de tapissariás; de melar plen d'aur; de paraduras, de floquets, de capselas, de joias, de mobles raubats a las gleisas. Entremieg d'aquel amàs, om vei Joan de l'Ors encadenat, de globels de ferre descomunals li son ribats

als pes e als ponhs de tal erra que pot se tirassar que suls genolhs e las mans... L'an despolhat le tot, es nud.

*De siscles alegres retendisson pertoz, om crida, om canta.
D'escaran arriban cargats de pilhas.*

Del mateix capítol:

*...[Joan de l'Or] es sublim d'ardidesa. Una força sobrepoderosa, invencibla l'anima.
...Anglar, lo primier, fai gisclar de sas mans lo ponhal qu'amb un aruit sorn se vai tancer dins lo pietz de Joan de l'Ors. Aitant leu la maça brandida e mandada com un elhaus atrissa Anglar. A endemessa lo monstre reprèn son arma, la maneja de la man destra, de l'esquerra se derraba los ponhals e los penarts que de tot latz adenviats lo traforan e l'ensagnan.*

De rius de sang rajan sobre sos pels, a degots rabegs forman de calhastres sul coderc.

De brieu las corporas maladas s'amolonan denfra las taulas abausadas. Om diria que la força de Joan de l'Ors creis amb lo chaple, ben tant que los darriers escarans, pres d'un esglai e d'una feror sens nom, fugisson e s'esvalisson jos los melses.

Joan de l'Ors remana sol, despers, orre a veire amb de femnas mortas de pavor acrocadas a el que se laissan trepir e prautir.

Lo relarg es plus qu'un prat batalher de bordelariá, de sang e de mort.

De “Los Encantaments” (capítol VII):

...Lo campestre insensiblement devèn lis com una agate lissada; las peiras, los codols de mai en mai abondoses, an de formas regularas, es de cristals de maragda beluguejants e talhants com de laimas. Se multiplican tant e tant que Joan de l'Ors deu los endurre de sa via. Tost non pot faire mens que de li caminar sobre. Malgrat son avesut, li copan las cendalas, li nafran la sola dels pes; sofris greument. Escoba lo sòl amb sa maça.

Ara, la nebla s'alugora, una claror difusa e saura l'envolopa. De belencs apareisson, de belencs de las milanta facietas regularas, trencadoras, agudas com de ponhals e d'un aluc ençant: es de safirs, de topazis, de robins.

Mentre que s'enança, aquels belencs creisson, se sobrandan los uns los autres. Es un caos prodigiós de formas geometralas menaçadoras ont jogan mil e mil alclans. Joan de l'Ors ne pot sofrir la raia. Tot es veirin, tot es lissat. Al menor pas mal assegurat, se talha la pel sobre los broncs vius de la peira.

Un son clar e perdurable com una nota de cristal emplis l'espèndi.

Del mateix capítol:

...L'avespral ven, le nebla se commou, una fachura truma li redola encontra. Joan de l'Ors, drech, es a l'empara. La fachura devenguda sobde un orre monstre golabadant, se li ronça sobre. La maça la crebanta.

Lo monstre s'espartis ers dos, e son doas aparicions terrificantas que li cabussan sobre. Joan de l'Ors fasent lo revolim amb sa maça, las atrisssa, mas los monstres se divisan encara: son quatre novels adver-saris que l'amenan, pois uech, pois setze, pois trenta-dos, e sens fin se multiplican jos los chaple de la maça.

...picant desperadament, lenega e cais. Los talhants cristalencs, amb un bruch de carnassarsia, li trencan la pel e la carn.

...sentis los monstres repar sobre d'el, com alque de gludat, de freg e de guiscós.

...un frim d'orror de cap en pe la segotís: d'idras, de limandas, de serps graponan long de sos membres; n'es cobercelat, s'enleçan a sas cambas, a sos braces, a son col; sentís contra sas gautas, sobre sas làbias la fregament sotil de las lengas forçadas.

De “La Sfinge” (capítol VIII):

...La ploja avia calhat; l'aiga que li montava cais a la boca, nonvesiblement començava a mermar.

...Mas lo rabinés de l'aiga es encara terrible, e Joan de l'Ors avança amb gran afàn. E pauc a pauc, l'agardament dels belencs se trasmuda; de traslucents qu'eren, color de safirs, de maragdas, de robins, atornan negres, ferrencs, morns, pariers a de plendosas paraduras ploriosas.

Al brugit de l'aiga que s'escola venon se mesclar de quilhs de dolor, de gemecs, de garruelhs que lo derubent retramet en ressons sens finisón.

E lo derubent s'estrechís encara. Serpenteja en mile baissuras estrunas. Joan de l'Ors de sas espalas ne toca las doas parets. En certs replecs pot avençar que de costal.

Ara, li a plus qu'une giganta crebassa negra.

Las clamors creisson, eissordantas.

Amont, amont, dins lo cel, fusan d'aucels arpians.

E sobdàn, en un darrier virador, Joan de l'Ors desboca sobre un vast cieri cercondat de montanhas negras, drechas, lissas, immensas, dels agusims perduts dins la cel. Neguna entra salhida qu'aquela crebassa d'ont foreissís.

E l'arena es capelada de cadavres sobre los quals se viuta una animança monstruosa, de las proporcions colossalas.

De “Lo Gorg ” (capítol IX):

... Batent lordament de sas alas, e com se laissant trastombar, la Sfinge s'es bandida entrensiég del gorg.

L'estrinat balanç del casement leva lo flat a Joan de l'Ors. S'adongla als cabels del monstre, del qual las coassas que ventejan verticalament li envolopan lo pietz e las espalas.

Aviadament lo jorn decreis. Estrenhent ansb sos genolhs podents las ilhas de la Sfings, regarda capauràn, vei l'obertura del gorg com un trauquet blau estopat per las arpias que lors udolaments e lors injúrias se mesclan a son ausida al siblament de l'aire.

L'escura es complida. Dins le negror absoluta, freida, aigosa, l'envol de la Sfinge non mena bruda.

L'atrais de las tenebras sembla los agafar. A l'aura que lo sofoga, Joan de l'Ors comprén de quant la davalada es rabecha.

Però sent atressí les dents agudas del monstre li talhar la carn, la derrabar e cantels. E aquò dura a longas, a longas. De lonh en lonh de lugors fusan. Una claror pala e grisa, filtrada de las fendalhas del gorg, laissa entrevéser de columnas gigantas, d'agusims, de somjons, d'ogivas, de penjols que s'estajan, se multiplican, s'enarcan, s'espartisson a l'infinít, formant de meravelhoses entrevescs pariers a una vegetación fantastica, sorgida sobdàn de la nuech e rintrant dins le nuech.

De pertot l'aiga decor. Parieras a de perlas pindoladas e cada forcadura, e cada bronc, a cada ponchor, las gotas filtradas tras la peira ban, tomban regularas, cristalencas, musicalas.

Dirián una catedrala immensa dels pilars sorgedors de l'abissi...

...L'aire desalenable e siblant deveniá calent, lord, betumenós. D'aval, una sorna lutz rogenca pontejava.

De gabors fosforicas s'enciman, un grondelhament durador se fai ausir, diriatz un immens buf de farga.

Le calina devèn incomportabla, le claror enceganta.

De flamas se mostran, sorgisson a lor entorn, los lecan, los berusclan, udolan.

...De flamas immensas las enrodan. Les alas de la Sfinge, en lor batament rabech, las brandan, las segotissan, las delonhan. Las flamas s'enarcan amb un brogit de cataclisme, e lors ponchors cegudes, talas mil e mil vipras li drechuran de bislengas nacaradas.

D'“Esclarmonda” (capítol X):

Reviudat de sa falhisón, Joan de l'Ors se troba abandonat, sol, jacent sobre las lausas marbrinas d'un ipogeu immens que s'esperlonga çai e lai e se perd dins l'escursina. Una forest de pilars fosforics s'enansa en d'abetesas vertiginosas. Lo silenci es sepulcral.

...un estranh destacament se fai dins el, es com un desdoblament de son èsser. E mira, estobesit, aquels pilars meravelhoses d'ont emana una claror lunara.

...E vai e vai de pilar en pilar, orre, las carns obertas, las plagas badantas, tal un cruciat, tal un escargot escapet mieg vivent d'una sala de dissección.

...Los pilars se multipliquen, safonsan en perspectives sens finisón; la claror blava se perd en un lonhdàn escurós.

A grevat de lassitge, cais sobre sos genolhs, vai s'estendre, quora, mai calenta, una lugor radiant enfra las pilars l'atrais.

Al debais de sas forças se li tirassa, e se troba davans una sorta desanctuari: es com un encors de catedrala velat de lords tradoses gemats se peiras finas e tesats d'un pilar e l'autre; lor miralhament n'es tant encegant que non pot ne suportar l'aluc. Cluca los uelhs, delonha los tradoses e s'atterra, pres de falhiment.

...reviudat, vei al centre d'aquel encor beluguejant un lech devori e d'aur, set grasas de porfir l'environan. E sobre aquel lech, una forma Blanca jais.

De “Lo Rei” (capítol XI):

Lo palais reial, cercondat d'ortas s'encima sobre un puget sobrançant la ciutat. De tot latz om vei sas copolas auriolas, son peristil de porfir, sos grands aubres, sos solelhiers, sos terrassiers de flors.

Dins una d'aquelas ortas, en fàcia del palais, sobre una redonda florida de glaujols, Esclarmonda reclina. A los braces, las mans, lo vis tapats d'un grand vel albenc; de costat, aguent tancat sa maça drecha enfra las flors, Joan de l'Ors pervelha.

Lalba ajorna. Om destria alquantet l'adombrement dels ostals se dessenhant sobre lo cel. L'estelum sembla s'esbeure dins la trelutz naissent.

Lo jorn s'alugora. De nivelets se congrian que semblan de faissets de rosas; lo cel es argentin, l'horizont es foguenc al virón de longas traginas porpalas.

...S'estrassan las longas traginas porpalas, lo solelh giscla sobdàn alumnant Joan de l'Ors amb son mantol de peiras finas beluguejant e miralhant la solelhada.

Las torres, los barris, los edificis s'alugoran. Las campanas tindan; de fums leugiers s'enairan, la rumor de l'umana fasenda comença de brugir.

...Lo jorn s'es fach plenier, resplendidament clar; los nivelets se son esvasnesits; lo cel immens, en primaria adimantat, desseguentre d'un blau pale, pauc a pauc devèn safirenc.

...De cada fenestra, sobre cada teulada, sobre cada ponchón d'ostal, de gents se ronsan, de rodelets s'acampan.

...Sobdanament las campas de la ciutat clocan. Una rumor que despois l'alba fai que créisser, esclata en brams enebriats. La crida d'Esclarmonda retrobada aviá trassautat del palais, s'era flocada amb lo rabeg del rugle al mieg del poble alertat ja per la mostrança del gigant que l'om podiá véser de tot loc.

La polsación de las campanas e lors trinhons a brand, s'espandisson, adestran los vilatges, los masatges, lo campestre, tot lo terrador, semenant l'alegria, sotzlevant lo poblum.

...Las ondas clocantas dins la cel amatinat claman la gaug e la baudor.

...E le maja votz de las campanas omplís l'espandi.

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!

Esclarmonda e Joan revenon vencedors,

Occitans! occitans!

ambedós joves dieus son reviscoladors.

Occitans! occitans!...

...La maça de ferre tancada enfra los glaujols, als pes de la verge, s'es, d'aquel temps, tapada de brotons. Ara creis a vista d'uelhs, es un jove garric avigorat, de ramas se congrian, se reforçan, s'espandisson, s'estendon, se multipliquen; sa folhadura abondosa s'enarca sobre la bela adormida; un comol d'aucels cantadors s'esbat dins la brosta. E lo garric potent contunha de créisser e de s'estendre adestrant la somjón del palais.

Una clamor immensa rebombís. De tots los ponhs de la ciutat, sobre cada torre, cade mirador, cada agusim, sobre cada tet, cada campanal, de rapugas um- anas los uelhs virats cap al palais, vesent lo prodigi, aclaman Joan de l'Ors...

De “La mort de Joan de l'Ors ” (capítol XII):

...Es intrat dins la selva. Tant-leu traspasat los primiers aubres, una ombra verdala l'estropa. Afonsa dins un umus espés, moste; los feuses li montan fins als genolhs. Vai drech denant; l'ombra s'enfosquís. Los vielhs garrics dels troncs mofuts entremesclan lors ramas e forman un tradós nonpenetrable a la vista. Capsús, un cel de maragda belugueja. Al virón, los bartasses de mai en mai son ramuts. Gens de viairols, gens de tralhs. Los gavarriers l'estrassan, cal los rompre, los derrabar, se dobrir le via.

Un apasiment se fai dins el; sos estints se desvelhan, mil records li venon. Camina assegurat, es lo faidit que fora a la terra dels avis.

...e lo ressón cantadís de sas paraulas omplís l'espandi d'armonia.

...De mai en mai frondoses, de mai en mai tenercs son los aubres, de mai en mai nauts los espinals. De ramas nosudas l'enclauson, lors folhas frescas, asaigadas la fregan e lo caressan. Fai se levar un comol d'aucels. Ondacom jos la mofa l'aiga asautet bresilha.

Escolta, de murmurs sens finisón la cercondan.

...Lo sol devèn mai ruste, poja sobre los penditz de la montanha non calpisada pels pes de l'ome, al mai pregond, al cor verge de le selva. Los senglars, las dainas, los tropels de cervis sens esmai l'agachan passar, vesent pel primier cop un èsser umàn. Fai casiment nuech dins aquel loc lo mai drud, conteiral dels temps primitius del monde.

...los roves son mens josta l'un de l'autre, denfra lors peges desmesurats, de raïas de solelh lenegan.

Los aucels cantan mai nombroses; de parpalhons se mostran; los gavarriers s'adornan de flors. L'esclarsida s'alarga, le lugor l'encega, desboca sobre un relarg enondat de solelh...

...Los aucels arpians, de mai en mai nombroses... s'acabussan en revolums rabegs. Aitant-leu los aubres, al virón del relarg, ne son encargats, las ramas flaqueson jos lors corporas negras e falvencas.

...Sobre las nautas ramas, aiglas e voltors se son quilhats. Los corbs pel sol sautejan en croacant.

...[Joan de l'Ors] s'alonga d'esquina, los braces estenduts dins l'erba florida, los uelhs al cel.

Aitent-leu, alabatents, los rapaces sus el s'acabussan. Però una grand borrola esclata demieg las aiglas e los voltors.

... [Los voltors] bistensan, [pois] seguisson las aiglas, e lors envols immenses desapareisson dins l'azur.

Los corbs, a cap de temps, vesent Joan de l'Ors estar immobil, s'apropchan cauts e sautejant lordament. Lors alas fremesisson de plaser, golabadant van sautar sobre d'el...

E sobdanament la verda prada tremolosa, perfumada, emmantola Joan de L'Ors com dins un susari e la cobercela de flors.

Le selva tota entiera tresana espirant un long murmur d'amor...

Bellesa grandiosa.

No es pot pas negar ni art ni bellesa — i bellesa grandiosa — a aquestes composicions. En acabar de llegir-les, hom té la sensació d'eixir d'un pòrtic memorable (en quina Roma? en quina Atenes? en quina Bisanci o Indostan?) revestit de frescos en els quals cors i mans de grans artífexs recrearen, amb gust eclèctic, les altes escenes d'un mite avial.

Valor cultural de l'obra.

La Legenda d'Esclarmonda és, literàriament, una obra madura, una obra de plenitud personal. Bé es podrien alegrar d'ella, per aquest sol motiu, el seu autor i les lletres occitanes renaixents. Però hi ha més; hi ha d'altres motius clars de joia literària, cultural i patriòtica. Els hem insinuats abans. *La Legenda d'Esclarmonda* marca, no solament la culminació lingüística d'un restaurador provençal, sinó la fi del període

de fixació moderna de la llengua d'Oc a Provença. De tal manera que, sota aquest aspecte, hom pot tenir la darrera obra del senyor Valeri Bernard pel fet literari i cultural més important, més transcendent que s'ha produït en terres del Roine en tot el temps que porten de *Respelida*, i com la coronació de la gran obra restauradora de la llengua i de les lletres, començada — només començada — seriosament per Mistral. A molts provençals, carrega-ts de prejudicis i de fetitxisme, els costarà de reconèixer-ho; però és així, i el que ara ells refusen, llur posteritat ho jutjarà.

Bagatoni (*Bagatouni*) fou escrita amb la preocupació naturalista de fixar la vida i l'argot dels barris baixos de Marsella. Tot plegat, doncs, modisme local i grafia fonètica, dels quals triomfa, això sí, el bon escriptor i l'artista que és Valeri Bernard. Més pures, les obres poètiques del mateix període perseveren en els idiotismes que són, després de tot, les diferenciacions del dialecte rodanià al costat de la correcció del provençal clàssic, ço és, reial, cancelleresc, dels trobadors i prosistes de l'època més gran que fins ara ha conegut la literatura de Provença. Però el temps no passa endebades per als bells esperits ni per a les idees que han de viure. I un dia el marsellès Valeri Bernard sent, com el mont-realès Lluís Alibert i altres, al contacte de la gasetta *OC* publicada a Tolosa pel doctor Ismael Girard (1925-27) i aquell número català de *L'AMIC DE LES ARTS* dedicat a la cultura occitana (desembre de 1927), que algú ha percudit l'onda d'una etapa nova, de l'etapa definitiva, depuradora i unificadora, vigoritzadora i salvadora per al demà, de tots els fogars renaixents, locals i dispersos, de la llengua d'Oc. És, d'una banda, l'empenta de la joventut nacionalista i espiritualista de la postguerra; són, de l'altra, les ofrenes d'alguns homes madurs, consagrats o incògnits, a l'entusiàstica aventura, a la continuïtat beneïda a què ce llançen aquestes joventuts. Primer cas: el senyor Valeri Bernard i el seu llibre, concebut i escrit a l'escalf d'aquell entusiasme. Senon cas: la revelació d'un gran gramàtic, *del gramàtic de la Renaixença occitana*: Lluís Alibert, la descoberta i amistat del qual tindrem sempre per un dels honors més alts de la nostra vida i per arxiilluminada l'hora en què li pregàrem de fixar, a imatge de Catalunya, les normes creadores de la puresa dels grans dialectes occitans nord-pirenencs. (1)

Cert, la gran allegoria de *La Legenda d'Esclarmonda* no rau pas en el simbolisme que es pot desprendre de la transmigració i cristallització depurada d'una idea, a través de determinats esperits de generacions successives. Però els fets i les circumstàncies que presidiren la naixença d'aquesta obra bé poden haver-s'hi fos i constituir, si no l'allegoria magna, una allegoria petita, una allegoria menor, subalterna. (2)

(1). *Gramatica occitana*, primer volum de la Col·lecció Pedagògica, RAMON VIDAL DE BESALÚ. Edició de la Societat d'Estudis Occitans, Tolosa, 1935.

(2). Antoni Conio, marsellès, guanyador del PREMI DOM VAISSETA (premi d'història) el mateix any que la "Societat d'Estudis Occitans" atorgà el de literatura a *La Legenda d'Esclarmonda*, ha contat en una lletra la naixença d'aquest llibre. Fou l'estímul de la gasetta *OC* millorada l'any 1928 amb la cooperació catalana, que promogué la creació, a Masella, de l'Amistança dou Lacidón", grup de cinc felibres juramentats per a treballar d'una manera activíssima per la Renaixença occitana. Dels cinc, el senyor Valeri Bernard, inaciador de l'agrupament, produí aquest llibre; el senyor Antoni Conio, *Lo Manleu de Consolidación per lo seti d'Auriol e de Rocavaira* (1381-1387), amb el qual la Societat d'Estudis Occitans" inaugurarà la biblioteca de "Monografias e Documents per l'Istòria Generala dels Païses d'Oc".

Recerca del sentit allegòric

Per entrar en coneixença del sentit allegòric de *La Legenda d'Esclarmonda* procedim al seu desglossament. ¿De quins elements és feta? ¿En quin temps és concebuda o de quin ambient és voltada? Dues són les figures de l'obra que es poden dir principals. Heus-les ací, per ordre rigorós d'importància: Esclarmonda; Joan de l'Ós. La primera es persona històrica, d'història medieval coneguda, i, alhora, llegendària. L'altra, personatge de folklore, probablement derivat d'antiga prosàpia, real o mítica, molt més alta. Històrics o irreals, llegendaris o mítics, pels actes rellevants de la vida que menaren i el significat que els adscripiren els poetes o la brama popular, un i altre esdevingueren, respectivament, símbols vivents: *a)* d'Amor cristiano-agnòstic, de religió de l'Esperit, tot, ben entès, segons la conceptologia herètica dels càtars, i *b)* de potència física, d'estrèua voluntat vencedora dels genis. Esclarmonda fou... Esclarmonda de Foix. La santa vescomtessa Esclarmonda, escriu Lluís Gaussen; (1) “l'arxilherètica Esclarmonda”, diu Otto Rahn.(2) Toan de l'Ós, a través d'una importació grega o fenícia, és no altre que Hèracles, “el fill de Zeus, de cor poderós, el baró Hèracles”, (3) l’”Hèrcules fornit”, (4) heroi i déu dels grecs; o Melcard, fundador de Tir, viatger i navegant, creador de colònies. Irradiat des dels extrems orientals de la Mediterrània, propagat de riba en riba a cavall de naus de nació diversa, mort en morir les colònies egees més remotes i les de Fòcea, de Rodes ode Tir, ço és, l'expansió hellènica i fenícia i la paganitat romana, (5) el culte al gran Hèracles degenera i es trasmuda en la rondalla del bon Joan, vivent encara avui en manta faula d'Europa: a Rússia, per exemple, sota el nom i conte d'Ivanko Medviedko (Joan fill de l'Ós); al Tirol italià, conegut, tal com entre nosaltres, (6) per Giuan dall' Urs; a Alemanya, en el conte Hans Boer. A les narracions humils que Provença ja compti sobre el Joan de l'Ós folklòric, caldrà ara afegir-hi aquesta sàvia del massaliota Valeri Bernard. I d'Hèracles antic, que en terres d' Oc pot ésser àdhuc considerat com una figura pròpia de la prehistòria boirosa, revestirà de nou, en la nova literatura, el simbolisme simpàtic de tota una humanitat nacional, cobejosa de redimir-se i formalitzar-se definitivament en una expansió esclatant d'espiritualitat.

(1). Lluís GAUSSEN, *Montsegur, roche tragique*. Edició Imp. Cadrat Ainé; Foix, 1905. Llibret escrit sota la influència patriòtico-històrico-imaginativa *L'Histoire des Albigeois*, de Napoleó Peyrat. “...vescomtessa Esclarmonda”; cal entendre vescomtessa de Gimoez, pel casament de la princesa de Foix amb Jorda II, d'Illa-Jordà. No vescomtessa de Foix.

(2). Otto RAHN, *La Croisade contre le Graal*, edició Stock; Paris, 1935.

Traducció i reacomposició de l'edició original alemanya *Kreuzzug gegen den Gral*, Urban-Verlag; Friburg i. Brg., 1933. A desgrat de la data en què ha estat escrit i de l'aparat bibliogràfic modern de què pot vanar-se, es tracta d'un llibre cent per cent de l'escola de l'anterior. El partit pres antiromà i la fuga imaginativa salten als ulls.

(3). HOMER, *Odissea*, c. XXI, V. 26. Trad. Carles Riba. Editorial Catalana, S. A. Barcelona.

(4). HOMER, *Iliada*, c. XVIII, V. 119; c. XIX, V. 97-.

(5). Heus ací algunes dades sobre l'expansió de la llegenda d'Hèracles en els temps anteriors i contemporanis de l'escampament fenici i grec més coneguts per la Mediterrània occidental. Homer reportà en la *Iliada* i en l'*Odissea* algunes particularitats i gestes de l'heroi: la seva intimitat amb

Atené; l'odi que envers ell sentia Hera; la servitud d'Hèrcules a la casa d'Euristenes, etc. La *Teogonia* d'Hesíode, augmentà aquelles notícies amb els combats entre Hèracles i el lleó de Nemea, el de l'hidra de Lerna, l'expedició a Gerió, la conquesta de les pomes d'or del jardí de les Hespèrides i el deslliurament de Prometeu.

Sa sap l'existència poemes heràclics escrits per Quercops de Milet, Creòfil de Samos i l'espartà Quinaeton. Es diu si fou Pisandre de Rodes qui imaginà, durant la segona meitat del segle VII abans de crist o potser entrat ja el VI, l'arma característica d'Hèracles: la maça. Altres creuen que fou inventada per Estesicor. El segle V el joni Paniasis d'Halicarnàs compongué sobre Hèracles un poema de més catorze llibres amb nou mil versos. Parallelament, la llegenda d'Hèrcules començava a omplir un espai considerable en els escrits dels primers logògrafs, sobretot els de Ferecides de Leros i l'*Heracleiada* d'Herodor. (CH. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER. *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*. Edició Llibreria Hachette. Paris.)

(6). En català, entre altres, tenim: en prosa, Joan de l'Ós, rondalla de F. Maspons i Labrós (1840-1901) en l'aplec de contes "Lo Rondallaire" del mateix autor. Primera edició: Impremta Verdager, Barcelona, 1871. Segona: Editorial Barcino, col·lecció "Antologia", descriptors catalans moderns, volum I. En vers: La mort de Joan de l'Ós, de Josep M. de Segarra (1912) inclosa en el "Llegendari català" triat per Carles Riba, editat per l'Editorial Catalana, S. A., l'any 1920.

L'Esclarmonda històrica.

Filla de Roger Bernat I (2) comte de 1149 a 1188, germana de Ramon Roger, el Ramon Drut dels trobadors, que ho fou fins el 1223, Esclarmonda inaugura la sèrie femenina de personalitats interessants que al llarg de tota la seva història oferirà més d'una vegada el casal de Foix. Al costat de Ramon Roger, barreja d'Anticrist i d'avantatgista, tingut un dels capitans més hàbils del segle XII, Esclarmonda apareix en el clarobscur d'un segon terme, bella? pura?

intelligent? mística? pietosa o cruel? Qui podrà mai saber-ho! (3) Otto Rahn, amb lleugeresa notòria, ha temptat de referir a princesa de Foix els versos del trobador Guillem Montanhagol, gran adepte, vers 1240, del comte de Tolosa Ramon VII, dit *el Jove*, bon poeta, gran patriota, home de cervell ponderat; (4) versos finals d'una cançó seva que fan:

*N'Esclarmunda, vostre noms significa
Que vos donatz clardat al mon per ver.
Et etz monda, que no fes non dever:
Aitals etz plan com al ric nom t'anhia.*

(2). Roger Bernat i heretà el comtat de Foix de Roger III, mullerat amb Ximena, filla de Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, DUX PYRENUS, com l'anomena el poema pisà de la conquesta de Mallorca, del qual Roger Bernat s'havia reconegut fendatari l'any 1131. Nomenat per Alfons I *el Cast*, de Catalunya, governador del marquesat de Provença, morí l'any 1188.

(3). — Misteri, ha escrit l'historiador J. M. Vidal. És forçós, en història, resignar-se a ignorar nombre de coses. I, sobretot, saber prendre el partit de deixar en segon terme les figures que hi restaren situades. (J. M. VIDAL, *Esclarmonde de Foix dans l'histoire et le roman*. Edició Eduard Privat, 1911, Tolosa, pag. 13.)

(4). Victor BALACUER, *Los Trovadores*, volum III, edició M. Tello; Madrid, 1883.

— Guillem de Montanhagol... en cavaller de Provença, de prosàpia noble, galant i trobador famós. Flori a mitjan segle XIIIè; i de les diverses notes que vaig tenir ocasió de prendre, regirant arxius i fullejant cròniques i manuscrits durant de mens viatges pel Migdia de França, deduesc que prengué part molt principal i activa en la política del seu temps, la qual cosa no crec que hagi estat observada per cap dels autors que han tractat d'aquest trobador i que he tingnt avinentesa de veure.

Guillem de Montanhagol fou, pel que es veu, home del tot addicte i lliurat a la causa de la independència de Provença i a la del comte de Tolosa, Ramon (VII) *el Jove*, el qual, segons vaig trobar en un manuscrit d'Arles, era conseller l'any 1240.

Pet les dades d'aquest manuscrit i per altres obtingudes no sense pena i treball tenaç, em sembla poder dit que Montanhagol fou l'ànima dels grans esdeveniments de 1241, esdeveniments que constituïren el darrer esforç de Provença, Llcnguadoc i Catalunya, a favor de la Nacionalitat Meridional. (Obra i volum citats)

Heus ací, pero, el que pensava de les troballes documentals i les conjectures de victor Balaguer, l'historiador i critic de l'obra de Guillem Montanhagol, Juli COULET. Diu: — Si crèiem Balaguer, Montanhagol hauria estat l'ànima i l'organitzador de la lliga de 1242; tot el que s'esdevingné durant els anys 1240-1245: divorci, projectes matrimoniales de Ramon VII, fóra obra seva. El fa *conseller* del comte de Tolosa i invoca un document d'Arles, de 1240, en el qual Montanhagol figuraria amb aquest títol. Malauradament, Balaguer oblidà d'assenyalar més concretament aquest text, *que mai no degué veure*, i la seva afirmació no és pas més fonamentada que l'excomunió de Montanhagol i la del mateix comte, justament per haver fet aquest a l'altre el seu conseller. (*Le troubadour Guilhem Montanhagol*, pàg. 33. Biblioteca Meridional. Impremta i llibreria Eduard Privat. Tolosa. 1898).

Juli Coulet, (1) autor d'un bon estudi sobre Montanhagol, creu aquestes rimes posteriors a 1229 i més aviat dedicades, bé a la neboda de la princesa, muller de Bernat d'Alió, bé a la consort de Ramon, fill del comte de Cardona. Decididament, les dades manquen per a una reconstrucció psicològica prou segura de la princesa de Foix.

Maridada amb Jordà II, senyor d'Illa-Jordà, baró poderós de Gascunya, se la sap mare de sis infants — tres fills i tres filles — nascuts d'aquest connubi. Deixebia plena de zel del famós epíscop càtar Gilabert de Castres, Esclarmonda fou culpada d'haver assassinat el seu espòs, però aquesta acusació no ha pogut ésser provada. (2) Mort Jordà, la vescomtessa deixa la terra gascona i torna als dominis pairals, probablement a Pàmias on Ramon Roger havia fet bastir vora el castell una casa a part per a la seva muller F'elipa, esdevinguda *perfecta*, així desvinculada del lligam conjugal, i per a una altra germana, que professava els errors valdesos. (3)

Hom assenyala les primeries del segle XIIIè per a la reconstrucció i conversió en fortalesa del temps, del vell *castellum* romà de Montsegur (CASTRUM MONTIS SECURI), ordenades pels seus co-senyors — els Mirapeix, els Perelllà — entre els quals s'ha dit, però no és gens segur, que s'hi comptava Esclarmonda. (4) Alhora, 1204 és l'any en què Gilabert de Castres administrà a la princesa i altres tres dames principals, en cerimònia solemnnial preparada a Fanjaus i a presència de Ramon Roger, el *consolamentum*.

(1). Juli COULET, obra citada.

(2). Es planyeren (els comtes de Tolosa — pare i fill —, els de Foix i de Cominges davant el concili reunit a Laterà) sobretot que Simó, a desgrat de l'absolució atorgada pel legat i llur submissió incondicional en tots els ordres, hagués envait llure dominis. Un dels cardenals prengué la paraula, confirmà la veritat d'aquella declaració, parlà càlidament a favor dels prínceps sostingut per l'abat de Sant Tiberi. *Et adonc s'es levat l'evesque de Tolosa, que dessus es noumat Folquet, et la paraula a presa contra lodit cardinal et abat, loqual era aldit conseilh, et de faict tot al contrary a demostrat et donat a entendre aldit Sanct Payre, disen que le conte de Foix que aqui era presen no se podia excusar, ny dire que tota sa terra no fos plena de hereses... Plus era, LA SOR DELDIT CONTE DE FOIX AVIA FAICT MOURIR SON MARIT DE MALA MORT, A CAUSA DELSDITS HERETZES.* (Dom. VIC e VAISSETA, *Histoire générale de Languedoc*. Vols, VI, pàg. 471, i VIII, pàgina 105 Edició Eduard Privat. Tolosa, 1879.)

Així parla la *Crònica de la Croada*, escrita probablement entrat ja el se XV per un jurista tolosenc anònim, sobre el text de la famosa *Cançó de la Croada*, contemporània dels fets que s'hi reporten. Dom Vaisseta se'n servi per a la seva *Histoire de Languedoc*, però posteriorment s'ha demostrat el valor historic escàs d'aquest document. Entre els desacords d'una i altra font, hi ha que la *Cançó*, o almenys el text que n'ha perdurat, no fa cap esment concret de l'acte criminal d'Esclarmonda. La princesa només és acusada davant el Concili d'herètica i heretitzant. I el seu germà, en defensar-se dels porpis càrrecs, reconeix que Esclarmonda ha estat — *E si ma sor fo* — mala dona i pecadora — MALA FEMMA PECAIRITZ (vers 3290). Aquesta és la dada històrica més autèntica a què hom ha d'atenir-se. Ara, el que, a part l'afer de l'heretgia, pugui haver-hi de greu darrera els termes vagues que el vers de la *Cançó* posa en boca del comte de Foix, res no autoritza a concretar-ho, (Vegeu J. M. VIDAL, opuscle citat.)

(3). Per a tot el que es refereix a la història religiosa dels Països d'Oc a l'època tèrbola de l'albigisme, recomanem l'obra de Joan GUIRAUD, *Histoire de l'Inquisition au Moyen Age* (volum I, Orígens de la Inquisició al Migdia França. Càtars i Valdesos, edició Auguste Picard, Paris, 1935), compendiosa de tot el que ja era escrit sobre la matèria i curulla d'aportacions noves.

— Els heretges principals de l'Edat Mitjana foren els càtars i els valdesos; després del Concili de Lombers, prop d'Albí, l'any 1165, hom donà als primers el nom d'albigesos. Els principis de la secta eren que el bé és obra del Déu del Nou Testament, i el mal, obra del dimoni o Déu de l'Antic Testament: el bé és la vida de les ànimes, el món angèlic; el mal, la vida dels cossos, el món terrenal. Sota pretext de remuntar a la puresa del cristianisme primitiu, els albigesos establien una moral que es pot resumir en cinc articles: abstinència de tot aliment animal, feta excepció del peix; castedat absoluta; horror de mentida; horror del jurament i fidelitat a tota prova a la secta. Els adeptes del catarisme comprenien els *perfectes* i els creientos senzills. Aquests darrers vivien quasi a llur albir i els *perfectes* eren els qui havien rebut el *consolamentum* o iniciació. Afavorits per la majoria de potentats occitans, els albigesos tingueren un gran ascendent sobre el poble per llur ascetisme i es ferem molts adeptes distribuint socorsos als pobres, tenint cura dels malalts, educant els infants i practicant, també, el comerç. Quasi tota la noblesa, del país de Mirapeix es féu càtara, encoratjada la seva actitud per la del comte de Foix, Ramon Roger, etc. (Joan GUIRAUD, *Cartulaire de Notre-Dame de Prouille*, August Picard. Paris. 1907.)

Els càtars creien que només l'Església primitiva, anterior al papa Silvestre i a Constantí, havia estat segons el cor de Déu, i de la jerarquia en servaven solament el bisbe i el diaca. Guardaven l'Evangeli de Sant Joan, les festes de Nadal, de Pentacostès i alguns sacraments profundament modificats, tals com el Baptisme per la imposició de les mans, i la teoria predominant del Sant Esperit. Els *perfectes*, els veritables *purs*, revestits d'un hàbit fosc, s'havien de preparar a la mort amb la meditació solitària o el fanatisme d'una predicació perpètua. Renunciaven a tots els béns del món, s'obligaven a les penitències més severes, a l'avorriments insuportable del comunisme religiós, a l'espionatge incessant de la societat secreta. Avançaven l'hora de la mort amb les tortures de l'endura, amb dejunis horribles, la sagnia i la metzina. Als germans que no sentien la vocació de la santedat els acordaven, però, una moral més benigna. Molts d'ells amaven la riquesa i la potència. Això els permetia d'entendre's amb l'ordre polític i omplir les magistratures de les ciutats. (Emili

GEBHART, *L'Italie mystique*. Història de la renaixença religiosa a l'Edat Mitjana. Edició Hachette & Cie, Paris, 1917.)

Ignorem el text historic en que Emili GEBHART pogué recolzar la seva afirmació primera sobre els càtars. En canvi, concixem el que permet d'atribuir als valdesos la repudiació de l'Església postconstantiniana. El cita GUIRAUD, obra esmentada, pàg. 239: — *Credunt quod a beato Clemente citra exclusive, nullus successit b. Petro apostolo aut Lino vel Clementi qui haberet potestatem ligandi vel solvendi... Item credunt quod Silvester papa, instinctu diaboli, fuit aedificator Ecclesiae Romanae*. (DISPUTATIO INTER CATHOLICUM ET PATERINUM en *Thes. novus anecdotorum*, v. 5.º, col. 1754, de Martène e Durand.)

(4). Lluís GAUSSEN, obra citada, pàgs. 52 i 15: — Montsegur... fundació... d'Esclarmonda.

La història confirma aquesta conjectura i fixa amb precisió per la seva ogiva l'edat del monument. És dels primers anys del segle XIIIè (1204). Encara s'hi treballava, quan, en començar la croada, la Pàtria romànica i la religió càtara reclamaren aquesta Roca per a preparar-hi, contra els atzars de les batalles, un refugi i un santuari aeris.

Ens trobem altra vegada davant afirmacions gratuïtes del patriotisme històric-romàntic. ¿ Fou Esclarmonda senyora, o almenys co-senyora, de Montsegur? Per ara cap document fidedigne no permet d'afirmar-ho rodonament. Només la'n fa la font dubtosa que hem retret en parlar del seu crim també suposat. A l'acusació del bisbe Folquet sobre culpes per fets del susdit castell, el comte de Foix respon que, *en so que lodit evesque avia dict et prepausat contra el... touchant lodit Pechsegur, que JAMAY el no era estat mestre ny senhor, car son payre quand morut lo donet a sadita sor, que ne fossa dona et senhoressa, et que si aldit loc de Pechsegur avia agutz alguns heretges ny avia de presen, que a el no era pas la colpa, et que el no devya pas portar ny pagar la pena de sadita sor*. (Dom Vic e VAISSETA, obra citada, vols. VI i VIII, pàgs. 471 i 105-6.) En canvi, la *Cançó de la Croada* afirma simplement que si Esclarmonda tornà al país de Foix fou *per dret determinat, car el comte mon pare* — diu el comte de Foix — *ordenà abans de morir que si algun dels seus fills no es podia establir enlloc tornés a la terra de la seva infantesa, on trobaria allò de què hagués fretura i hi fóra ben acollit*. (Meyer, II, pàg. 177, citat per J. M. Vidal.)

Segons la mateixa *Histoire de Languedoc*, els antics senyors de Montsegur foren Pere-Roger de Mirapeix i Ramon de Perellà, els quals el posseïren pels vescomtes de Besiers i de Carcassona (vol. VI, pàg. 768). Cap esment, doncs, de senyoria o co-senyoria del comte de Foix. Com i quan Montsegur havia estat refet sobre les ruïnes seculares de la fortalesa romana, tampoc no se sap del cert.

— L'ogiva marca amb precisió l'edat del monument: és de les primeries del segle XIIIè (1204) diu Gaussen...

En canvi, és cert que els barons del nord l'arrabassaren i arrasaren una primera vegada abans de 1215, i que Simó de Monfort posà llavors el castell i el lloc a mans del seu mariscal, Guiu de Levis. Més endavant la sort de les armes fou propícia a Mirapeix i a Perellà, partidaris de Trencavel (vescomte de Carcassona), *el qual*, diu Dom Vaisseta, *n'havia fet la seva fortalesa cabdal i el refugi dels faidits i dels heretics* (vol. VI, pàg. 768). Représ Montsegur, sembla evident que una nova reconstrucció del poblat i del castell degué produir-se. L'antic refugi de proscrius i d'heretges degué bullir aviat de tota la passió religiosa del Llenguadoc. Així sembla poder-se deduir de la bona història.

— Pels volts de 1222, diu Guiraud, l'episcop càtar Golabert de Castres, acompanyat del seu *fill major* Bernat de la Mota i de molts altres caps de l'heretgia al Tolosà i a l'Agenès, anà a la plaça forta de Montsegur i suplicà al seu senyor, el creient Ramon de Perellà, *quod receptaret dictos hereticos infra castrum Montissecuri ad hoc ut in ipso castro posset ecclesia hereticorum habere domicilium et caput et inde posset transmittere et diffundere predicatorum suos*.

En moments com aquells, en els quals l'heretgia es trobava en mala situació, fer de Montsegur el reducte del catarisme i el seu centre de difusió era cosa ben arriscada. Perellà dubtà molt, però acabà per cedir. I tot seguit hi fou creada una *domus hereticorum*, la qual esdevingué, no sols un convent, sinó una mena de casa mare, d'on els ministres càtars s'escampaven als quatre vents, i on

els creients de tot el Lleugadoc venien a exercitar llur fervor. Com si diguéssim el santuari i la seu del catarisme en terres llenguadocianes. (Joan GUIRAUD, obra citada, pàg. 047.)

A mitja quaresma de 1244, segona caiguda — caiguda definitiva — Montsegur. L'endemà de la rendició als exèrcits romano-francs, uua pira immensa consumia els cossos de dos-cents cinc *perfectes*, entre els quals hi havia l'episcop Bernat d'En Martí i Esclarmonda, filla de Ramon de Perellà. Els altres defensors del castell, supervivents al setge tingueren la vida estàlvia

De Penjat, com un niu d'àguiles, al cim d'un roc calcari ait de mil dos-cents metres, que només dominen les crestes nevades del Tabor i el cel constellat d'estels, (1) Montsegur, des de 1222 convent, reducte suprem i seu dels *purs*, mantingué durant llarg temps la seva fama d'inepugnable i d'inassetjable, no solament per la seva situació, pels seus murs, armament i arquitectura, sinó pels misteriosos dipòsits, esplugues i eixides subterranis. En *La Legenda d'Esclarmonda* del senyor Valeri Bernard, Montsegur és el castellar en ruïnes del capítol IX, al centre del qual s'obre el gorg per on l'Esfinx davalla Joan a la descoberta d'Esclarmonda. La cerimònia herètica de Fanjaus marca el zenit de la història religiosa coneguda d'Esclarmonda i assenyala també el moment culminant de l'adhesió oficial del comtat de Foix a l'heretgia càtara. Un any després entraven en escena Dídac, bisbe d'Osma, i el futur Sant Domènec.

— Presa, diu Guiraud, des d'aquell moment [el de la recepció del *consolamentum*] d'una veritable passió proselitista, Esclarmonda presidí nombroses reunions herètiques i es mesurà, en altres de contradictòries, amb els defensors de l'Església. (2)

Una d'aquestes conferències tingué lloc a Pàmias, l'any 1207, provocada pel mateix comte de Foix, i se celebrà a la gran sala de la seva residència. El Catolicisme hi era representat per Dídac, bisbe d'Osma, el seu company fidel Domènec i dos prelats més, encimbellats per llur zel ortodox a sengles seus episcopals particularment ostensibles: Navaz, bisbe de Cosserans, i Folquet, bisbe de Tolosa. Els heretges tenien en cap, no solament alguns *perfectes*, sinó diversos ministres valdesos, entre els quals Durand d'Osca. Les dues confessions elegiren de comú acord àrbitre de la reunió i de la discussió un personatge molt sobresortint i estimat a Pàmias: mestre Arnau de Crampranyà, un clergue secular, probablement de l'abadia de Sant Antoní (3), el qual semblava decantar-se pels càtars. S'ignora el punt precís sobre el qual fou portada la controvèrsia. L'únic detall que ens ha arribat sembla, però, voler dir que es tractà d'una càlida disputa. Tant, que Esclarmonda, rompent l'obligada contenció, volgué intervenir en el debat fes va atreure de fra Esteve de la Misericòrdia, un dels missioners catòlics allà presents, aquests mots invectius:

— A la vostra filosa, senyora; no us escau d'intervenir en una discussió semblant. (4)

1. Otto RAHN, obra citada, pàg. 168.

2. Joan GUIRAUD, obra citada, pàgs. 290-291.

3. Es tracta de l'abadia de Sant Antoní de Fredelàs. En tornar el comte de Foix Roger II de la croada a Terra Santa, construí vora la residència monacal el castell d'Apàmias, origen de la vila de Pàmias (1111?). L'any 1119 bastí el castell de Saverdú.

4. Joan GUIRAUD, *Cartulaire de Notre-Dame de Prouille*. Edició Auguste Picard. Paris. 1907.

L'àrbitre de la conferència resolgué, però, a favor dels catòlics; i un gran nombre de sectaris, entre ells Durand d'Osca, abjuraren llurs errors. Retirat Durand a Catalunya, fundà la "Societat de Pobres Catòlics", beneïda per Innocenci III i aprovada per lletra papal l'any 1209. (1)

Per aquell mateix temps, Sant Domènec posà, amb nou exnovícies càtares converses, els fonaments del Monestir de Prolla, vora Fanjaus, destinat a l'educació de jovenetes nobles que la negligència o la manca de recursos de llurs pares sumien en la ignorància o exposaven a l'educació religiosa pseudo-sàvia (2) dels agnòstics. (3)

¿Què fou d'Esclarmonda després de la conferència de Pàmias? ¿Visqué, almenys parcialment, les alternades victòries dels seus i dels francesos? ¿Veié la mort, l'any 1218, de Simó de Monfort? ¿Sobrevisqué a Ramon Drut, traspasat el 1223, i a Gilabert de Castres, del qual es perd la traça a partir de 1240? Lluís Gaussen la té per enterrada a les criptes de Montsegur;(4) Otto Rahn creu possible que un dia o altre alguna espluga dels Pirineus ariegesos aclareixi la fi de la dona que, de dalt estant d'un pic abrupte d'aquells cims, desafià alhora les dues grans potències de l'Occident medieval: el Louvre i el Vaticà.(5) Això suposant que les veus de la llegenda no siguin l'eco d'una real emigració pietista de romans al fabulós nestorià reialme del rei-pontífex Preste Joan (la vasta Etiòpia africana) transcrita per un manuscrit muniquès, del qual parla l'autor de la *Croada contra el Graal*. (6)

(1). Dom. Vic e VAISSETA, obra citada, volum VI, pàgs. 251-252. M. CENAC-MONCAUT, *Histoire des Pyrénées et des rapports internationaux de la France avec l'Espagne*, volum III, pàgs. 57-59, edició Amiot; Paris, 1854.

(2). Recordem els mots tan justos de Josep PELADAN:

— Cal no prendre massa seriosament les doctrines dissidents. Sant Tomàs mereix l'admiració que hom li tributa, i les fórmules herètiques no són comparables a l'ensenyament ortodox ni en pregonesa ni en claredat. (Josep PELADAN, *Le secret des troubadours. De Parsifal a Don Quichotte*. Edició G. Sansot & Cie. Paris, 1906.)

(3). M. CENAC-MONCAUT, obra citada, volum III, pàgs. 57-59

(4). Lluís GAUSSEN, obra citada, pàg. 52: — Montsegur... sepultura.. d'Esclarmonda.

(5). Referència inconfessada de l'autor alemany a la falsa bravata del comte de Foix davant el concili reunit a Laterà (1215): — Montsegur, inexpugnable dalt el cel, repta el Louvre i el Vaticà. Admesa per Lluís GAUSSEN en l'obra esmentada, pàg. 32.

(6). Perdut el rastre històric de la primera Esclarmonda, dues altres prínsses de nom idèntic mereixen esment especial en la defensa suprema i la tràgica caiguda de Montsegur (1244). La primera és Esclarmonda de Foix i d'Alió, filla de Ramon Roger, neboda, per tant, de la vescomtessa. Feia deu anys, diu Gaussen, que habitava pels volts de Querigut, però el seu cor era a la fortalesa, fundació, refugi i sepulcre de la seva tia illustre, la primera Esclarmonda. Un dia Bernat d'Alió i el seu germà Arnau de So, cridaren un cabdill català ardit: Corbairó.

— Té, li digueren; pren 50 lliures melgorianes i 35 servents i llança't a Montsegur. L'iutrèpid català davallà per Montalió i les gorges de la Frau. Però en arribar al peu del castell no pogué forçar el passadís de l'Ers. Fou rebutjat, i sols en una barreja nocturna alguns companys seus penetraren a la fortalesa.

L'altra Esclarmonda — Esclarmonda de Perellà, de la qual ja hem parlat — filla de Ramon de Perellà, co-senyor de Montsegur, fou la *veritable Esclarmonda màrtir* d'aquella epopeia herètica. Present al castell mentre dura la resistència, morí cremada, amb altres dos-cents quatre companys de religió d'ambdós sexes en la pira encesa a l'esplanada de l'Abès l'endemà de la capitulació.

A part aquestes dues Esclarmondes, hi hagué encara: Esclarmonda de Durfort i de Festes, de la casa noble de Durfort, de Fanjaus, superiora d'una comunitat herètica, retirada ella i les seves companyes a Montsegur, quan, després de 1229, llur residència els semblà poc segura; i Esclarmonda vidua d'Assaut, també de religió càtara.

A propòsit de la princesa de Foix, tot el que se'n sap basta per a distingir en la seva vida dos temps, clars en llur generalitat, foscos en llur interferència. El primer va de la infància al maridatge — celebrat com i quan? — amb Jordà d'Illa-Jordà. La interferència abasta tot el temps que dura la vida connubial d'Esclarmonda. El segon període transcorre entre la viduïtat, el retir ascètic, la recepció del *consolamentum*, l'entrada entre els *perfectes* i la mort en el mateix comtat de Foix o en una emigració més o menys llunyana.

En el primer període — el pre-matrimonial — es presenta el problema de l'educació d'Esclarmonda. Ignorem les idees religioses del casal de Foix abans i durant la pubertat de la princesa. Que el besavi Roger II (excomunicat l'any 1095 per usurpació de béns eclesiàstics, mort en 1125) acudís a la Croada no pressuposa pas una idoneïtat catòlico-romana. Més aviat el fet de construir, en tornar-ne, el castell de Pàmias, just arran de l'abadia de Sant Antoni, podria assenyalar la insistència de la lluita anticlerical i estatista que batrà el seu ple en temps de Ramon Drut. En aquest terreny, l'existència d'una Església nacional — l'Església càtara — espiritualista fins a l'absurd, antijeràrquica i antipatrimonial, és possible que fos vista pels comtes de Foix, com per tants d'altres prínceps occitans, amb la satisfacció que les testes coronades, cesaristes i llibertines de tots els temps i de tots els pobles veieren sempre, encoratjaren i afavoriren les dissidències contra la integritat de la fe i el poder del Catolicisme romà. Llop, bastard de Foix, deia dels *perfectes* “que eren bons i que no calia anar a cercar la salvació en altres fora d'ells”. Resolt aquest problema de consciència, ¿què més podia obstruir el decantament dels Estats occitans feudals a favor d'una Església nacional? Res! Al revés: és ben possible que la pruija de poder temporal dels bisbats i abadies de l'època i l'ostentació de riquesa de llurs jerarquies — pruija i ostentació blasmades, amb quins mots! pel propi Innocenci III i superades en pobresa per Dídac d'Osma i Sant Domènec en la lluita contra càtars i valdesos — afavorís encara l'adhesió preconcebuda a l'apostolicisme dels *bons homes*.

Fos, doncs, en el propi palau comtal, fos en qualsevol de les nombroses cases de recolliment i educació conventuals que la més alta societat Occitana es donà a crear a Dun, a Lavelanet, a Mirapeix, a Laurac, sota el guiatge de Blanca, a Pàmias, a Montreal o a Fanjaus, Atenes del catarisme, sota el d'Auda de Maserolas o del mateix Gilabert de Castres, figura principalíssima de l'heretgia, més tard episcop, que l'any 1193 ja hi tenta casa i era l'ànima del culte herètic, és ben possible que l'educació d'Esclarmonda fos feta en càtar, com la d'Elis de Maserolas, també més endavant *perfecta*, i la de la Cavaers jove, filla de co-sobirans de Fanjaus, la qual restà fidel a l'heretgia mentre durà la resistència contra els francesos.

Però si l'educació fou càtara i sota fèrula de *perfectes*, ¿qui gosaria suposar en aquest primer període de la vida d'Esclarmonda una vocació religiosa igual a la que demostrà després? A menys de trobar-nos, i justament per noves raons polítiques, davant el cas d'una vocació contrariada. Fos com los, que natura i joventut triomfessin dels paradoxals entabanaments del neomaniqueisme o que la raó d'Estat passés davant la propensió mística de la princesa, el cert és que, casori i, sobretot, sèxtuple maternitat, no s'adiuen pas amb l'ideal de perfecció general entre els *purs* i natural en una aspirant al *consolamentum*.

Sense dades de les condicions morals i temperamentals d'Esclarmonda, ignorades també les d'aquell qui l'hagué per muller, la foscor que plana sobre aquesta vida interessant s'accentua en aquest període matrimonial; i la duplicitat hipotètica en què és indefugible de bressar-se en voler-ne penetrar el secret es la més greu, sobretot si hom recorda l'acusació, certament improvable però flotant, d'haver ella donat mort violenta al seu consort.

¿Què fou aquest lapse de temps connubial: dolor interpolat a un ideal de puresa i d'espiritualisme o la cosa més normal del món, volguda, desitjada, ben vinguda en primavera dolça i en amat plaent, de la qual, ai las! la mort matà l'encís massa de pressa?

En aquest cas, dol, recolliment, ascetisme, vida d'elevació i d'abnegació religiosa, que és tot el que se sap d'Esclarmonda entre la viduitat el retir a Pàmias, la recepció del *consolamentum* i la seva mort o desaparició del país de Foix, apareixen, al tombant dels seus anys, clars, diàfans, àdhuc, salvats els errors herètics, sants. — *Esclarmunda, vostre noms significa — Que vos donatz clardat al mon per ver — Et etz monda...*

En l'altra hipòtesi, la figura s'esfuma entre boires tèrboles de misticisme, de voluntat, de passió cruels, *shakespearianes*.

Tingui's present quan es parla de la possible emigració d'Esclarmonda i altres romans a terres orientals (vers 1240 no es perd solament el rastre de Gilabert de Castres, sinó el de l'altre epíscop Bernat de la Mote i el de Bofill diaca molt zelós a Montmaur i a Sant Fèlix) que entre la Romania i l'Àfrica llunyana hi hagué estacions càtares possiblement acollidores: les de Lombardia, de l'Apúllia, de l'Imperi Llatí novell dels croats, nova Romania bona part d'ell. De les emigracions i relacions interherètiques occitano-lombardes, GUIRAUD en parla (obra citada, pàgs. 208 i 244). Ignorera les que potser hi hagué el mateix segle entre cristians d'Occident i les terres etiòpiques. El lullista mossèn Galmés parlà l'any 1927 de la probable estada del gran beat Ramon Llull a terres d'Abissínia. Com a simple detall historic interessant, posterior i a tomb només perquè parlem del casel de Foix, sigui'ns permès de retreure que l'any 1391 el rei català Joan i demanava al seu cosí comte de Foix un framenor que era amb ell, *qui ha estat molts anys ab Preste Johan e conte d'aquelles parts moltes meravelles*. Altrament, el viatger italià Niccolò da Poggibonzi escrivia en el seu *Libro d'Ottramare*, que i CRISTIANI ETIOPICI AMANO I CRISTIANI FRANCHI, *e farebbero volontieri alleanza con noi, ma il sultano di Babilonia non permette ad alcun latino di giungere nel loro paese*. (Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*. Editorial Barcino. Barcelona, 1926.) La complexitat religiosa i nacional dels croats de França potser no ha estat encara estudiada ben a fons. Tot s'ha tingut per perfectament franc i per romà idoni i la deu corre pregonia.

L'Esclarmonda llegendària.

El llibre del senyor Otto Rahn que acabem de dir, no té altre objecte que formalitzar la hipòtesi del mateix autor segons la qual Montsalvat, el Montsalvat del Graal, fou Montsegur, Perceval un poema d'inspiració càtara, i catars i romans — occitans — tots els personatges que les figures de la llegenda transposen. A Wolfram d'Eschenbach, la inspiració del seu llibre no li hauria vingut només de Crestià de Troyes, autor del Perceval gallès i les Darreres aventures del sant Graal, sinó, tal com ell mateix confessa, de Guyot de Provins (altrament dit Guiot de Cluny), poeta errant trobador — en la seva juvenesa, més tard monjo, del qual fora una versió del Perceval escrita o inspirada d'un terç original perdut en llengua romànica. — *Kyot, així es deia el cantor ardit — donat sense repòs al seu art... — mestre Kyot és un provençal — que trobà la llegenda de Perceval escrita en un llibre pagà* (1) (Wolfram d'Eschenbach). Agraït a l'alta protecció que li atorgaren en els seus errabundatges els prínceps occitans, inspirat per les preocupacions religioses, polítiques i literàries de llurs corts, el “Perceval” de mestre Guiot celebraria el mecenatge i l'amistat de Ramon Ve de Tolosa, de la seva filla Adelaida de Carcassona, de la seva néta la princesa Esclarmonda de Foix, d'Alfons I *el Cast*, de Catalunya cosí de Roger Tallaferro, marit d'Adelaida.

(1). Segons una altra tesi de l'austriac Friedrich von Suhtscheck, la sintetització de la qual amb la d'Otto Rahn sembla possible, aquest *llibre pagà* fóra el *Parsivalnama* persa, mena de “Llegenda Daurada” del maniqueisme atribuïda al mateix Manes.

Si fos certa la conjectura d'Otto Rahn, en el poema alemany el rei Alfons (1152-1196) fóra *el Cast* que Wolfram maridà amb Herzeloïda, mare de Perceval i alhora figuració d'Adelaida *domina* del monarca català. (1) Fill d'Adelaida fou Roger Trencavel. A través del significat que Wolfram donà al mot *Perceval: schneid mitten durch*, o sia, el qui fen, el qui forada o el qui trenca bellament, Rahn creu descobrir en el jove príncep carcassonès, deixat pel seu pare a la tutela de l'herètic Bertran de Saissac i criat pel cor contristat a causa de tantes dissorts polítiques i familiars de la seva mare en l'espiritualisme més extrem, l'origen del puríssim Perceval. Finalment, Esclarmonda, senyora de Montsegur (?), fortalesa i temple del Graal i dels sens cavallers, fóra Repans de Joye i, també, Titània.

(1). Si el que suposa Otto Rahn fos cert, l'entrada d'Alfons *el Cast* en el llegendari alemany no faria sinó continuar la trajectòria iniciada amb els seus antecessors Ramon Berenguer III *el Gran* (1082-3 - 1131) o Ramon Berenguer IV *el Sant* (1114 o 15 - 1162), fill de l'anterior i de Dolça de Provença, el que uní el reialme d'Aragó a Catalunya. Recordem la llegenda de l'emperadriu d'Alemanya reportada per Descloit en la seva Crònica. (Vegeu l'estudi del senyor Jordi Rubió sobre aquest tema, publicat a la revista *Estudis Universitaris Catalans*, volum XVII, any 1932.) Rubió creu que la història de l'emperadriu (Matilde, muller d'Enric III, any 1111?) nasqué en terres occitanes transpirinenques.

Sobre Lohengrin el mateix Rahn diu: — El segle XV el crouista holandès Valdenaer escriu que el Cavalier del Cigne havia vingut del Graal (*dat greal*), nom antic del Paradís en terra. No era, però, aquell el sant Paradís, sinó un lloc de pecat. Cap a la mateixa època, l'historiador saxó de Halberstadt deia de Lohengrin: — *Els cronistes creuen que aquest adolescent, el Cavaller del Cigne, vingué de la muntanya on Venus és en el Graal.*

En la mateixa literatura del segle XIIIè, un altre poema pot haver tingut per motiu i per co-protagonista cabdal Montsegur i la seva pretesa castellana. Es tracta de la cançó de Huon de Bordeus, emparentada, segons Rahn, no sols amb l'epopeia de Wolfram, sinó amb les llegendes d'Ortnit (la qual es desenrotlla al país de Montabur: Mont Tabor pirinenc?) i de Wolfdietrich.

En la llegenda susdita, Esclarmonda és la muller del rei Huon de Bordeus, el qual, sostingut per Oberon, sobirà de les fades, en la seva lluita contra els germans rebels li hagué de prometre que s'encaminaria, en un termini de tres anys, vers el seu castell de Montmur. Quan el temps hagué passat, Huon i Esclarmonda, *la comtessa que després fou fada*, s'embarcaren en una galera i pregaren el Senyor que els volgués guiar sans i estalvis a Montmur. Arribats que hi foren després de llargues marrades pel *pays des commans* i *la terre de foy*, atenyeren a la fi el *bocaige Auberon*, al bosc d'Oberon, i *el castell dels monjos estranys*, en el qual, en sala d'honor, una taula, parada opíparament però sense servents, els esperava.

L'endemà al matí Huon i Esclarmonda van a missa matinal, però a l'església no hi troben ni altar ni crucifix. De sobte sorgeixen, talment emergits de terra, cent monjos, i Esclarmonda n'és tota tremolosa. Però Huon recorda que Oberon li havia aconsellat d'emportar-se'n una estola; amb ella aconsegueix capturar un dels apareguts, monjo alt i terrible, i el força a dir-li la veritat d'aquell castell. El cenobita aconsella a Huon de peregrinar més lluny, car aquells monjos no són sinó esperits. Enutjat Déu contra Llucifer, els havia reclosos allà i esperaven, a desgrat de tot, veure's perdonats el dia del Judici Final. *L'esperança* — diu — *és corrent en aquesta comunitat*. (1) El monjo trasllada Huon i Esclarmonda a Montmur, damunt un mantell màgic.

(1). Tota aquesta part de la cançó del Huon de Bordeus i la tradició oral de l'Esclarmonda llegendària següent, semblen traspasar les fantàstiques concepcions metafísica, cosmogònica i teològica dels càtars. No tots els neomaniqueus eren dualistes purs. Entre ells, els monarquistes creien en una salvació final, en el retorn de totes les criatures al Déu bo en un perdó apoteòsic.

— Sobre el destí dels àngels caiguts, les doctrines dels dualistes i les dels monarquistes es contradieien. Menys nombrosos segons sembla, els primers pensaven que els àngels caiguts romandrien eternament sota el domini de Satanàs. En canvi, els altres, que probablement foren els més, admetien llur salvació a la fi del món; àdhuc n'hi hagué de més liberals, els quals arribaren a admetre la salvació dels àngels de les tenebres eixits directament del que ells deien el Déu dolent. (Joan GUIRAUD, obra citada).

Segons una altra variant de la cançó, els reials esposos peregrins són portats al castell de Montmur a través d'una gran estesa d'aigua, pel pescador Mallabré, transformat en dofí. A Montmur, Oberon hi espera la mort, però no pot traspasar abans que Huon hagi estat elegit ref dels elfs. Saluda joïós el seu successor i Esclarmonda, i segueix un convit, en el curs del qual una copa meravellosa dona vi per a tots els comensals. Acabat l'àpat, Oberon fa portar la seva corona i la seva llança, símbols de la sobirania a l'imperi de les fades. Huon i Esclarmonda són coronats. Oberon s'acomiada de les fades i mor. El seu cos, embalsamat i perfumat, és reclòs en un fèretre valuósíssim, dins el qual uns imants el mantenen a mig aire. Després, la despulla mortal és soterrada a una gran caverna.

Ultra aquesta tradició escrita de l'Esclarmonda llegendària, hi ha una tradició oral, que sembla voler perpetuar el record de la princesa en una concreció més alta de sublimació espiritual. És el que hom pot deduir de les relacions parlades que el mateix Otto Rahn reporta. La tradició poemàtica del segle XIIIe ens llegà la *comtessa que després fou fada*, ço és, potser, la princesa dona pura, perfecta, de tremp proselitista i espiritual. L'oral, encara vivent avui dia, ens la presenta *metamorfosada en coloma*, ço és, en el símbol propi del Sant Paraclet.

— Una llegenda que he escoltat d'un pastor pirinenc, diu l'autor citat, conta que el mont Tabor fou migpartit per una coloma i que Esclarmonda es metamorfosà en l'emblema de l'Esperit Sant.

...En el temps que les muralles de Montsegur encara eren dretes els càtars hi guardaven el sant Graal. Després Montsegur fou amenaçat. Els exèrcits de Llucifer assetjaven els seus flancs. Volien reposar el Graal a la diadema de llur príncep, d'on

havia vingut a terra llavors de la caiguda dels àngels. Però en el moment més crític, heus ací que davalla del cel una coloma blanca i amb el bec fen el Tabor. Esclarmonda, la guardiana del Graal, llança dins l'esvoranc el sagrat joiell. De nou la pedra es tanca i la gran relíquia és salvada. Quan els dimonis entraren a la fortalesa ja era tard. Furiosos, anihilaren els *purs* no gaire lluny de la roca que mena al castell, ço és, al camp dit dels Cremats, al camp de la pira...

...Tots els *purs* moriren al foc, llevat Esclarmonda. Quan sabé que el Graal era en lloc segur, pujà al cim del Tabor (1) i, transfigurada en blanca coloma, emprengué el vol cap a les muntanyes d'Àsia (?). Esclarmonda no és morta. Viu allà, al Paradís terrenal...

(1). Dos mil cinc-cents metres al pic de Sabt Bartomeu. (Nota de l'edició francesa del llibre d'Otto Rahn, citat.)

L'Esclarmonda ideal.

A set-cents anys de distància, el record històric de la princesa espiritualista, considerablement amplificat per l'historicisme romàntic, imaginatiu, de cert patriotisme felibrenc, i les belles imatges llegendàries de la comtessa-fada i de l'emigrada llunyana i immortal que li foren adherides, engendren una terça Esclarmonda, l'Esclarmonda ideal, símbol puríssim de l'ànima romànica, de l'ànima occitana (Romania d'ahir, Occitània de demà) sumida en el son secular en què febleses morals i errors polítics l'enfonsaren i del qual amor, voluntat i seny han de deslliurar-la.

Ah! Esclarmonda, Esclarmonda!...

*... Oh! pantais! pantais divin!... Despois que me siás apareguda,
Verge sobre-umana, mon anma a tu s'es donada... (Cap. IX.)*

*Occitans! occitans!
Esclarmonda apareis coronada de flors!
Occitans! occitans!
l'anma nos es renduda, e l'aland e l'onor!
Occitans! occitans!
Esclarmonda apareis coronada de flors. (Cap. XI.)*

En termes de Plató (2) ella és verament l'Afrodita Urania dels occitans, i Eros Celeste l'amor que comença a inspirar-los. Aquesta es l'Esclarmonda del llibre del senyor Valeri Bernard; aquesta és l'Esclarmonda nova, l'Esclarmonda vinent, més que no pas la que torna.

(2). PLATÓ. *Simposion*. Discurs de Pausànias.

Saludem-la amb versos encara de Guillem Montanhagol, versos finals d'una altra cançó seva:

*N'Esclarmonda sal Dieus e gar,
Qu' es de fina beutat ses par
E de guaya, plazen conhdia,
Le nom ditz qui-l sap declarar,
Qu'es clar'e monda de follia.*

Déu salvi i guardi Esclarmonda... neta i pura de tota follia.

Joan de l'Ós.

Influència del mite panic en la composició d'aquesta figura.

Poc cal penetrar en la lectura de *La Legenda* per adonar-se que la figura de Joan de l'Ós ha estat, en el pensament del seu autor, una creació molt més ambiciosa del que de bell antuvi es podria creure per la modèstia folklòrica del nom. Ja hem dit el seu rel·ligament amb la persona mitica d'Hèracles. Però abans d'esdevenir el victoriós argonauta, Joan de l'Ós és Pan. Ho és tot al llarg del capítol primer; ho és en les seves intervencions i gestes dels capítols terç i quart; en el plany del capítol cinquè i en el darrer o de la mort de Joan de l'Ós. El mite i la significació pànics són el mite i la significació substancials de la seva personalitat. De reminiscències pàniques és saturada la seva naixença i la seva infantesa; i Pan el sospita la veu de la Selva, la migdiada, bella de composició i de descripció, que el sent cantar les *velles cantilenes* apreses de la Mare:

*Seriá lo dieu Pan jogant de sa flahuta
que ven de respelir per la gaug d'aquest monde? (Cap. I.)*

I així s'alça, davant l'Esclarmonda ideal, la persona de Joan de l'Ós, carregada d'humanitat concreta — local — i transcendent — universal.

El Pan arcàdic.

Què fou Pan? Literalment, una altra contarella campestre, una altra historieta de seducció amorosa de la terra de pins i de pastors d'Arcàdia, una altra rondalla confinada durant segles als medis abruptes on havia nascut... acollida, a començaments del segle Vè abans de Crist, com una intrusa de complexió popular i de temperament rústec pels centres cultes d'Atenes i de Tebes, en els quals, sense

depurar-se, sofrí l'acció civilitzadora, la triple influència del patriotisme, de l'art i de la literature. (1)

Fill d'Hermes i de Dríope — nimfa, pastora al mont Cilene, — l'acte patriòtic que portà Pan —monstruós, peus de boc i com un boc pilós, barbut i bicorn — a la consideració de tots els grecs, fou la batalla de Maraton. Heròdot reporta (2) l'aparició del déu sobre el mont Parteni, a l'herald de la victòria partit d'Atenes vers Esparta, i el reclam de culte que li féu pels seus serveis a la causa nacional. Els sons terrorífics de la siringa pànica havien contribuït poderosament a la desfeta dels perses!

(1). Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.

(2). HERÒDOT. VI, 105; VIII, 98.

I Simòmidas lloa (1) l'homenatge que Milcíades li reté llavors installant-lo en marbre a la gruta de l'Acròpolis.

Així fou Pan literalment. Però la rústega contarella arcàdica es portava el seu orfisme. Hi havia en primer terme la naturalesa dels protagonistes del mite: Mercuri i Dríope, divines projeccions de Zeus, criatures antropomòrfiques de la xarxa de lligams metafísics amb què la teologia pagana temptà d'explicar la unió del cel amb la terra. I estoics i òrfics veieten en el monstruós *sobirà* espiritual d'*Arcàdia* i en el seu culte la concepció d'una integralitat còsmica divina, la reverència del gran tot còsmic, diví i fecund, incomprès i paorós — tràgic — per a l'ànima antiga. (2)

Des d'aquest angle òrfic, es comprèn que l'ànima noble i mística de Píndar associés el cuite de Pan al de Cibeles — gran mare deis déus, — alcés per a ambdós un santuari al vestíbul de casa seva i, inspirat de nit pels cants de les jovenetes que el celebraven, compongués per ell un himne. I que Plató li hagués estat consagrat de naixença a l'Himet, conjuntament amb Apolló i les Nimfes. (3)

(1). Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.

(2). Anterior a la concepció teològica de Pan, fill d'Hermes i de Dríope, i de Zeus Liceic, sembla que predominà a Arcàdia la de Pan suprem, déu solar al qual eren dedicats tots els cims, superior i anterior a Zeus. És Píndar qui, en l'himne que direm de seguida, anouïena Pan *sobirà d'Arcàdia*. El bressol de la religió pànica fou el mont Liceu, on el seu culte esdevingué, possiblement després de la supremacia, inseparable del de Zeus. Heròdot (II, 42 I 46) creu retrobar en Pan una de les vuit grans divinitats de Mendès, vila d'Egipte, que fou el centre més important del culte d'Ossiris, déu, com Pan, teriomòrfic. (Vegeu, Victor BERARD, *De l'origine des cultes arcadiens*. Paris, 1894.) Pels òrfics (*Teogonia d'Hellanscos i de Hieronimos, dos grecs de Fenícia del segle II abans de Crist*) al començament foren només l'aigua i el him. D'aquest fang còsmic eixí el dragó alat i de tres testes: una d'humana, una altra de lleó i una altra de toto, ço és, el Temps sempre jove que ha nom d'Hèracles. El Temps s'uní a la Fretura i d'ells sortí l'ou còsmic; un ou gegant que es migpartí aviat. La part superior esdevingué el cel i la inferior formà la terra. També sorgí de l'ou còsmic un déu d'ales d'or amb testa humana coberta per un dragó, i altres testes de toro als flancs. Aquest fou Protògonos o Fanès, identificat amb Zeus o Pan. (CH. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.)

(3). Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.

El Pan occitànic

El que la concepció religiosa i el patriotisme no havien fet mai als Països d'Oc, el senyor Valeri Bernard ho realitza ara literàriament. En la persona de Joan de l'Ós, pobra figura folklòrica elevada per ell a Pan occitànic, l'orfisme i la història del vell Pan arcàdic s'hi reflecteixen. Cap dubte que, en imaginar-la, mestre Valeri Bernard ha volgut incorporar amb ella una caracterització còsmica — material i espiritual alhora — de tota l'occitanitat. Ha volgut captar en un ambient i un símbol primitivissims, barreja de natura, d'animalitat i d'humanitat, tota aquella suma d'infusió divina original i bategant en el no-res històric d'una raça... l'impuls vital i la intelligència de la qual — manifestacions palpables del mateix fons diví — personalitzats en els seus herois, tornaran, en el curs dels segles, un *devenir* espiritual i material col·lectiu. Home-boc a l'Arcàdia, terra penya-segacla i boscosa, país de molça, de cabres i de pins al cor dels pobles grecs; home-ós a la Muntanya Negra del Llenguadoc, al cor dels pobles occitans, negre de roures, d'alzines, de castanyers, en la pregonesa ombrívola dels quals l'ós senyorejava, el Pan històric d'ahir i, en part almenys, el Joan de l'Ós literari d'avui, són la imatge antropomòrfica d'una mateixa concepció metafísica bàsica, d'una idèntica subconsciència de la divinitat present i actuant — fecundadora de la Creació... encoratjadora en els homes de l'aspiració insubornable a la realització plena, a la performança i possessió absoluta d'un món material i espiritual perfecte dins la tríade platònica ideal: món de bellesa, de bondat i de veritat.

Pan-Hèracles.

Acabem de dit: impuls vital i intelligència d'una raça, personalitzats en els seus herois... Quan Joan de l'Ós, ple ja de la significació pànica, assumeix en *La Legenda* el paper de virtuós — heroic — redreçador de l'occitanitat i en el llibre triomfa de totes les maltempsades sofertes en cos i ànima per l'occitanitat pretèrita, llavors la seva personalitat pànica s'augmenta amb la significació d'un altre mite: el d'Hèracles, l'heroi del deure, de la força moral, de l'abnegació per la humanitat, proposat per Antístenes als cíncics (1); l'expiador del mal i de la injustícia, iniciador errant, introductor de la justícia i de la santedat segons Epictet i els estoics. (2)

Pan, déu solar suprem, universal, anterior a tota altra concreció teogònica d'Arcàdia; Hèracles, a Tir, Melcard, déu també solar, i, entre els fenicis, una de les formes del déu-fill, ço és, del déu fort que corre la terra, domina les feres, civilitza els homes; del déu savi que descobreix i ensenya les arts útils, viatja, navega i funda colònies (3)... entre les quals, potser, la més remota Massàlia.

(1). Aquest és el sentit de la famosa allegoria imaginada per Pròdic de Ceos i transmesa per Xenofont en els seus *Memorables*. Posat Hèracles, al començament de la seva carrera, davant la

Virtut i la Voluptat, resisteix les seduccions d'aquesta i escull l'altra per guia del camí aspre i llarg, de lluita i de sofrènces, que mena a la felicitat veritable. (Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO M. E. POTTIER, Obra citada.)

(2). EPICTET, III, 26, 32.

(3). Victor BERARD, obra citada pàg. 253.

¿Quin pòsit de records ha inspirat al marsellès autor de *La Legenda d'Esclarmonda*, no ja la figura, sinó els cants, els himnes pagans i bàrbars en què sovint l'ànima de Joan de l'Ós esclata?

Es ara lo cant feràn de la maça!

lo cant del revenge e de mon triomfle!

Triomfla, oh Solelh!

Que tos rags de foc amb sos cops de maça atrissant la nuech menen ton triomfle.

Triomfla, oh Solelh!

E mon venjament, tant fort com tos rags aneientirà lo poble de l'ombra.

Triomfla, oh Solelh!... (Cap. VI.)

Poc costa seguir a través el llibre del senyor Valeri Bernard l'ànima colectiva de l'occitanitat que la figura de Joan de l'Ós encarna, en el seu curs civilitzador amunt de la Història. És primer la lluita amb la natura, aspecte pre-eminent del mite d'Hèracles. És l' acció seguida de les generacions primigènies de la raça per a la humanització de la terra en què s'afermarà. Amb aquest simbolisme han estat vistos la majoria dels grans treballs herculis, el parallelisme dels quals amb els de Joan de l'Ós és certament colpidor.

Per ventura el monstre del capítol dels Encantaments (cap. VIIè) no té el seu antecedent més remot en l'hidra famosa de Lerna, el domini de la qual fou el segon dels grans treballs d'Hèracles? ¿I no ha estat tingut aquest monstre, com el senglar d'Erimant, com els centaures de Foloé, com els ocells d'Estimbal i les amazones del cinyell d'Hipòlit, per expressions poètiques de les forces naturals, salvatges, hostils, damunt les quals el primer home fort, Hèrcules, semi-déu de les multituds que en reberen els benifets, marcà l'empremta gegantina de la civilització? (1)

Ve després l'anhel d'infinit en el temps i en l'espai, d'immortalitat, de divinització absoluta.

(1). La teoria naturalista del mite heràclic estigué molt en voga entre els mitòlegs de mitjan segle passat. Segons ella, Hèracles, el tort, domador de monstres, pacificador del món, és el Sol, el qual triomfa en tots sentits de les tenebres, de l'hivern, de les tempestes, dels núvols que torben el cel, de les torrenteres desbordades, dels maresmes que infecten l'aire... Qualsevulla que hagués estat, però, la seva significació, el mite d'Hèrcules, heroi purament grec — dòric — o no, sembla haver reflectit una concepció suficientment ampla per a esdevenir, primer, l'idéal de l'hellenisme; després, el de tota la humanitat.

La victòria d'Hèracles sobre el senglar d'Erimant és possible que alludeixi alguna feta memorable de l'heroi damunt les aigües tempestuoses. L'Erimant és un afluent de la riba dreta de l'Alfeu. El senglar és un monstre representatiu de la tempesta.

Exacta constatació per la gesta sobre els centaures de Foloé — els centaures, divinitats fluvials, dels vents, dels núvols i tempestes — sobre els ocells d'Estimbal — monstres que es peixien de carn humana — per la neteja dels estables d'Augias — Augias, heroi solar, en els dotze toros blancs del qual també s'ha volgut veure una allusió als núvols — per la victòria damunt el toro de Creta — transposició, potser, d'un combat d'Hèrcules contra un temporal marí o símbol d'algun torrent desfermat que damnificà l'illa i indignà l'argonauta — pel treball dit del cinell d'Hipòlit — ço és, la pluja, les amozones essent figures femenines amb simbolisme idèntic al dels centaures — i pel de Gerió — la interpretació naturalista del qual ha estat la d'un combat d'Hèrcules amb tots els elements de la tempesta: el llamp, els vents, les boires, les aigües, etc.

A part aquesta simbologia, hi ha en les diverses llegendes d'Hèracles més detalls de la seva acció civilitzadora. Per exemple: en una d'elles, a Tessàlia, obre un canal perquè s'escorrin les aigües estancades del país. A Cefalònia posa discs al Timbris, etc.

Fruit d'aquesta obra, Hèrcules, déu virtuós, esdevé alhora déu de l'abundor (diverses imatges seves en porten el corn) símbol de la riquesa i la prosperitat que expandeix. (Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.)

A cavall d'aquesta fam de l'ànima Hèrcules saltarà a la mar, domarà totes les terres que la circumvallen, hi escamparà profusament el seu nom, les seves gestes, els seus beneficis i abastarà les pomes d'or, místiques, sagrades, del jardí de les Hespèrides, al país dels hiperboris. Un al any espiritual idèntic llança el Joan pànic, que en els primers capítols de *La Legenda* ha dominat les forces adverses de la patria, al *País dels Artadors*, a la recerca d'un tresor, a la troballa de l'Esclarmonda encantada i a l'albirament de l'Esclarmonda ideal, penyora, com les pomes d'Hera, d'immortalitat.

...maire! ma bona maire! teni de tu l'esperit, lo pensier, l'intelligència, ai tot l'eime d'un ome, sabi de tu ço qu'es lo ben, lo mai; mas un estint feresós me tormenta!

...La mar! la mar ailai a l'horizont...

Ai set d'amor, però, la mieu paura anma es un abís immens e sensa fons, es un cel negre ont li a plus gens d'estelas... (Cap. V.)

...Que me cal? voli ren, cobeiti ren, ni l'aur, o sabes, ni la glòria, ni ton amor [el de l'Esfinx] adés que siá un monstre, ai las! ieu atressí com tu... Ai talent que de deliurança... Tua-me! (Cap. VIII.)

... Un estranh sentiment me ponh; es de colement e de temor, mas d'una temor sagrada... Ieu qu'ai noncas tremolat, tremoli... Volriai, volriai... Aquel infinit m'atrais. (Cap. IX.)

... Oh, beltat! beltat sobre-umana! oh, divessa!... ton imatge confús m'ha sempre seguit. Mon esmai escurós, mon ideal de justícia, mon pantais de bontat era tu, era cap a tu que tot mon èsser anelava, com la nuech afica a ta lutz, com lo nonrèn afica a la vida, com l'abissi afica al cel... (Cap. X.)

Ai pantaiat la locha e lo triomfle,

*los ai aguts, ai pantaiait la Verge,
la Sobre-Bela, e l'ai vista... l'ai vista!... (Cap. XII.)*

Vet ací tot el que mestre Valeri Bernard ha volgut que encarnés el seu Joan de l'Ós. Un Joan de l'Ós ple de ressons de l'ànima mediterrània antiga.

L'Esfinx.

Però Esclarmonda i Joan de l'Ós, primeres figures, columnes frontals del temple de *La Legenda* bastit pei marsellès, no són tots els personatges cabdals del llibre, la coneixença dels quals cal fer profundament, si es vol tenir idea de la seva allegoria major, ço és, del pensament més alt de l'autor en crear-lo. Entre columna i columna, entre l'occitanitat amb l'ànima perduda i aquesta ànima sotmesa a encantament, hi ha l'Esfinx. Qui és l'Esfinx? Què representa en la plenitud inicial de la seva caracterització, en l'acte de la seva temptació en el seu venciment, en la seva humanització o metamorfosi en el seu asserviment contrit de Joan, en la seva humil retirada final als deserts d'on es desplaçà un dia?

Acabem de veure que *La Legenda d'Esclarmonda* és un llibre obert de cara al passat; un passat occitànic mític pintat amb amples pinzellades universals. També és un llibre augural, un llibre d'esdevenidor, i a la glossa d'aquest darer aspecte caldrà dedicar l'acabament de l'Elucidari. Però, ni al passat en pena de l'ànima occitana, ni a l'esdevenidor lluminós que el senyor Valeri Bernard pronostica, no trobariem una explicació justa, raonada, lògica, si menyscuràvem la identificació de l'Esfinx que a mig llibre ens surt al pas. Qui és l'Esfinx? Qui representa? Qui personifica?

De cara al passat, de cara a l'ascensió, pel camí de la Història, de l'occitanitat encarnada en Joan de l'Ós, l'Esfinx és — fou — no solament el geni monstruós, raptador, *estrangulador* (1) d'Esclarmonda, sinó el seu descarat, el seu deshonest suplantador. Ni més, ni menys, doncs, que la *raó* del drama espiritual — i material — de l'ànima occitana. Aquesta és — aquesta fou — l'Esfinx. Qui representa, qui personifica, ho veurem de seguida.

(1). Aquest sembla ésser el significat de la paraula Esfinx, monstre tramès, segons Apollodor (III, 5, 8), per Hera ais tebens, des de la llunyana Etiòpia.

En general, hom creu que encarnà la concepció dels dimonis o genie fúnebres, raptadors dels vivents. Entre els grecs l'Esfinx fou comptada en el nombre dels esperits malfactors. El primer de parlar-ne fou Hesíode en la seva *Teogonia* I els poetes tràgics la imaginaren com una verge alada. L'Esfinx grega hom la creu procedir de Caldea. Plàsticament, fou a Egipte on l'Esfinx trobà la seva caracterització més corrent. (Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. G. POTTIER, obra citada.)

Amunt dels seus treballs primigenis, amunt de la preparació d'una pàtria terrena i el desenvolupament de la pròpia i colectiva (puix que Joan és heroi) personalitat, Joan

de l'Ós somnia l'Esclarmonda ideal, és a dir, la idea de l'ànima occitana i de la seva espiritualitat expandida.

Quin pantais!... quin pantais!... Perquè m'èsser desvelhat? Oh! beltat! desparaulabla belesa! Oh! meravelha! Venga la mort, s'aquel pantais pot perdurar dins la tomba... Oh! meravelha! ma nature de bèstia se deslegava davans ela com la neu al solelh... Oh! meravelha! E ara, ara, era qu'un somni, una fantasma!... (Cap. VIII.)

Abans, en entrar al regne dels Encantaments (cap. VII) una veu ja la hi havia anunciada:

Pura com un lili o com lo lugràn, una Verge t'espera...

lo cel entier dins tu miralharà e ne perdràs ton bestial anament... (Cap VII.)

Però els herois i l'ànima colectiva que encarnen, no per ésser-ho esdevenen exempts del risc de pecar.

Llur virtut, com la dels altres homes, ho és justament perquè camina sobre aquest risc perenne. I heus ací que Joan, en marxa vers la immortalitat, a les envistes d'un altre puig amb oreig d'aures divines més penetrants, topa amb la descomunal hetera. En el passat, com en el llibre, que de certa manera reacciona contra el passat, no mancaren gestos de lluita contra el monstre, contra el *vampir antropòfag* de més d'un clàssic. Però el Joan d'altre temps no fou ni decidit, ni valerós, ni prudent: no fou virtuós davant l'Esfinx, com ho és ara el que mestre Valeri Bernard fa viure en la seva obra. No fou astut com el preclar Ulisses, que, per ultrapassar sense dany les sirenes, germanes malèfiques, en insinuada mollícia de la ment i de l'acció, (1) de l'Esfinx, practicà el consell tan bell de Circe, de tapar-se amb cera les orelles i acordonar la fràgil voluntat. (2) Els abraonaments combatius, prou sap sempre l'Esfinx de canviar-los. Els monstres de condició femella tenen també en proporció monstruosa les maneres, els ardits, els encisos torbadors femenins... En plena pugna l'Esfinx somrigué a Joan i tot seguit va dir-li:

Siás vencedor, Joan, e t'esperavi...

Malur a tu s'aviás agut flaquesa; malur a tu se, sols, la cobesença, l'amor de l'aur avián guidat tos passes; malur e tu! sobdàn perdriás le vida, e ton cadavre al mieg d'aquels cadavres que veses lai seriá ma noiridura, e noiriríá mos voltors!...

T'esperavi, Joan! Joan! tu, filh de la matèria e de l'engenh, Joan filh de la bèstia e de la femna... Es tu, es tu le mascle que deu m'amar, fegondant ma coralha.

E LO TESAUR, ES IEU! OH, JOAN! COBRA... OC, COBRA-ME! QU'ENGENDRAREM 'NA RAÇA DE SOBRE-UMANS MESTREJADORS DEL MONDE! (Cap. VIII.)

La cabellera de l'Esfinx emmantolà l'heroi... i l'encreuament monstruós fou let. Aquell vespre,

... aquel vespre, de tots los païses de la terra occitane, los pobles atrassits vegueron, com una visió d'Apocalipsi, un monstre del carach de femna, de las alas immensas de voltor traspasar lo cel, encavalhat per un ors gigant portant una maça e seguit d'una nivol d'aucels rabats. (Cap. VIII.)

I vingué la nit, la nit occitana *anàrquica*, a l'empara de la qual penetraren els barons del nord.

(1). El caràcter lasciu de l'Esfinx el manifesten nombrosos textos de l'antiguitat grega. Moltes vegades, les heteres, especialment les de Megara, hi són tractades irònicament d'esfinxs. Plutarc atribueix a l'Esfinx la potència insinuant de l'amor. No per altre motiu acompanya de vegades a Afrodita Anadiòmena en les representacions plàstiques de la deessa. (Ch. DAREMBERG, E. SAGLIO, M. E. POTTIER, obra citada.)

2. HOMER, *Odissea*, c. XII.

Identificació del monster.

Destacar aquesta veritat: a saber, que de l'estrangulació espiritual occitana *no en fou culpable originalment cap força, cap poder moral ni material externs e intencionats*, sinó la mateixa occitanitat, per un *complex de falles morals* davant l'Esfinx, ço és davant l'Heterodòxia i el seu seguici de Babilònia teològica, de fals espiritualisme agnòstic, de misticisme deliquescents, té, al nostre entendre, una importància capital. Tant més que ella neix suggerida per un vell felibre, el més ardit dels felibres de Provença, els contemporanis de la joventut del qual (i ell mateix, potser) es foraviaren en tractar de veure clarament les veritables causes avials de la mort de l'espiritualitat colectiva, i discernir contra què, en primer terme, havien de reaccionar per a renéixer. Del collapse, de la desvinculació seculars de l'ànima occitana, a qui cal donar la culpa? No al nord, no al sud, no al llevant ni al ponent, ans a si mateix, a una pròpia actitud *anàrquica*, per dir-ho amb el mot just de mestre Valeri Bernard, i fautora d'anàrquia religiosa i política mortals. Importa molt aquesta suggestió, perquè l'acte primordial d'una renaixença que es vulgui profunda, serà sempre una pregona introspecció — de si mateix per a l'ànima individual, de nosaltres mateixos per a l'ànima colectiva — i una decisió deliberada i fèrria de remeiar-nos en tot allò en què ens hàgim trobat defectuosos, en gràcia a la perfecta sublimació que amb l'obra d'una renaixença integral pretenem d'assolir. Per a les cultures, per a les pàtries, el *nosce te ipsum* transplantat de la inscripció dèlfica també té tot el seu valor. Més ens valdrà, per a refer-nos, enrogir i plorar amorosament i en silenci — car

... tot amelhorament es de l'Amor obrança... (Cap. X) —

llàgrimes lustrals sobre velles febleses, que no pas excitar ires i odis mai tan fecunds i menys fecunds si són falsos. Més ens valdrà meditar sobre els pobres comtes de Tolosa i tants de prínceps occitans, religlosament contaminats, políticament

fluctuants, moralment impúdics, (1) i sobre el rei que en veïlla d'armes malgastà en la meretriu — Esfinx, encara, com sobretot de les de Megara en deien amb ironia els grecs — la virilitat que devia a la pàtria, (2) que no pas heure'ns-les contra aquells mals i llurs factors, als quals la nostra misèria donà pretext.

(1). El casal dels comtes de Tolosa donà, els segles XII i XIII, l'espectacle dels costums més llicenciosos. Ramon V, amullerat amb Constança, germana de Lluís VII, rei de França, tenia un veritable harem del qual es planyia la comtessa al seu germà, sostinguda pel testimoni i la simpatia dels tolosencs, els quals, de llur costat, també escrivien sobre això al rei francès. (VAISSETA-MOLINIER, *Histoire de Languedoc*, v. VI, pàgs. 7 i 11.) El comte acabà repudiant Constança per amullerar-se novament amb Riquilda, vidua de Ramon Berenguer, comte de Provença, del qual esperava esdevenir hereu (1166). El papa Alexandre III, trencà aquest casament i ordenà al comte de reprendre Constança; però la germana del rei Lluís no volgué tornar prop del seu marit, perquè ell no s'avenia a desprendre's de les seves concubines.

— En vida del seu pare Ramon VI ja practicava uns costums semblants. Menyspreava en tal extrem el sagrament del matrimoni, escriví d'ell Pere de Vaux-Cernay (*Historia Albigensis*, cap. 38), que, quan li desplaïa la muller pròpia, en prenia de seguida una altra; de tal manera que arribà a tenir simultàniament quatre mullers, de les quals tres encara viuen — *ita quod quatuor uxores habuit quorum tres adhuc vivant*.

I les anomena: primer, Beatriu, germana de Roger II, vescomte de Besiers; després, quan l'hagué repudiada a Borginya, filla d'Amaurí de Lusinyà, rei de Xipre, la qual visqué amb ell de 1193 a 1198. La tornà per a casar-se amb Joana, germana del rei d'Anglaterra, Ricard Cor de Lleó; aquesta morí tres anys després del casament, en 1199. I Roger es remullerà amb Elionor, germana de Pere I, de Catalunya, l'any 1204. En el seu recompte, Dom Vaïsseta, oblidà una cinquena dona: Ermesinda de Pelet, comtessa de Melguell, la primera en data, puix que s'hi amullerà l'any 1173, quan el comte de Tolosa només tenia disset anys. De les concubines hagué quatre fills. (*Histoire de Languedoc*, v. VII, nota 10.)

— Pere de Vaux-Cernay, afirma com a cosa certa que la luxúria i la lubricitat menaren Ramon VI fins a l'incest — *sorore propria abutebatur in contemptum religionis christianae*. — De jovenet enganyava el seu pare prenent-li tes concubines. Per aquestes enormitats, tant com per la seva heretgia, Ramon V l'amenaçà diverses vegades de desheretar-lo. (*Historia Albigensis*, cap. 40. Joan GUIRAUD, obra citada, pàg. 306 i 307.)

Poc temps després, el comte (de Foix) al cap de mercenaris i escortat de joglars i cortesanes, entrà per la força al monestir (de Sant Antoni de Pàmias), i ell, que havia jurat damunt el cos del Senyor de respectar l'abadia, féu venir l'abat davant seu i li manà de donar-li de seguida les claus del monestir. L'abat no ho complí; però, tement de veure-se-tes prendre violentament, les anà a posar sobre la cadira del sant al qual era dedicada l'església, cadira voltada de relíquies d'altres sants. El comte el seguí i amb mostres del més gran menyspreu envers les relíquies dels sants, profanar impudent de les coses santes, s'empara de les claus.

Què més? Tancà l'abat i els canonges en clau a ta mateixa església, els hi tingué tres dies sense beure ni menjar ni deixar-los satisfer cap desig natural, i mentrestant el tira, per odi a la religió, saquejava els béns del monestir i dormia amb les seves cortesanes a la infermeria dels canonges. Passats els tres dies, féu sortir l'abat i els canonges de l'església i els llançà del monestir quasi nus; després féu pregonar per totes les places de Pàmias pertanyents als canonges que prohibia als seus habitants, sota les penes més greus, de rebre a casa llur, bé l'abat, bé qualsevol dels monjos. I això enllestí, destruï una gran part de l'església de Sant Antoni, el dormitori i el refectori dels canonges, i amb els materials que en tragué alçà fortificacions noves a Pàmias. (Pere de VAUX-CERNAY, *Historia Albigensis*. Edició Dom Bouquet, cap. 44. Joan GUIRAUD, obra citada, pàgs. 312 i 313.)

(2). Pere I *el Catòlic*.

— E passat lo temps del nostre naximent (diu la *Crònica* del seu fill Jaume I), En Simon de Montfort, qui tenia la terra de Carcasses, e de Badarres, e en Tolça ço que y havia goanyat lo rey de

Franca, volch haver amor ab nostre pare, e demana-li que nos liuras a ell, car ell nos nodriria. E ell fias tant en el e en la sua amor, que liura ad ell nos per nodrir.

E nos estan en son poder, les gens d-aqueles terres que dessus havem dites, vengren a nostre pare, e dixeren-li que el podia esser senyor d-aqueles terres, si el les volia penre ni emparar. E el rey En P., nostre pare, era franch e piados, e ab la pietat que a el pres d-els, dix que se-n empararia. E enganaven-lo ab beles paraules. E d-una part li o daven de paraula, e d-altra part li o tolien per obra. Car nos hoim dit a-N G. de Cervera, e a-N Arnau de Castelbo, e a-N Dalmau de Crexel, e a altres qui eren ab el, que li deyen:

— Seyer: veus nostres castels e nostres viles; emparats vos-en, e metets hi vostres batles.

E can el ho volia emparar, deyen-li:

— Seyer, ¿con gitarets nostres muylers de nostres maysons? Mas nos e elles ne serem vostres e-n farem vostra volentat.

— E per aquesta manera no li atenien re que li promesessen. *E mostraven li lurs muylers, e lurs fiyles e lurs parentes, les pus boles que podien trobar. E quant sabien que el era hom de fempnes, tolien li son bon proposit e feyen lo mudar en ço que els volien. E can les noves serien longues de comtar, a les coses cares que-y foren, no-n volem pus parlar.*

E-N Simon de Montfort era a Murel be ad DCCCC homens a caval en tro en M, e nostre pare vench sobr-ell prop d-aquel loch on el estava. E foren ab el d-Arago, Don Miquel de Luzia, e Don Blascho d-Alago, e Don Rodrigo Liçana, e Don Ladro, e Don Gomes de Luna, e Don Miquel de Rada, e don Guillen de Puyo, e don Açnar Pardo, e d-altres de sa maynade molts e d-altres qui a nos no poden membrar. Mas tant nos membre qu-ens dixeren aquels que y avien estat e sabien lo feyt, que levat Don Gomes, e Don Miquel de Rada, e Don Açnar Pardo e alguns de sa maynade que y moriren, que-ls al-tres lo desempararen en la batayla e se-n fugiren. E foren hi de Catalunya En Dalmau de Crexel, e N-Uch de Mataplana, e En Guillen d-Orta, e En Berenguer dez castel Bisbal; e aquels fugiren ab los altres. Mas be sabem per cert que Don Nuno Sanxes, e En Guillen de Montcada, que fo fiyl d-En Guilen Ramon de Moncada e de Na Guillemma de Castel Viy, no foren en la batayla, ans enviaren missatge al rey que-ls esperas. e-l rey no-ls volch esperar, e feu la batayla ab aquels qui eren ab el.

E aquel dia que feu la batayla havia jagut ab una dona, si que nos hoim dir depuys a son reboster, qui havia nom Gil, e fo puys fraye del Espital, qui havia estat en aquel conseyl, e altres qui ho viren per sos uyls, que anch al evangela no poc estar en peus, ans s-asech en son seti mentre-s deya.

E ans que fos la batayla (13-VIII-1213), volie-s metre En Simon de Montfort en son poder perf fer sa volentat, e volia-s avenir ab el; e nostre pare no-u volch pendre. E quan viren aço lo comte Simon e aquels de dins, preseren penitencia, e reeberen lo cors de Ihesu Christ, e dixeren que mes amaven morir e-l camp que en la vila.

E sobre aço, exiren combatre ensemps en una. E aquels de la part del rey no saberen rengar la batayla ni anar iustats, e ferien cada un rich hom per si, e ferien contra natura d'armes. E per lo mal ordonament, e per lo peccat que era en ells, hac se a vençre la batayla, e per la merçe que no-y trobaren aquels qui eren de dins.

E aqui mori nostre pare. Car aixi ho ha usat nostre linyatge totz temps, que en les batayles qu-els an feytes ne nos farem, de vençre o morir. E nos romanguem en Carcassona en poder del comte, car el nos nodria e tenia aquel loch. (JAUME I, *Crònica*. Edició de l'Editorial Barcino. Vol. I, pàgs. 24, 26 i 28. Barcelona, 1926.)

...Cel avall, cel avall, tramuntat ja el zenit de la fantasmagoria agnòstica, l'Esfinx retuda per Joan, per l'occitanitat nova de *La Legenda*, diu a l'heroi —: *Fa tant de temps...*

Li a tant de temps, tant de temps que te porti!

I Joan respon: — *Tant de temps, dius? La nit ha estat, doncs, molt llarga?*

Li a tant de temps, dises, la nuech es donc estada ben longa? (Cap. IX.)

Ni més llarga ni més curta que set centúries. Ço és, tot el temps distant entre la contemporaneïtat de l'Esclarmonda històrico-llegendària i l'aparició de l'Esclarmonda ideal.

L'alba renaixentista catalano-provençal.

A seguida de la nit, *l'alba ajorna, lo jorn s'alugora*. Set segles després de l'estrangulament, aquesta alba, aquest jorn que frisa no són altres que els inicis de la Renaixença sota la generació literària de Verdaguer, de Mistral i la plèiade de poetes catalans i provençals. Joan de l'Ós, retrobador, només retrobador de l'ànima occitana soterrada, precursor, només precursor de la seva reintegració al cos de l'occitanitat, cobejador, només cobejador de la plenitud espiritual, de la vivència occitana definitivament assolida, els representa bé. I encarna, sobretot, amb justesa, el mateix autor de *La Legenda*, el seu amor alt i pregon, íntegre i lúcid per la Verge adormida, que li ha valgut, amunt dels seus dies, aquesta obra depurada.

Ell també, com Joan, pot ara gabar-se *d'un cos novell, poderós, de formes harmonioses*, i sentir-se, pel trasmudament, *embriac, com un déu jove, d'ell mateix*.

L'auguri de l'Esfinx feta Sibilla.

Llibre augural, llibre obert també de cara a l'esdevenidor, aquest és l'altre aspecte de *La Legenda d' Esclarmonda*; altre aspecte que arrodoneix, que completa l'allegoria del llibre.

Però cal que se desvelhe!... Esclarmonda! Esclarmonda!...

Me somris! sa cara s'alumna... se desvelha!... se desvelha! Ai las! non, ai las!... Podriai, però, se ma paraula es despoderada... mas non gausi... la tocar... oh! profanación! (Cap. X.)

Així, amb angoixes de precursor es lamenta Joan quan reapareix l'Esfinx, una Esfinx tota diferent de la que hem conegut fins ara, una Esfinx que ja no és Vampiressa, sinó Sibilla i Sibilla penedida del sen passat monstruós:

...es ben vertat tot aquò. L'escarida uei s'acomplís: l'amor pur amb son baume t'a foramés del bestiám, e me clini enfra tas mans, e mon perdón emplori per tot l'endec

e per tot lo maltraire que t'ai causal. Però lo sortilege amb sas arpas de ferre me ligava a l'esdevenh d'Esclarmonda.

Esperavi lo vencedor sens pavor e sens taca, l'eròs nascut de la terra occitana portant dins et la teneson dels avis, e t'esperavi amb engrés; ta victoria m'a deligada enfin DE LA NEFANDA TALENT DE CARN E DE SANG, DE L'ESTRANHA ESVERTUDANÇA DINS LAS APARENÇAS E LA MESSORGA QU'ERAN OPS PER METRE UN FERMADOR AL BEL TESCUN DE VIDA, AL VERGINENC BROT DE SOCA REIALA.) (Cap. X.)

I diu, referint-se a Esclarmonda:

*Paure Joan, ai las! de sa dormida
degun poiriá la tirar, manca l'ome
avenidor, filh del cel e del Verbe. (Cap. X.)*

Penedida i tot, no esperéssim de l'Esfinx, feta Sibilla, metàfores en desacord amb la seva pròpia naturalesa, amb els seus orígens i... lletres. Però, si les seves dites, aquestes i les que vindran, no han d'ésser *fum i vent*, que deia sant Agustí, si a *La Legenda d'Esclarmonda* hem de trobar una al·legoria completa, just serà atorgar-los el mèrit d'un fous místic positiu, i extreure'n la interpretació formal consegüent.

Al llarg d'aquest comentari, hem retret més d'una vegada els ressons d'ànima antiga, de velles cultures mediterrànies que percudeixen com a ecos a les pàgines del llibre del senyor Valeri Bernard. Que n'hauríem de dir ara? ¡Sobre quin fons de creences i de ciències abolides és estèticament brodat aquest flamant escrutament en els astres dels destins de la patria (1)

(1). Jeroni CARCOPINO, *Virgile et le mystère de la IV églogue*, pàg. 100. L'Artisan du Libres. Paris, 1930.

¡En quina pitagèrica successió dels segles és teixida la novíssima caiguda dels temps injustos i l'encimbellament de la Verge — de l'Esclarmonda ideal — alba rosada d'una altra àuria edat!

*Dins ton pensier legissi: vols conéisser tot lo perquè d'aicesta encantaria?
Lo vejaquí: Del temps nostre d'orresa desvergonhat, d'aquel segle de ferre e de folor
qu'enverena la terra, e rend caluc l'entendement dels omes, caliá l'escondre abans
tot, la noble anma, e la gandar; qu'ancoi la gent escolta que los besonhs de la carn
venansala s'envilissent al dejós de la bèstia.*

*Paura Esclarmonda! en ela repasima L'ESPER ALTIU DE LA RAÇA OCCITANA,
BROTÓN DARRIER D'UN GENERÓS PARATGE EN DEVESIÓN E NONPODER, SENS FORÇA PER ATURAR L'ENDEC DE L'ANARQUIA. (Cap. X.)*

I més endavant del mateix capítol X, davant la desesperació de Joan, al qual l'amor a l'Esclarmonda encantada que ha descobert no sembla sinó l'amor infecund a una morta:

*En tu florís dels temps l'anima novella qu'un ideal d'eroisme fegonda.
Escolta-me, las vertuts de ta raca t'an elegit per salvar Esclarmonda.
De-lai de la mort, trassautant las portas, un jorn tornaràs engendrat del Verbe, e se
dobriràn los uelhs d'Esclarmonda... (Cap. X.)*

Ànima antiga: òrfica, pitagòrica, neoplatònica... encara, encara, esoterisme estètic, estètica religiosa molt fi de segle. La justesa augural, l'arrodoniment allegòric de *La Legenda d'Esclarmonda* demanen d'ésser seriosament cercats i fixats per un altre camí; pel camí d'una cristiana interpretació de l'Esfinx, el mateix pel qual les sibilles conegudes de l'antiguitat meresqueren d'ascendir a les voltes de la Sixtina, i Virgili, el Virgili dels

lam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna, lam nova progenies caelo demittitur alto.

Cara deum suboles, magnum Iovis incrementum!
(Ègloga IV, v. 6, 7 i 49)

d'ésser un temps comptat entre els profetes. (1)

(1). Jeroni CARCOPINO (obra citada, pàgs. 202-3) retreu l'himne a Virgili “profeta de la veritable fe”, cantat fins al segle XV en la missa de San Paolo in Mantova: *Ad Maronis mausoleum — Ductus fudit super eum — Pie vocem, lacryme...* Recordera, també, els versos a Virgili que el Dant (*Purgatorio*, XXII, 67-73) posà en boca d'Estaci: — *Facesti come guei che va di notte, — Che porta il lume dietro, e sè non giova, — Ma dopo sè fa le persone dotte; — Quando dicesti: — Secol si rinnova: — Torna giustizia, e'l primo tempo umano: — E progenie discende dal ciel nuova. — Per te poeta fui, per te cristiano...*

Fills del cel i del Verb...

Altrament, ¿sota quina altra llum les paraules millors de l'auguri tindrien corporeïtat, sentit tangible? ¿Sota quin signe sinó el de Crist, Pautocràtor únic, el Verb fóra el Verb, essència i potència divines en carn i sang i nom concrets?

AL PRINCIPI ERA EL VERB, I EL VERB ERA AMB DÉU, I EL VERB ERA DÉU... I EL VERB ES FÈU CARN, I HABITÀ ENTRE NOSALTRES... (Joan, I, I i 14) (2)

(2). Sinopsi Evangèlica. Text grec de M. J. LAGRANGE. Versió catalana de L. CARRELAS i J. M. LLOVERA, prevs. Editorial Alpha. Barcelona, 1927.

¿I on sinó sota la Creu seva trobaríem *fills del cel i del Verb*, procreats pel baptisme a la vida pre-divina de la gràcia; a la vida del Crist, del Verb, de Déu obrant en nosaltres?

Paure Joan, ai las! de sa dormida degun poiriá la tirar, MANCA L'OME AVENIDOR, FILH DEL CEL E DEL VERBE.

De-lai de la mort, trassautant las portas, un jorn tornaràs engendrat del Verbe, e se dobrirán los uelhs d'Esclarmonda. (Cap. X.)

No, Esfinx; no, Sibilla. Ningú no tornarà abans del darrer dia. Després dels precursors, altres vingueren, els quals també foren continuats i d'altres i d'altres vindran que els seguiran.

Amb Verdaguer, amb Mistral, l'Ànima Renaixent,

*Anma de-longa renadiva,
anma joiosa e fiera e viva,*

*Anma di selva armaoniosa e di calanca solelhosa, DE LA PATRIA ANISA PIOSA,
t'apelle! encarna-te dins mi vers provençau.*

(Calendal, cap. I, v. 29, 30, 32-35.), fou redimida, batejada. Amb mística humilitat, uecessari antídote de la supèrbia passada (1), digué la Verge ideal, colectiva, a semblança de la real, individual, Prototípica:

ECCE ANCILLA DOMINI.
FIAT MIHI SECUNDUM VERBUM TUUM.

Sigui, doncs: el que l'Heterodòxia ens llevà, l'Ortodòxia ens ho torni; el que per misèria de pecat contra Roma i el seu misteri perdérem, amb Roma i per Roma esdevingui restaurat.

(1). SUPÈRBIA HERÈTICA.

— Així, doncs, vaig caure enmig d'homes superbiosament delirants (els maniqueus secta fundada per Maniqueu — Manes, Mani — envers l'any 21 del Crist, dels quals, els càtars dels segles XII i XIII reiteraven mants errors), massa carnals i parlaires, en la boca dels quals *hi havia llaceres del diable* (2 Tim. 2, 26) i vesc compost amb la mescla de les síl·labes del nom vostre i del Nostre Senyor Jesucrist i de l'Esperit Sant, Paraclet consolador nostre. Aquests noms *no s'apartaven de llur boca* (Jos. I, 8); però només quant al so i al soroll de la llengua; altrament llur cor era buit de veritat. I deien: — ¡Veritat, i veritat!, i molt me l'anomenaven, i mai no era en ells; ans deien coses falses, no solament de Vós, que verament sou veritat, sinó també d'aquests elements del món, creació vostra. Pertocant els quals, àdhuc els filòsofs que en parlaven verament hauria jo hagut de superar per amor vostre, oh Pare meu, summament bo, bellesa de tota cosa bella. Oh Veritat, Veritat, quant íntimament, àdhuc llavors, sospirava per Vós el moll de la meua ànima, quan ells em parlaven de Vós sovint i de diverses maneres, amb el nom només i amb llibres nombrosos i voluminosos. I aquells eren els plats en els quals, passant jo fam de Vós, em presentaven el sol i la lluna, belles obres vostres; però tanmateix obres vostres, no pas Vós, ni tan sols les primeres obres vostres. Car primeres són les obres vostres espirituals que aquestes corpòries, per bé que celestials i lluminoses.

Però jo ni àdhuc d'aquelles primeres no tenia fam i set, sinó de Vós mateixa, oh Veritat, en la qual *no hi ha mudança ni ombra de canvi* (Jm. I, 17). I em presentaven, eneara, en aquells plats fantasmes esplèndides, davant les quals ja millor era d'amar aquest sol, veritable almenys als ulls del cos, que no aquelles coses falses, enganyada pels ulls l'ànima. I, amb tot, perquè creia que éreu Vós, en menjava, no pas amb avidesa, car no hi trobava el gust de Vós la meua boca, ni de fet éreu Vós aquelles ficcions vanes; ni amb elles em modria, sinó que encara em decandia. La menja en somnis és de tots punts semblant a la menja dels desperts; però d'ella no es nodreixen els que dormen; perquè dormen. Però aquelles viandes, ni tan sols no eren en cap manera semblants a Vós, oh Veritat, tal com m'havau parlat ara. Car aquelles eren fantasmes corporals, falsos cossos; més certs que els quals són aquests cossos veritables que veiem amb la vista carnal, o celestials o terrestres. Els veiem i els veuen també les bèsties i els ocells; i, llavors, són més certs que quan no fem sinó imaginar-los. I, novament, amb més certenitat imaginem aquests, que si per els en fingim d'altres més grans i infinits que res enterament no són. I de vacuïtats així em peixia jo llavors; i no em peixia. Però Vós, amor meua, en qui defalleixo per tal d'ésser fort, ni sou aquests cossos que veiem, àdhuc en el cel, ni aquells que no veiem allí perquè Vós els creàreu, i no els compteu pas entre les creacions supremes vostres. ¡Quant lluny sou, doncs, d'aquells fantasmes meus, fantasmes de cossos que enterament no són! Més certes que ells són les fantasies dels cossos que són; i més certs encara els cossos mateixos; i, amb tot, no sou pas ells. Però tampoc no sou pas l'ànima, que és la vida dels cossos; i per això la vida dels cossos és millor i més certa que no els cossos; sinó que Vós sou vida de les ànimes, vida de les vides, vivent per Vós mateixa; i un us mudeu, vida de la meua ànima.

¿On éreu, doncs, llavors Vós per a mi, i quant llunyedà? I llunyedà peregrinava jo, apartat de Vós, privat àdhuc de les glans dels porcells que jo mateix amb glans peixia. De fet, quant millors que aquells paranys no eren les faules dels gramàtics i dels poetes! Car el vers, i el poema, i el vol de Medea eren certament més útils que no els cinc elements vàriament palliadors, per causa dels cinc antres de tenebres, que res enterament no són, i occeixen els que hi creuen. Per tal com el vers i el poema l'aplico també a menges veritables; i el vol de Medea, si el cantava, no l'afirmava, i si el sentia cantar, no hi creia: mentre que aquelles altres coses les vaig creure, miser! miser!, que per aquests graons vaig davallar al *fons de l'abisme* (Prov. 9, 18), maldant i fluctuant freturós de veritat, quan a Vós, Déu meu — ho confesso a Vós, que us compadireu, de mi, i no confessant-vos jo encara —, quan a Vós, no segons l'intel·lecte de la ment, que és com volguéreu que superés les bèsties, sinó segons el sentir de la carn, cercava. Però Vós m'èreu més íntim que la més íntima cosa meua i més excels que la cosa meua més excelsa. Vaig topar amb aquella dona gosada, destituïda de prudència, enigma de Salomó, que seu en un setial a la porta i diu:

— Mengeu de bon grat dels *pans del misteri*, i beveu de l'*aigua dolça furtiva* (ib., 17).

La qual em seduï, perquè em trobà que habitava defora, en l'ull de la meua carn, i rumiava dintre men les coses que per ell havia devorades. (SANT AGUSTÍ, Confessions. Traducció del Dr. Josep M. Llovera, pàgines 64-70. Edició Lluís Gili. Barcelona, 1931.)

ORGULL DE SAVIESA VANA.

— I, primerament, volent Vós mostrar-me com *resistiu els superbiosos i als humils doneu gràcia* (Jm. 4, 6), i amb quant gran misericòrdia vostra ensenyàreu als homes el camí de la humilitat — tant que *el Verb es féu carn i habità enmig dels homes* (Jo. I, 14) —, em procuràreu, per obra d'un home inflat de desmesuradíssim orgull, alguns llibres dels Platònics, traduïts de la llengua grega a la llatina. I en ells vaig llegir, no pas amb aquestes paraules, però si amb aquest mateix sentit — del qual adduïen moltes raons diverses —, que: *Al principi era el Verb; i el Verb era amb Déu; i era Déu, et Verb. Ell era al principi amb Déu. Tot per Ell ha estat fet, i sense Ell res no ha estat fet. Ço que ha estat fet, en Ell és vida; i la vida era la llum dels homes; i la llum resplendeix en les tenebres; i les tenebres no la prengueren.* I que l'ànima de l'home, per bé que *dóna testimoniança de la llum, no és, però, ella la llum*; sinó que el Verb, el mateix Déu, *és la llum vera que illumina tot home que ve en aquest món.* I que *era en el món, i el món per Ell ha estat fet, i el món no el reconegué* (Jo. I, 1-5.8-10). Però, que *Ell a sa casa vin- gué, i els seus no l'acolliren; i que a tots els*

qui l'acolliren donà facultat d'esdevenir fills de Déu, als creients en el seu nom (ib., 11. 12), no ho vaig llegir allí.

Encara hi vaig llegir que el Verb, Déu, *no de carn, si de sang, ni per voluntat d'home, ni per voluntat de la carn, sinó de Déu fou nat* (ib., 13). Però que *el Verb es féu carn i habità entre nosaltres* (ib., 14), no ho vaig llegir allí. Recercant vaig trobar, sí, en aquells llibres, dit de moltes i diverse, maneres, que *el Fill, existint en la forma del Pare, no tingué per furt ésser igual a Déu* (Filip. 2,6), per tal com naturalment ho és. Però que *s'anihilà Ell mateix, prenent la forma d'esclau, fet en semblança d'home; i, trobat en l'aparença externa com un home, s'humilià Ell mateix, fent-se obedient fins a la mort, i mort de creu: per la qual cosa Déu l'exalçà d'entre els morts i li donà el nom que és sobre tot nom per tal que en el nom do Jesús tot genoll es flecteixi, tant dels de sobre el cel, com dels de sobre la terra, com dels de sota terra, i tota llengua confessi que el Senyor Jesús és en la glòria de Déu Pare* (ib., 7-11), no hi és en aquells llibres. Encara: — Que, abana de tots els temps, i sobre tots els temps, incommutablement subsisteix el vostre Fill unigènit, coetern amb Vós, i que *reben de la plenitud d'Ell* les ànimes (Jo. 1, 16) perquè siguin benaurades, i que es renoven amb la participació de la saviesa immanent en si mateixa per esdevenir sàvies, es troba allí. Però que *al seu temps morí pels impiadosos* (Rom. 5. 6), i que Vós *no perdonàreu el vostre Fill únic, ans el lliuràreu per tots nosaltres* (ib. 8, 32), no s'hi troba. Car Vós *escondireu aquestes coses a savis i les revelàreu a infants; perquè vinguessin a Ell els lassos i afeixugats, i Ell els donés reforç per tal com és mansuet i humil de cor* (Mt. II, 25.28.29), *I dirigeix els humils per vies de justícia, i ensenya als mansuets els seus camins, veient la humilitat nostra i la fatiga nostra, i perdonant tots els pecats nostres* (Salm 24, 9.18). Però aquells qui, alçant-se dalt del coturn, diguéssim, d'una doctrina més sublim, no senten Aquell que diu: *Apreneu de mi, que só mansuet i humil de cor, i trobareu repòs per a les vostres ànimes* (Mt. 9, 29); *encara que coneixen Déu, no el glorifiquen ni li donen gràcies com a Déu, sinó que s'esvaneixen en llurs cavillacions, i s'entenebreix llur cor insipient; anant dient que són savis, esdevenen insensats.* (ROM. 1, 21, 22.)

I, per això, llegia també allí *transmutada la glòria de la vostra incorrupció en idols i simulacres diversos, en la semblança d'una imatge d'home corruptible i de volàtils i quadrùpedes i rèptils* (Rom. 1, 23); és a dir, en el menjar egipci, pel qual Esaú perdé la seva primogenitura (Cf. Gèn. 25, 30-34); per tal com el cap d'un quadrùpede honorà, en lloc de Vós, el poble primogènit, *girant-se de cor a Egipte* (Act. 7, 39-45; Ex. 32, 1-6) i vinclant la imatge vostra, la seva ànima, davant *la imatge d'un vedell paixent-se d'herba* (Salm 105, 20). Vaig trobar allí aquestes coses, però no me'n vaig péixer. Car fou plaent a Vós, Senyor, de llevar l'oprobri de la minoració a Jacob, per tal que *el major servís el menor* (Rom. 9, 13) i cridàreu els gentils a l'heretatge vostre (Cf. Salm 2, 8). I jo havia vingut a Vós de la gentilitat; i vaig fer atenció a l'or, que d'Egipte volguéreu que s'emportés el poble vostre (Cf. Ex. 3, 22); perquè de Vós era, onsevulla que era. I als atenesos diguéreu, pel vostre Apòstol, que *en Vós vivim i ens movens i som, com també alguns d'entre ells havien dit* (Act. 17, 28); i, certament, d'allí venien aquells llibres. I no vaig fer atenció als idols dels egipcis, als quals ofrenaven de l'or vostre els que *transmutaren la veritat de Déu en mentida i colgueren i serviren la criatura abans que el Criador.* (Rom. 1, 25.) (SANT AGUSTÍ, obra citada, pàgs. 201-210.)

Paura esclarmonda! en ela repasima l'esper altiu de la raça occitana, BROTON DARRIER D'UN GENERÓS PARATGE EN DEVESIÓN E NONPODER, SENS FORÇA PER ATURAR L'ENDEC DE L'ANARQUIA.

¿Brot darrer... de l'arbre de la llatinitat... en divisió i impotència, sense força per aturar els mals de l'anarquia? ¡Ai, si aquestes paraules esdevenien l'expressió a priori d'una realitat més i més punyent!

An! l'endevenh s'acomplís, l'ora passa...

D'aise! asautet! pren-la dintre tos braces, despausa-la sus mas alas tesadas, la sostendràs... Ben leu anam reveire lo cel astruc... L'escalada es pron longa... (Cap. X)

Mentrestant els constructors de la unitat essencial saben el goig inefable de tantes jornades exhaurides en fèrvids treballs (i aquest llibre, lector, te n'és penyora) perquè la Morta en Vida — ànima encantada i soterrada de la pàtria — sigui prest l'alta i poderosa Victòria albirada, vencedora de la Mort, creadora de Ment i Vida noves.

JOSEP CARBONELL,
Barcelona, 1935.

*

LA LEGENDA D'ESCLARMONDA

I

LA SELVA

Al pregond d'una rovièra fosca, sobre los penditz de la Montanha Negra, una espelonca bada a meitat tapada d'un enorme rocàs.

Dins aquela espelonca, ont los primiers rebats de l'alba lusejan, un laurón asautet bronzís; e dos èssers, una femna e son enfant, jason sobre un lech de fuelhas.

Son nuds. La maire, granda e bela femna, a los uelhs macats de febre; l'enfant, calossut, erculenc e garrut, es rufè e pelós com una bèstia.

LA MAIRE

se parlant en auta alena:

— Mas forças merman... Ec set primvers ja..., Oh! d'aquel enfant!... orror! Però l'ami, aquel enfant, frucha de ma corada... E lo sieu paire... un ors.

Ah! s'alque caçador, un jorn, lo podiá matar... Mas! debors, restariàm aici, dins aquesta cauna, e definariàm. Ven?... Non, es que l'aura dins los roves.

LA VOTZ DE LA SELVA

Oh! oh! oh! non me cal, oh vent! ton alenada. Estrenhon, mos rasitz, lo nogalh de la terra, e la lutz me noirís per las verdalas bocas de mon folhat bronzent... Oh! oh! oh!...

LA MAIRE

— Ésser a son agrat! Se laisser far fringa! e non poder fugir!... Oh Dieu!... dormir per sempre!... morir!...

L'ENFANT

D'un anament lot e greu s'es aflatat d'ela, la lissa d'una mirada comola d'amor e d'interrogación longament. Pois:

— Maire, que disetz? Fugir? De qué li a detràs aquels aubres, lonh, d'autres aubres, sempre?... E el, el, perquè nos embarra quora nos deixa?... Oh! d'aquel rocàs!... Mas forças creisson, vai... Li a d'aquò doas lunas, ai poscut l'esbrandar... S'assajavi de cap nou?

LA MAIRE

— Non! non! nos tuariá!

L'enfant s'alonga amb un rire silenciós, e, dels traucs de la peira, ven espinchar al defora.

LA VOTZ DE LA SELVA

Oh!... oh!... oh!... Tot fermenta e regrelha e s'acobla e poirís, dins ma corada ardenta ont noncas s'enintra lo solelh... Oh!... oh!... oh!...

LA MAIRE

se parlant a eta meteissa:

— E mon ome, de qu'es devengut?... Mort, benleu... Ah! d'aquel jorn malastruc que li portavi la menestra dins la selva ont era boscatier... Un aubre mort tras del sendier m'atura, e, sobdàn, lo monstre es sobre ieu... M'estavanissi... Oh, Dieu! Oh, Senhor Dieu!

L'enfant, palaficat, la ten d'a-ment.

— Oh, Senhor Dieu!... E me despertí dins sa cauna!... Dins aicesta espelonca... cri en son poder, espaventosa es sa força... M'aviá barrejada! orre! orre! orre! E vejaquí la frucha de ma vergonha!

Las cilhas froncidas, l'enfant cerca de comprendre los planhs, de sa maire, sens derrompement, que mai ponhents l'esmovon.

Vai parlar, un spectacle sobdàn l'atrais.

L'ENFANT

— Ve-l'aquí que ven! maire! Denant el buta del morre e de las pautas un anhelón mort, de rasitz, de fruchas... Vec, oh! oh! Vec: un autre ors li vol tot raubar... se baton!

Disent aquò lo drole cacalassa, pica de las mans, trepeja.

— Mai fort! zo! mai fort! pica! pica! Oh! quinas arpadas!... L'un sobre l'autre barrolan, s'escortegan. Mai fort! mai fort! encara! encara!

LA MAIRE

— La sang sanguina!... Ah! siás ben lo nadón d'un ors, vai, n'as lo fer.

L'ENFANT

De mai en mai estigat:

— Encara! encara! S'estrenhon... Oh! oh! l'escanha, l'espelha... però... però... se derrauba... fugís! fugís! lo basc!

LA MAIRE

Amb un quilh d'esper:

— El, el, fugís?

L'ENFANT

— Oh! non! el, non!

Amb sobrança:

— Noncas el!... Lo bel anhel que buta cap a nosautres, maire, las belas fruchas... Ai fam.

Se tira a reire, qu'un morre larg e poderós naseja del trauc, pois desapareis. L'om ausis l'alèn de la bèstia que len, len, nifla la peira. E jos una apesanta butada, lo rocàs barrant l'espelonca s'esbranda, trantola e deixa passar lo monstre. Es un ors d'una auçada e d'una potestat erculencas. Jos son larg frontal, sos pichots uelhs beluguejan sospechosos. Palpa del morre l'enfant e la maire; mas lo toset relisca entre sas pautas e ven folejar sobre lo coderc denant la cauna; a penas dents mord dins las fruchas saborosas.

Lo solelh levant amb sos matrasses de foc absorbís la nebla e belugueja dins l'eiganha. S'esvelhan los nises, fusan de cants d'aucels. D'aiglas revolinan aut, ben aut detràs de nivols rosencas sobre un cel argentin.

E dins l'espelonca, amb una lena moguda, l'ors aflata la femma, la leca de cap en pe, encitat, la revessa.

Ela crida; l'enfant se revira, salta sobre l'esquinassa del monstre, lo fa calar en li esquichant las narias entre sos detons.

La mesquina tant leu s'es redreçada, e, cambas flacas, foreissís de la cauna.

L'ors recula, se viuta per descavalhar lo fantin que tresana e vol jogar; pois, a cops de pautas, fort e manse, lo fa rodellar. Lo fantin rebond sa testa dins l'aus faurel de la bestiassa. El meteis aitant pelós, diriat los esbatements d'un orsón e d'un ors.

Cada matin, al puntejar del solelh, lo meteis esdevenirnent se debana. La femna avent sudurat las caressas del mascle, abra lo foc entre doas peiras, fa coinar los rasitz e la carn, lava la frucha e mira l'enfantón jogant amb son paire.

Mas, uei, los jocs ne finisson plus, la locha es cauda. Li meton una sort de furor, e, com se perseguisson, l'enfant s'arrapa a un rove, de branca en branca escala cap al cimel. Alors:

LA MAIRE

— Mainat! mainat! te'n supliqui, mira, mira per delai de la selva. Non veses d'ostals, diga? d'ostals amb, al mitàn, un campanal? de quin latz los veses?

L'ENFANT

— Non sabi, maire, ço qu'apelatz ostal e campanal; mas vesi lonh, plan lonh, despassat la selva, a man esquerra, en fàcia del solelh, vesi de peiras blancas totas carradas, amb una al mitàn longaruda e ponchuda.

LA MAIRE

— Oh, Dieu! Senhor Dieu! es lo vilatge, mon vilatge, que veirai plus, noncas plus!

De lagremas li gisclan dels uelhs.

Mas l'ors a escalat lo rove; a la crosada de las brancas s'es dreïçat, las estrenh e las saqueja poderosament per ne faire cabussar lo fantin que, prenent son balanç, d'un bond prodigiós li sauta sobre las esquinas; la bèstia, mal assegurada, gancilha e caïs sobre l'erbor en acrasant los feuses.

Alors es enfra eles dos un joc fantastic d'esconduda. A tota vegada, lo monstre, mai rabent que l'enfant, lo rejonh e d'un cop de pauta l'amaluga. Entretant la mesquina a batut lo peirard, atubat lo foc. L'anhel se cois en grasilhant sobre la farigola abrandada. L'olor de la carn usclada los atrais. An finit de jogar: venon, s'assetan, manjan.

LA MAIRE

— Que devenes fort, mainat! t'admiri, sabes. Tot ara, quora t'esquichava sobre son pietz, tos braces nosats a son col l'an eisservigat e l'an fach calar. Ah! s'aviàs l'entendement com as la força, un jorn... benleu, qui sap! lo dondariàs e seriàm liures.

L'ENFANT

— Liure? liure? qu'es aquò? maire, que vol dire: èsser hure?

LA MAIRE

— Liure, mainat, es fugir, se'n anar, eissir de la selva lonh d'aquela bestiassa, d'aquel ors que fa orre e que nos ten en esclavitud. Èsser liure es viure a nostre agrat.

L'ENFANT

— Entremieg d'aquelas peiras qu'ai vistas del cimel del rove, alin lonh, ben lonh, parai?

LA MAIRE

— Oc, oc, l'as devinat, al vilatge. Aquí perdràs ta natura de bèstia, aprendràs mantas causas, sabràs ço qu'es la vida.

L'ENFANT

— La vida? Qu'es aquò: la vida? maire, explica, explica-me.

LA MAIRE

- Oh! mainat! com t'explicar? Salvem-nos, anem al vilatge; lo curat t'o dirà, te batejarà, t'ensenyarà la prega, te parlarà del bon Dieu... Però salvem-nos, salvem-nos! Ara que te vesi devenir fort, ai d'esper.

Comicament asset at sobre sas naggas, l'ors demostra un esmai estranh, com se devinava lors pensadas. Mocida lo vent, se redreïça sobre las pautas, li vira a l'entorn.

LA MAIRE

— Nos comprèn, benleu! qui sap? Cala, parlem plus, pausem-nos.

Lo solelh a montat. Sos rags trason sobre lo coderc una mosaïca enceganta de lutz e d'ombra.

Milanta flors esbadan lors uelhs. Las abilhas vonvonan, de parpalhons de las alas mirgalhadas volatejan, cercant l'aiga dels torons. Un brugit perdurable de cascalthons capdolha. La selva tresana d'una vida ardenta e misteriosa. D'aucels de las penas foguencas se perseguisson dins las brondas. Es que piulaments, fresilhaments d'alas, rumors sens finisón.

LA VOTZ DE LA SELVA

Als primiers jorns del monde sieu nascuda, immensa, oh Solelh! poderosa, e comola de flors t'estesi mos braces.

A tos baïses de foc ma testa s'abandona, mas mon corps s'escotís e s'oculta: a son ombra intratz dins vostres traucs, intratz dins vostras tanas, mas bèstias que trevatx la nuech.

Ansin ai doble vis, un que ris e que canta, l'autre misteriós, abronquit e salvatge; mas flors, mos aucels e mas fonts, l'albola pei primver, la capa per l'automne, e l'orlamente dels lops, ho cant dels rossinhols.

Amb pigresa, alongats sobre l'erba, immobils restan aquí, l'enfant monstros meitat bèstia e meitat ome, la testa acostada a l'espala de sa maire que lo baïsa sens perdre de vista l'ors sornarut li virant a l'entorn.

LA VOTZ DE LA SELVA

Cantatz, mos aucels, la baidor de viure dejós lo folhat e sul bord dels nises, de piu-piu emplissetz ma verdala solesa, e tota entiera vibrarai com una arpa eoliana al fringar de l'aureta.

La vida rebois, sorgís e m'enebria; lo cel es vidant, la terra es vidanta, tot tresana, tot ama, tot canta!

E, los uelhs meitat clucs, lo fantin se bota a cantar las vielhas cantilenas que sa maire li amparava.

E d'aquel èsser estranh sort una votz dolça, infinitament dolça, inelodiosa e pura, que s'enaira, s'alarga, s'estend com un parfum. La selva tota entiera sembla retenir son alèn per l'escotar. Los aucels s'aturan de volatejar, se tenon a l'escolta sobre las ramas. Tot brugit cala.

De parpalhons en voladissas innumerablas nimban lo cap del cantador, d'esquirols sautant davalan sens brug dels aubres e, pivelats, s'aflatan. De serps eissidas de lors traucs de molsa se lenegan dolçament, alçan la testa e se trantolan denant el.

A aquela votz d'enfant cristalina e meravelhosa, la natura enfolesida barbela. L'ors tremola, estransinat; sa fàcia bruta de bèstia pren una expressión em-badalida, e cluca los uelhs, e sort la lenga.

LA VOTZ DE LA SELVA

Seriá lo dieu Pan jogant de sa flahuta que ven de respelir per la gaug d'aquest monde? Ah! jovença, jovença! eterne renovel, armonia del cel e de la terra preha!

Ma saba rebois... O mas fonts translusentas, mos aucels cantadors, cantatz a l'acordança d'aquela votz que me fa jausir com una crida de sirena!

E la selva se pimpa d'un alclàn de flors. Lo solelh a son zenit absorbís las ombras; l'escandilhada agolopa la terra.

E ve-t'aquí que, sobdàn, una ardada de senglars passa en grand bruda, estrepant salvatjament l'erbor.

L'encantament es rot: lo fantin se quesa; las serps acochadas com un cop de foet desapareisson; los aucels en grand borrola s'escavartan; los esquirols bordissents escalan los aubres; l'ors se segotís.

LA MAIRE

— Vec! com sos uelhs devenon caitius... Es ora de s'estremar, mainat; vene, non l'estigues com l'autre-ier; intrem.

L'ENFANT

— Non! que voli encara jogar amb el, voli encara assajar mas forças... Amariai tant de lo seguir quora nos laissa. Qui sap ont va? Benleu qu'un jorn me menarà amb el.

LA MAIRE

— Mainat! Mainat! Que dises aquí?... Mas saches que siás un ome, un ome, siás un ome e non una bèstia fera com es el... Oh, Senhor Dieu!

L'ENFANT

— Com? Maire, que vol dire aquò, un ome? Es que non sieu, com el, rufe e pelós? Tu, ta pel es lissa e dolça al tocar com una flor.

LA MAIRE

— Oh, mon enfant!

Sos uelhs se banhan de lagremas.

— Oh, mon enfant! Delors vos èsser una bèstia? vos escolar ta vida ansin dins una cauna, al pregond de la selva? Diga, toset, me l'as promés, lo jorn ont poiràs levar lo rocàs que nos emmuralha... Vec-lo, que lo mocida!

L'ors, efectivament, intrat dins la canna, fregava del morre los belencs e lo rocàs. Semblava, mai que de costuma, sospechós, com se coneguesse lors pensadas.

L'ENFANT

que lo tenia d'a-ment, l'uelh beluguejant:

— Lo vau bostigar, maire, vas veire.

L'ors veniá endrech eles; d'una butassada cabussa la femma que, giblada, se tirassa leu, leu, dins la cauna.

Mas l'enfant, risent del bot de las dents, s'es arrapat al cervitz de l'ors. La bèstia se segotís sens poder se desembargar. Enferonida e lesta com un elhaus, s'endemés alors cap al rocàs per bregar lo prenhat dejós son pes.

La maire gita un quil terrible.

Or, mai lest encara que l'ors, lo pichot se lascia caser, li relisca jos la mauca e ven s'escondre darrier lo rocàs.

L'ors non pot virar pron acorsadament per l'aténher, e lo fantin, en rodelant, zo! d'amolonar de clapas al rode meteís ont lo roc deu barrar la cauna.

LA MAIRE

que vei lo perilh, udola:

— N'i a pron! n'i a pron! Vai revessar la roca sobre tu. Intra!

L'ENFANT

— Me veici... Ai fach ço que caliá... Ara, maire, veiretz, poirem fugir.

E tots dos, al fons de l'espelonca, s'agromolisson. L'ors pren lo rocàs entre sas pautas gegantas e, de cap nou, los vol embarrar; però lo rocàs pausat en fals equilibri sobre las clapas expertament amolonadas pel toset, pot trontolar e s'aterrar jos una lena butada.

Enseguentre la bèstia resta una longa vegada davant la cauna a mocidar, a oldre la lenha rimada, lo caliu, las remasilhas, pois s'alonga.

L'ENFANT

que, gaujós, apetegat, l'agachava d'un trauc:

— Aquò li es! lo vejaquí partit. Anam fugir, maire.

LA MAIRE

d'una votz tremanta:

— Non! non encara! esperem, siguem avesuts! Benleu sobresta aquí, de prop... Pois, una vetz defora, escolta, caldrà córrer, córrer. Siám morts se nos vei... E de qual latz fugir? S'anam esmarrar!... Barganhi, ara, mainat!

L'ENFANT

— Non agues pavor, maire, sabi: anarem drech, drech d'aquel latz; es d'aquel latz qu'ai vist del cimel de l'aubre las peiras blancas e carradas.

LA VOTZ DE LA SELVA

Oh! d'aquela votz! que l'ausigui encara!

Son encantament es una lugana, es mai abelenc que los bais de l'alba, es mai arderós que'l solelh trasmont.

Oh! d'aquela votz! que sempre l'ausigui, melodiosa e pura e mansa!

Me farai per l'ausir majorment calenhosa, mai sedós mon coderc e mas fonts mas clarinas; sieu tota entiera un nis d'amor.

LA MAIRE

— Ai temor, mainat... Se restàviam?

Se parla bassetament:

De seguent... quina vergonha de reparèisser al vilatge amb aquel nadón monstuós!... E ieu, ieu... non me reconeisseràn... tota nuda... se creiràn de véser una fola.

L'ENFANT

testard, decidit e despacient:

— Avem pron esperat, maire!

S'avança del rocàs.

LA VOTZ DE LA SELVA

Testimoni del monde e de sa caitivier ieu sola restarai.

A mon entorn ai vist l'ome, aquel malasech, faire un desert e semenar la mort.

Ai vist traspasar los sobronaments, se mudar la terra e s'aplanar los puegs.

Tot se marfanha, tot se'n vai al poiridier; Sieu la darriera espera e lo darrier abric.

LA MAIRE

— Ai temor, mainat; te'n obsecrí, non encara...

Se restàviam?

D'una butada avigorada, l'enfant ven d'esbrandar l'enorme rocàs que perd son equilibre, gancilha e cabussa amb un sorn trampol.

L'ENFANT

tresanant:

— Leu, leu, maire!

LA MAIRE

— Dieu! Dieu! aguetz pietat!

L'ENFANT

— Leu, maire! Tas cambas son feblas, apiela-te sobre mon espala... leu! anem! mai leu qu'aquò... vene, te porti!

E desapareisson tots dos, orsón fantastic emportant una femna dins la pregondesa de la selva.

II

LA FARGA

Es a l'intrada del vilatge, una farga sul orle de ta via. De bon matin, mentre que, bolegons, los aprenditz escoban, carrejan lo carbón, l'alestisson per l'escauda, van querre d'aiga, lo mestre charra amb sos fabres.

PRIMIER FABRE

— Tant meteis! Dins qual segle vivem!... D'atorbaments, de rapinhas, de forçaments e de chapladisses en tot loc!... Om pot plus anar per orta, om pot manca foreissir del vilatge!

SECOND FABRE

— Los pilhadors, encara... om pot se defendre... Mas aquels esglaris, aquels monstres tant orres que congreian, vomitats, diriàtz de l'infern...

LA TRESÉN FABRE

— Es lo seglefin, vos disi, oc, lo finimonde, los temps son comols de prodigis, los profetas l'an anonciat.

QUATRÉN FABRE

— Quals prodigis, en efecte, podon nàisser d'aquels acoblaments infames de fachiniers e de bèstias dins la selva a las nuechs de sabat... Ansins aquel Joan... aquel Joan de l'Ors!

LO MESTRE

— Oh! d'aquel, non! vos ne respondi, non! aitant bon que brave, e ait ant brave que fort! Mai fort que vos-autres tots ensems, malgrat son jovent.

CINQUÉN FABRE

— Fort! que disetz, mestre, non es de creire! Quora pensi, per las Rogasons, a la Festa de l'Ase, ço qu'a fach l'animal!

LO MESTRE

— Qu'a donc fach encara? Ieu sieu restat a l'ostal, qu'aquela esquerna dins la gleisa me fai orre!

SEGOND FABRE

— Aquò es un sacrilegi, una descresença, e nostre bisbe o deuriá devedar.

PRIMIER FABRE

fasant lo signe de la crotz:

— Non comprenez doncas qu'es per rendre omenatge a l'umil animal que veguet nàisser Nostre Senhor e lo portet lo jorn de son intrada a Jerusalem?

LO MESTRE

— Alors, veguem, Joan de l'Ors?

BOCATORTA

es un dels aprenditz, un forfàn, conteiral am lo Joan de l'Ors, fort, cabossut, lo front bas, los uelhs guerles, la boca bèfia e trevirada:

— La mala bèstia! m'o pagarà!

CINQUÉN FABRE

a Bocatorta:

— As agut que ço que t'ameritavas, forfàn! perquè lo cercas.

LO MESTRE

— An! Veguem! de què s'es passat?

BOCATORTA

— M'o pagarà, la bruta bèstia! S'es fort, el, sieu guiscós, ieu, e non me fai paor l'enfant de la fachiniera!

CINQUÉN FABRE

— Bocatorta non vos lo dirà, Mestre; però, al bel mitàn de la festa, Joan de l'Ors li a fach prendre un banh dins l'aiga-senhadier.

LO MESTRE

risen a Bocatorta:

— Es praquò que li ne vols? Al contrari, morvelin, que te vaquí lavat de tos pecats!

CINQUÉN FABRE

— D'aquel Joan de l'Ors! quinas folesas! Cal creire qu'aviá begut. Albiratz-vos qu'al moment ont se canta:

*Amen dicas asine
Iam satur ex gramine,*

Joan s'avança, revessa l'ase, li rejonh las quatre batas dins sa man tant aisadament que prendriàtz un polh per las pautas, se lo carga sus l'esquina, e fai ansins, salteiant e cantant, lo torn de la gleisa.

CARDELIN

un autre aprenditz, magre, mistolin, los uelhs en trauc de guionet:

— E l'ase que bramava e qu'orinava de paor! Joan n'era tot asaigat.

PRIMIER FABRE

— Lo fach es que sa força es espaventosa, es erculenca. L'ai vist, ieu, de mos uelhs vist, s'atalar a la plaça dels bous a l'araire del paure Alàn, e tirar la rega, com aquò, en risent, per se solaçar.

SEGOND FABRE

— Es una vertadiera bèstia!

LO MESTRE

— Amb aquò bonil, bonil!... Però non cal trop folejar amb el, he! Bocatorta, mesfisa-te, non l'estigues

BOCATORTA

— L'estigar, l'estigar... avem pron jogat ensems, botatz, Mestre, lo conoissi, es oncas qu'una mala bestiassa, es oncas qu'un ors, e sieu un ome, ieu!

QUATRÉN FABRE

— Es verai, Mestre, ço qu'ai ausit dire en venent dins lo país, que seriá lo nadón d'un ors e d'una...?

SEGOND FABRE

— Eia! segur, l'as pron vist qu'a tot d'un ors: l'anament, lo morre, lo pel, tot, tot.

BOCATORTA

— E la pudisina, encara!

CARDELIN

— Sent qu'enfecís!

LO MESTRE

— Ja! ne podi parlar, ieu que lo vegueri, li a d'aquò detz ans, foreissir de la selva portant sa maire sobre sas espalas, nuds tots dos. Lo volián tuar, cresent qu'era un orsón raubant una femna. Mas... estabosiment! aquel orsón parlava, e la femna era la

Joana desapareguda despois set ans. Dins l'endemieg lo boscatier son ome era mort. La mesquina nos diguet qu'un ors l'aviá raubada...

TRESÉN FABRE

— Un ors!... un ors!... Lucifer voletz dire, Mestre, una tolta d'artadors de nuech, al sabat.

LO MESTRE

auçant las escalas:

— Oc, qu'un ors l'aviá raubada, l'aviá barrejada, li aviá fach aquel enfant, e los teniá embarrats dins sa tana; mas que la força e l'engenh del toset l'avián salvada, pois...

QUATRÉN FABRE

— Oh! Quin!... es possible? es doncas verai? Aquela istòria, me l'avián dicha denant que venguessi dins lo país. Es extraordinària! extraordinària!

SEGOND FABRE

— Se parla que d'aquò dins tot lo terrador.

QUATRÉN FABRE

— E pois? amb tant?

LO MESTRE

— Pois?... Siám de crestians, veguem! la mesquina retrobet sa chopa vieja, son ort abandonat. L'on faguet la quista dins lo vilatge per li permetre de viure en esperant. Li troberon pois de trabalh de serva; e lo curat se carguet de l'enfant.

Risent:

— Mas lo brave curat li perdeguet son latin... Anatz donc educar un ors. Era bon que per cantar matina.

PRIMIER FABRE

— Es aquò lo mai estonant: una votz de rossinhol dins una corpora d'ors!

MALACAPA

lo tresén aprenditz, de paruda desvergonhada:

— Ah! ço! turututu! la cabreta traucada!

LO MESTRE

— An! n'i a pron! al trabalh! al trabalh! Desbarrassa-me aquel cantón, pechot!... Tu, aquelas barras de ferre, bota-las aquí... E vos-autres, a las boljas! a las boljas!

PRIMIER FABRE

— ...Sa maça! L'a laissada encontra mon enclutge, non la podi bolegar.

A Malacapa e a Bocatorta:

— Ajudatz-me... tu eissament, Gelón... Quin ferrament... A quatre podem tot just lo sotzlevar!

QUATRÉN FABRE

— Te cresi, ieu e Peire que li avem servit de martelaires, ne sabem quicom... nos a matats!

SEGOND FABRE

— Quin tronc li vol faire encara l'animal?

LO MESTRE

— A sa maça? A dich que li donariá la fachura d'un rove amb sas fuelhas e sos aglans.

PRIMIER FABRE

— Quina amparança!

LO MESTRE

— Es ben talhat!... E pr'aquò s'es fargat el meteis los palfers e las mordaças.

Risent:

— Assajatz un pauc de los manejar.

Defora l'on ausís una votz melodiosa cantar.

TOTS

— Es el!... lo veici...

JOAN DE L'ORS

intransant:

— Bon tostemps! los amics!

Lo mancip a crescut majorment. Es ara d'una estadura gigantassa, espés, lordàs, descomunal. Sa larga fàcia morruda raia d'intelligència amb sos pechots uelhs beluguets jos de cilhas embartassadas.

Om pot pas ne sostenir lo pivelatge.

Quicom de rebutant e d'atrasent tot ensems espira d'aquel èsser fora natura.

LO MESTRE

amb una votz alcantet atarjanta:

— Anc te vesem amatinat, Joan, d'ont venes, te desvelhas tard?

JOAN DE L'ORS

— De sempre que punteja l'alba, oh! Mestre, dins la selva me veiriàtz. Com es bela! Es un encantament!

BOCATORTA

amb un cacalàs:

— Aquela empega! Ah! la bruta bèstia! Eta! va! digas-o que vas despertar ton paire l'ors.

Tots se regardan e mudisson.

Al ronfle tissós de las boljas lo carbón peteja, la flama blavenca poja drech.

Joan de l'Ors pren sa maça de ferre com auriá arrapat un palhum e la pausa sobre las brasas. Nervioses, sos muscles non tressalisson.

En dejós tots l'agachan.

Tostament lo foc ronca e abrassa la farga.

Sobre las enclutges lo tabasar dels martels rebombis, las belugas rabinan.

JOAN DE L'ORS

de sa votz musicala:

— Mai fort! lo menador de la bolja, mai fort! Bocatorta e tu, Malacapa, de carbón! de carbón! Aquela maça a lo cor dur e freg, mas la cremor del foc e mon martel badomdaràn.

Bocatorta li fa la gaunha amb un gest desconvinent en s'arrapant a la cadena de la bolja.

LO MESTRE

crida a Joan de l'Ors:

— Es un forn de caucina que te caldriá, Joan, per una tal ferralha... tot mon carbón li passarà.

—

La calina devèn estofeganta, la farga escaludanta, la bolja udola com un vent d'auratge.

LA VOTZ DEL FOC

Sieu lo foc, lo foc, lo foc! res me mestreja, res m'enclaus; sieu de l'Autisme la grand votz; sieu dins l'elhaus, sieu dins lo tron.

Sieu lo foc, lo foc, lo foc!

Sieu lo solelh, sieu l'estelam, lo Dieu congriador de lutz, e Sieu la vida e sieu la mort.

Sieu lo foc, lo foc, lo foc!

Foc facher, foc amortador, foc sorsedor, degorador,
del cor del monde foc rescós.

Sieu lo foc, lo foc, lo foc!

Foc d'amor, de locha, d'asir, foc de passion, foc de folor,
de fantasmas maestrador.

Sieu lo foc, lo foc, lo foc!

Tot se delía a mon alèn, com aiga decor l'adimant, en fum se muda lo metal.

Sieu lo foc, lo foc, lo foc!

La maca de ferre es com un robin; reflama. Joan de l'Ors, ufanós, nud fins a las ancas, lo pel color de coire ardent, la leva de sa man senestra amb sas mordaças gigantas e la pausa sobre l'enclutge. De sa destra arrapa lo martel e to manejant com una pena, pica a cops redoblats.

Alumnat del foc e del flar de sa maça abrandada, trais dins la farga una ombra gigantassa. Com un tron, tancs sobre tancs, rebombís lo tust del martel.

Golabadats, estordits, los fabres se son estancats e l'agachan, a despart dels aprenditz, gorrins malestants que li fan la loba en se befant d'el.

*E, sens derrompement, a cops de mai en mai rabents, lo martel rebombís.
Enebriat de sa força, Joan de l'Ors se bota a cantar. Sa votz crestalenca omplís la
farga, sembla, d'un aire monde e fresc, escandir lo ritme del batement.*

JOAN DE L'ORS

cantant:

Aquel garric de ferre, vesetz-lo!
del foc ardent ne pren la saba,
— baceba, martel, martela e tabasa! —
Ne pren la saba e lo vigorament,
serà lo mai bel de la selva.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

BOCATORTA

Asirós, susarent, grimacejant:

— Que lo tron de Dieu te cure, bruta bèstia!

JOAN DE L'ORS

Aquel garric flamejant, vesetz-lo!
peteja dins l'aura enfuocada,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Dins l'aura enfuocada enauça lo cap
e fremeja fins a las meulas.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

CARDELIN

qu'incita Bocatorta, amb una votz d'escolhut:

— Li anarem dejós ton garric pausar las bragas, gros codón!

JOAN DE L'ORS

Sobre los rams, a foisón, vesetz-lo!
que li a d'aglans, que li ha de fuelhas,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Li a de bels aglans, de fuelhas d'acier
amb de dentelas trencadoras.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

BOCATORTA

— En aquels ramels que li pendolan, bruta bèstia!

JOAN DE L'ORS

Jos mon voler se plega, vesetz-lo!
son folhat gita de belugas,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
De belugas gita e d'elhaus de foc
lenguts e siblants com de vipras.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

MALACAPA

— Se ne torcarem de sa fuelhadura, gros topin!

JOAN DE L'ORS

Son tronc nosut dins mas mans, vesetz-lo!
com a creissut, com s'enracina,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Sembla, sos rasitz, que de ma susor
bevon l'aiganha salabrosa.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

En cada chaple de martel, de garbas de belugas gisclan, l'envolopan, pois recason en ploja regesa sobre son cotet, sobre sos braces en li besuscant lo pel.

Aquel garric de ferre, vesetz-lo!
vos assostaretz a son ombra,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Vos assostaretz a son ombra, amics,
ben luenh de totas forfachuras.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

MALACAPA

susarent e desbragat:

— As ausit, Bocatorta?... a son ombra.. s'assostarem!

JOAN DE L'ORS

Domdat pel foc, ferre dur, vesetz-lo!
es la carn domdada per l'anma;
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Domdat e mudat es lo corps entier,
se reviscolant com un Fènix.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

BOCATORTA

- Se l'ai ausit? quina ufana, la mala bèstia!

JOAN DE L'ORS

Suls escarans sens pietat, vesetz-lo!
trastombarà com lo pericle,
— bacela, martel, martela e tabasa! —
Com lo foc de Dieu a cops redoblats
quora vendrà la malamanha.
— Bacela, martel, martela e tabasa!

BOCATORTA

Que lo pericle t'emporte, tu d'abord, ors prudent!

JOAN DE L'ORS

Com vidigas a plegat, vesetz-lo!
lo ferre e lo foc m'obedisson.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —
Lo ferre e lo foc se son soplegats
amaestrats per mon aptesa.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

Los fabres an desamparat l'obra, se son avançats esmeravelhats de l'albir de Joan de l'Ors. Veson amb admiración la maça de ferre prendre la forma del tronc ruscós d'un rove amb sas ramas tortas, amb son folhat dentelat e sos aglans ponchuts, arma esglaiosa e colossala.

Aquel garric de ferre, vesetz-lo!
serà lo mai fort de la selva.
—Bacela, martel, martela e tabasa! —
Sera lo mai fort, serà lo mai drut,

del cap tocarà las estelas.
— Bacela, martel, martela e tabasa! —

Pois amb un riset de triomfle virat cap, als companhs:

— Aquel maçàs de ferre, vesetz-lo!
qu'un de vos-autres lo manege...

Mas un esglai supersficiós los amudís e degun d'els gausa lenguejar, dementre que los tres mivans d'aprenditz, l'un a l'autre s'estigant, nescis e baucs, contunhan de se ne chiflar.

BOCATORTA

— Ah! la bela obra! Ven de far un ou amb dos bojols! N'es fersiós, lo bestiol!

LO MESTRE

encorroçat:

— Lenga de serp, non as finit? Calas, o te fau calar?

Ja tres vegadas Joan de l'Ors a remés la maça sobre los braces, menant el meteis la bolja a ne crebar la pel.

*E los pechots gorrins, malgrat la remochinada del Mestre, contunhan de l'atediar, li sautejan a l'entorn, lo fregan, lo turtan, li tiran de pessucs.
El, bonil, sembla non los veire, non los ausir.*

BOCATORTA

cridant de tota sa votz, en lo pessugant:

— Eh! l'ors! quora te fas rasclar?

LO MESTRE

li venent encontra, la man levada:

— Bocatorta! Bocatorta!

JOAN DE L'ORS

virant la maça sobre l'enclutge:

— Anem! l'amic, leva-te!

Empenh l'aprenditz, e d'una gautada lo manda rodelar al mieg de la farga.

BOCATORTA

se remassa en gingolant:

— Ai! ai! ai! M'a rot lo bras!... Vilanalha! Carnil! Bruta salvatjadura! Me venjarai!

LOS FABRES

— Es ben fach, caitiva gala! T'ameritariás... non pos lo deixar? Te dis nient, el...

Joan de l'Ors, amb una vigoria creissegada, amb un afogament encara mai afric, a représ lo martel.

E l'on vei to cap de la maça s'escabrestar de fuelhas, s'engibosir d'aglans de ponchons aguts e trencadors, en tant que to ponhat s'escava e s'asata al ponh del gigant.

LOS FABRES

entre els, bassetament:

— Ont tron a poscut l'arnparar, aquò? — Mas, es vertat, es un cap-d'obra! — Mira, mira entrebescats amb lo fuelhat los aglans e sos cops... es una meravelha! — Quina arma, aquela maça, aquel calamàn de ferre! — Es un calabràs! — Atrissariá una armada, l'anientariá! — E mira com la maneja!

Joan de l'Ors, efectivament, pren la maça que se refreja, la ten com un joguet, la fai revirolar sobre sa testa.

Tots, espavordits, en se botassant, se delonhan.

JOAN DE L'ORS

— Eh! lo joiel, mos amics! L'avetz en man qu'es un plaser. Ara, vau lo lissar, com un adimant cal que beluguege. Mas, esperatz encara un pauc, veiretz que li entalharai, partent del ponhat, unas ramadas d'eure.

Viatz! de carbón! de carbón! E que lo foc flamege! que lo foc, de cap nou, nos diga sa cançon, que de cap nou las belugas petegen! A las boljas! a las boljas!

BOCATORTA

que just en aquel moment contunhava de gingolar en se tenent lo bras, li ven contra e li brama amb una asirança fersiosa:

— Carronha! enfant d'una puta que va dins la selva se far...

Mort, sul cop, e flac com una pelha, cais al e de l'enclutge. La maça de Joan de l'Ors l'aviá fregat a penas.

Lo Mestre, los fabres, los aprenditz, espaventats, s'enfujon.

Joan de l'Ors, en cantant, empura lo foc e contunha son obra.

III

LAS CROTZ

Una valada abissala que de montanhas blancas de neu sobrançan.

Al pregond d'aquela val, sul ribeirès d'un vabre, entremieg de rocas aterradas, un viairol serenteja ont l'on vei una tropelada de romeus.

Van len, len, cargats de sas talecas: d'unes cavalcan sobre de muols, d'autres tirassan de barriotas ont jason de tantins malanants; li a de carretas comolas de femnas e de vielhs; d'escassiers menan d'orbs per la man. Li a de gents de tota mena: placièrs ricament provesits, mesquins meitat nuds e malautís.

D'armans, l'asta al ponh, los precedisson e los seguisson. Passan en cantant de preguieras, pois desapareisson per reparèisser mai lonh dins l'aclap de las rocas. Sas votz a la perfin retendissent dins los ressons de la montanha, fan se levar de grands vols de girfalcs que reviolan sus los crestens.

LOS ROMEUS

Paures romeus! Pregatz, oh Maire,

Maire de Dieu, oh Verge pura!

Cor matrassat dolents, trasent pietat, montam al vostre sanctuari dins los conglaç, dins las nevieras, per vos pregar, Maire adorabla, Maire de Dieu pietadosa, enducha de solelh, coronada d'estelas.

Pietat! Pietat!

LA MONTANHA

Amb sobrança m'eissauci cap al cel.

Ma solesança es eternala com los neviers que coronan mon front.

LOS ROMEUS

Las tubas van sonar, es l'ora avisada del finimonde.

Los cavalcadors semenant l'espant, las plagas de l'Apocalipsi davalan sus terra, la Pesta, la Guerra amb d'orres mortalatges, la Conquista, la Fam davalan acorsats e sus nos-aus s'abrivan.
Espant! Espant!

LA MONTANHA

De mon autesa arregardi capval ma longa tragina de rocas e de selvas, refugi del feram, e de l'autre feram qu'es l'ome.

LOS ROMEUS

Lo cel esbada sos portegues.
Al lumdar, de grands vols d'arcàngels blancs com ilis e se tenent cap clin portan lo trone de l'Autisme.
Un arcolàn, dejós lo trone, immens agolopa lo monde.
Mai de mila solelhs dardalhan dins l'espandi.
Cap clin! cap clin!

LA MONTANHA

Qual comprendrà lo murmur de ma votz misteriosa, e ço que dison las nivols: del pregond de l'horizont s'amolonan sobre ma testa per me parlar lo lengatge del tron.

LOS ROMEUS

La terra vai estre abrandada, orror! fins a sas fundamentas.
Vai s'amossar nostre solelh, orror! e la luna com un calhastre de sang dins un cel sens estelas, orra, cabussarà. Veicí lo grand destruci.
Orror! orror!

LA MONTANHA

Oh, nivelets, nivols d'argent e d'aur! belas nivols color de perlas!
Me fegondatz de potons agadors que dins mas claras fonts s'escolan, que long dels rius escampan sas cançons, dins mas cascadas cacalejan.

LOS ROMEUS

La Jerusalem celestiala, amont, vec-la que belugueja en adimant bastida... Alleluia!
D'alclans bandejan sus sos barris, los profetas, los sants del Paradís l'abitan.
Alleluia! Alleluia!

LA MONTANHA

L'escomoción dels omes non me cal, ni l'udolament de la fera; de qué me cal e l'auratge e lo tron.

Maestralla, autana, sobrana, sus mos pojols, dins la patz dels nevencs amiri l'ufana volada de l'estelam, de l'aigla e del solelh.

LOS ROMEUS

Oc, lo veirem lo finimonde!

Es l'infern? es lo purgatori que nos espera?... Oh, Dieu, aguetz pietat!

Santa Maire de Dieu! Verge perdonadora!

Pietat! Pietat!

LA MONTANHA

Eterna, eterna, a mon entorn tot mor, tot renais, se muda e defina; s'amossaràn los astres, restarai dins ma tenesón imbrandabla.

Als primiers jorns del monde, sus la mar de foc estavi com un iscla.

E sulfurós, envermelhit, lo cel semblava una farga abranda.

LOS ROMEUS

Qu'anam atornar? quin malastre se lo bon Dieu nos desampara! e nos castiga eternament, ai las! ai las! ai las!

LA MONTANHA

Eterna!.. ai vist las estelas en foc prendre lor plaça, ai vist la terra salhir de l'aiga e se banhar d'azur, los aubres sobre ma forcela beure ma saba e me vestir de flors; ai sentit còrrer sus mos membres un vermenier d'animanças sens nom rojant, nisant dins mas ventralhas.

Ai conegut de lors lo poiridier...

LOS ROMEUS

Pregatz per nos, oh Santa Verge!

Pregatz, que lo Crist nos perdone!

LA MONTANHA

De lors, de lors, replegada dins ieu, retirada dins ma solesa, ai mespresat lo monde e son masàn de germenación e de fanga.

Envolopada alors dins mon mantol, dins ma verginitat de glaça, dins la lusor serena dels crestens, dins ma perdurable tasença, e remirant amb los mieus uelhs d'esfinx lo cel sens termena, sonegi...

*Aicí que dins lo viairol s'avançan de penedents orres, polsoses, descarnats, fàcia abreguida, uelhs cremats de febre, las espalas ensanguenadas, son cargats de crotz de just espinassadas de clavels salients mai ponchuts que d'agulhas.
Plegats en dos, vestits de pelhas, cenchats de cordas nodosas e de rosaris qu'en cadun de lors passes dindinan com de sonalhas, ne podon plus, son desrenats, gemisson, se lanhan, e se laissan càser sobre la molsa, al pege d'un faiard.*

UN PENEDENT

— Quora arribarem? Despois tant de temps que caminam... ne mon!

UN AUTRE

— Ne podi plus!...

Un tossilhón rauc li copa cada paraula.

— Ne podi plus!... Es que serem perdonats... Sivals?

UN AUTRE

d'una votz bassa, agachant al virón:

— E per quina colpa encara!... non podi comprendre... non... per aver dich que lo...

TOTS

Non digas... malastruc!... non redigas!...

*Un silenci greu. Om ausís a l'entorn volatejar de corbs.
Las crotz apieladas contra los faiards semblan de potèncias derrabadas; e los penedents, immobils, de cadavres.
Una dormición los engordís, penecan.*

LA VOTZ DELS ROMEUS

flotejant al lonhdàn:

Nostre Paire amont dins lo cel donatz-nos una patz eterna...

LOS RESSONS DE LA MONTANHA

— Ieu m'enlairi amont dins lo cel... lo cel... la patz eterna... eterna... eterna...

LA VOTZ DELS ROMEUS

Lo monde josta de sa fin,
lo monde es dins la granda espera.

LOS RESSONS DE LA MONTANHA

Ieu monti josta de l'esfinge... l'esfinge... la granda espera... espera... espera...

LA VOTZ DELS ROMEUS

Veirem vestida de solelh la Verge al mieg de las estelas.

LOS RESSONS DE LA MONTANHA

— De nevenc vestida al solelh... solelh... las estelas... estelas... estelas...

*Pauc a pauc las votz quesán, totas brudas calan, tot s'asserena, una patz solemna
agolopa la comba.*

Las oras s'escolan, l'ombra ganha l'autura, lo soledre leva sus.

UN PENEDENT

se saqueja. Amb un accent atenuat:

— Fraires!... frai... despertatz-vos... avespra.. preguem! preguem!

UN AUTRE

s'esterilha amb un gème, dolorós, se frega los uelhs:

— Lo massatge venent es lonh encara... en enant!

TOTS

— Ah! com avem dormit... en enant!

UN PENEDENT

qu'es tonsurat:

— Paure de ieu! per aver dobtat... mon bisbe! non!... preguem!

S'agenolhan.

Una votz clara e gaujosa retendis dejós los aubres.

Tots entrerompon lor preguiera, se regardan estobesits:

LA VOTZ

de briu mai prop:

Aquel garric de ferre, vesetz-lo!
N'i a pas cap com el dins la selva.
D'estelas enrodit a grellhat dins lo foc.
Ma susor n'es estat la saba.
L'edra a son tronc s'arrapa, vesetz-lo!
S'adapta tant ben a ma ponha!
D'estelas enrodit a grellhat dins lo foc.
Elhausa quora revoluna.
Son, sos aglans, trencadors, vesetz-lo!
An de cops emplenats d'espinas.
D'estelas enrodit a grellhat dins lo foc.
Son folhat es com una flama.
A cops de tron martelhat, vesetz-lo!
Que li a de lampecs dins sas ramas.
D'estelas enrodit a grellhat dins lo foc.
Un engeni fereit l'anima.

Joan de l'Ors apareis entremieg los aubres.

Los penedents esferats, espavordits, non podon destacar lor mirada d'aquela aparición despersa.

Gigantàs, maculat de sang s'avança.

Es trassusant, es estrassat. Sa maça que ne joga en la fasent revironar, es pegosa de calhastres umans.

Sobre sa fàcia, un pel ros, espelofit, laissa entreveire que dos uelhs beluguejants, dos uelhs piveladors.

Davans lo rodelet dels penedents tremolants, s'atura.

JOAN DE L'ORS

d'una votz avinenta, amb pietança:

— Paures mesquins! Vos-autres atressí li anatz a la capela de la Verge negra?... Li a ren a témer; los camins son segurats... la mercé de ieu, los escarans son debonhats... mas, escosses, d'autres benleu vos agachan. Paures mesquins!

L'esglai los anienta. An ren comprés a la dicha de Joan de l'Ors. Tremolan, mans jontas, com de mercejadors.

— Qu'ai doncas de tant despers? N'es eissament pertot ont passi: treman, me conjuran, me fugisson. Li a que los escarans per me sovendejar, malgrat que ne fagui un chapladitz... Eh! bona gent! non aguetz pavor, sieu amic vostre, vos empari, vos desbregui... Joan, me dison Joan de l'Ors, anem!

Li para la man. Se tiran a reire.

Dos d'entre eles tomban agenolhats, bretonejant: — Mercé! mercé!

LO PREIRE PENEDENT

la votz blanca d'espant:

— Se siás bèstia trevada debotarai lo demoni qu'en tu repaira al nom del Paire, del Filh, del Sant...

Resta bocabadat vesent Joan de l'Or faire un grand signe de crotz.

JOAN DE L'ORS

— Paures, paures nonnosents! M'ausissetz? me comprenetz pois? Sieu crestiàn, crestiàn com vos-autres. Boti ma fortesa a empugnar los forlachors. M'aventuri per espurgar la terra de la raubassariá dels monstres.

UN PENEDENT

los uelhs fora del cap. Bassetament:

— Dels monstres!... el... el... un monstre!

UN AUTRE

E qual monster!... un ors!

Se senha. Tots febrosament palpan escapularis e rosaris.

JOAN DE L'ORS

ven d'apercebre encontra los faiards las crotz grandassas amb sos clavels agulhoses.

— Qu'es aquò?... de crotz?... Quin estrument de tortura!... Ah! o vesi, vostras espalas sagnan, es doncas vos-autres que las avetz portadas?

LO PREIRE PENEDENT

mai animós que sos companhons, s'es descrentit d'aitant que la votz mansa e musicala de Joan de l'ors los apàsia.

— Oc, nos-autres, una penedença empausada... Mas, esplana-me, l'Ors... pramor que parles, e perdona se m'enganhi... Ben verai, siàs crestiàn?... es que la falsura del Cifer es tant...

JOAN DE L'ORS

l'enterromp amb un cacalàs enorme:

— Quina prova melhora, te, l'amic...

Arrapa una crotz, la mai lorda e la baisa.

LO PREIRE PENEDENT

resta encalat. Pois, amb un signe de crotz, d'una votz murmurada:

— Quina causa! Mas es dich qu'al nom del Crist de falses profetas...

Los autres, revenguts com el de la pavor, revironan Joan de l'Ors, s'aventuran a li parlar.

UN PENEDENT

lo mai deble, lo mai descarnat, qu'un tossilhón copa en dos:

— Oh! l'ors!...

Tossís a ne crebar.

— Oh! l'ors! es ma crotz que venes de baisar, vene amb nos-autres, la portaràs, assosta-me.

TOTS

aitant leu:

— Oc, oc, ma crotz... ma crotz... porta, porta-la.

JOAN DE L'ORS

amb un accent pietadós, d'una votz encara mai intranta:

— Vos portariai ben amb vostras crotz, vos-autres tots, se mas espalas eran pron largas.

TOTS

— Oc, oc, lo pos, porta-nos atretal amb las crotz, porta-nos.

LO PREIRE PENEDENT

— Qu'anatz faire, desventurats! de quina vergonha!...

TOTS

— Oc, oc sabes, lo diable porta peira, portarà ben nostras crotz, e nos-autres en sobre.

LO PENEDENT

que tossís, la man sul pietz:

— Non aurai poscut... Mori!

UN AUTRE

qu'es plen de ronha e se tirassa de rebalum:

— Sobre tas espalas... ieu!

JOAN DE L'ORS

Esperatz... oc, voli ben.

*Amb las sogas e los polomars que cenchan aquels mesquins, estaca sa maça entremieg doas crotz e se las carga sobre l'esquina. Acrocadas pels clavels a sa talhola, en detràs ne tirassa doas autras, e ne pren una jos cada braç.
Pois, ancolat e risent:*

— Ara, los arnics, a vos-autres! adonglatzvo5 esca latz-me, assetatzvos corn podretz sobre mas espalas sobre mon cervitz, sobre mos braces, acrocatzvos mos vestits, pendolatz-vos a mon col, prenetzme las cambas, laissatz-vos tirassar.

Tots aitant leu — levat lo preire — e cadun segón sa força, agafan Joan de l'Ors. Se butassan, se bostigan, s'adesan per melhor s'agripar. Ensems amb las crotz, tostament forman qu'un molón entrevescat de corps umans e de fustas. Joan de l'Ors cacaleja com un enfant:

— De polassons com vos-autres... Mas, es un cargament de penas! Ne portariai ben lo doble emai lo tern!... E vostras crotz que me castilhan per me faire rire!

S'avisa del preire que se delonha quichat dejós son fais:

— Hou! lo messacantant! li a de plaça encara, vene, paure pecador!

LO PREIRE PENEDENT

sens li respondre, a sos companhs:

— Dieu! Verge Maria! que fasetz! que fasetz!

TOTS

bassetament:

— Non l'escotem... non l'escotem... Daut! Joan de l'Ors camina! vai!... mas non podràs, benleu...

JOAN DE L'ORS

— Se non podrai!... Tenetz-vos ben.

E l'on vei aquela molonada desconforma com una bèstia d'Apocalipsi, moure amb un tragin de fustas e d'estrassas tirassadas.

En meteis temps, Joan de l'Ors canta:

Aquel garric de ferre, vesetz-lo!
a crebat lo tech de la farga.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc,
l'aura n'es estada la bolja.
Jos mon martel lo chaplant, vesetz-lo!
a frassat enclutge e tenalhas.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc,

dins la grevor d'un foc d'arsina.
Ieu sol, Joan, ai poscut, vesetz-lo!
ne colhir d'aglans e de fuelhas.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc.
Era abrandat com una entorca.
Com una peira de tron, vesetz-lo!
degun fors ieu podriá lo moure.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc,
l'ai domdat, l'ai mes a ma ponha.
Son bel ramat nerviós, vesetz-lo!
es ieu que n'ai donat la forma.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc,
n'ai fach mon amic e mon fraire.
Sempre físel, mon companh, vesetz-lo!
com a mon espala s'apaja.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc.
Ambedós tant amam la dansa
que se comença a trepar, vesetz-lo!
tot s'esbranda, la terra trema.
D'estelas enrodit a grelhat dins lo foc,
es glot de sang e de batalha.

LO PREIRE PENEDENT

laissant caser sa crotz li crida sobdanament:

— A... atura-te, Joan!... a... atura-te!

JOAN DE L'ORS

s'atura:

— Oh, paure! ne pos plus... vene!

Als autres:

Es que non podretz li faire loga sobre mon esquina?

LO PREIRE PENEDENT

que li es vengut davant, cara a cara, breguin:

— Non, non, voli saber... Diga-me, ton cantesuc?... Dises: la farga, aquel garric de ferre, dejós mon martel... siás donc fabre?

JOAN DE L'ORS

esmeravelhat:

— Eta! oc l'amic, sieu fabre, un bel mestier que cal aver de braces e non de cliquetas com avetz vos-autres tots.

LO PREIRE PENEDENT

Un estobesiment qu'es as de creire lo caravira, e sobdàn s'esbrama:

— Talhaferre! Talhaferre! mos amics, es el! es el!

TOTS

Atrasits:

Oh! Quin!... e oc per Dieu! es Talhaferre, auriàm degut o devinar.

JOAN DE L'ORS

risent.

— Eh! ben! de qué li a? un fabre talha lo ferre. Quina bufa es aquò, de qué vos pren?

UN PENEDENT

d'escambarlón sul cervitz:

— Lo maldisement de Crist que l'a tremudat en bèstia li a barrejat la memòria.

JOAN DE L'ORS

de mai en mai esmeravelhat.

Com? que dises? tu, maldisement?... tremudat en bèstia?

UN AUTRE PENEDENT

acrocat jos un braç, al preire:

— Digatz-li son istòria, mon paire, se remembrarà.

UN AUTRE

que li pendola a la talhola:

— E benleu que la Verge farà miracles.

UN AUTRE

ramponat sobre los lombs:

— Ansins, sens lo saber es com nos-autres un penedent.

TOTS

— Oc, oc, sens albir!... que nos porte tot de long.

JOAN DE L'ORS

— Piutatz e clucissetz sobre ieu com s'eri una galina coadora... Veguem, paire mieu, parla, aquela istòria, diga-me-la.

LO PREIRE PENEDENT

enaurat, aprebat s'estre longament senhat:

— Escolta, e te ne recordaràs: era dins las rovieras de la Montanha Negra...

JOAN DE L'ORS

Aquela evocación inesperada de la Montanha Negra l'escomou, revei l'espelonca, sa maire, son paire l'ors, e, d'una votz mansa, mansa:

— Oc, me remembri, me remembri.

LO PREIRE PENEDENT

de mai en mai enfervorit:

— Escolta, eres fersiós, endur, sens pietat, eres velut, mas molt mens que ara, aviás alors cara d'ome.

JOAN DE L'ORS

se revei mainat jogant sobre lo coderc davans l'espelonca; de lagremas li venon, murmura:

— Ah! com eri benastruc!

LO PREIRE PENEDENT

— E dins ta farga boscassiera trabalhaves jorn e nuech per la gent del castel. Aviás en odi los paures, ton cor era de peira e renegava Dieu. Recordate.

Joan de l'Ors mirant lo preire dins lo blanc de l'uelh, brandissiá lo cap com per dire: « Non ».

— Espera, te ne vas recordar, la fasenda es tant orra!

Se senha mai.

— Escolta. Un jorn d'ivern que nevava, un vielh un paure vielh tremolos qu'era a badar-morir e qu'aviá una grand barba d'ont pendolavan de glaceirons, a meitat nud, umiliadament intra dins ta farga, te prega de lo laisser s'escaudar e se repasimar.

JOAN DE L'ORS

— Que me cantas aquí! e ont ne vos venir?

LO PREIRE PENEDENT

— Ah! Talhaferre! Talhaferre! o sabes ben tu que, en aquel moment, retirant del brasalh lo ferre rogenic, lo passeres dins la barba del vielh.

JOAN DE L'ORS

fremejant:

— Oh! l'avol!

LO PREIRE PENEDENT

— Veses, veses, que la memòria te revèn... Escolta ben, escolta: debors, la barba del vielh peteja, pren foc, lo foc ganha las pelhas, en ren de temps es arrondat de flamas. E dins aquelas flamas, dins aquel foc que devèn immens, mas enfalagant que lo solelh...

JOAN DE L'ORS

esmeravelhat:

— Quina istòria!

LO PREIRE PENEDENT

— Ah! oc, quina istòria, blasgador malasech que siás! Dins aquel foc, dins aquel solelh lo vielh se trasmuda, es lo Crist el meteís, lo Filh de Dieu, lo Crist gloriós, majestós, lo jutjador sobeiràn!

JOAN DE L'ORS

escomogut.

— Quin prodigi!

LO PREIRE PENEDENT

— Ja, quin prodigi! e sa recordança t'es rancada dins lo cor, pos pas dire que non, bricón!

JOAN DE L'ORS

— Mas, que me dises aquí! mas, non es ieu!

LO PREIRE PENEDENT

— *Perseverare diabolicum...*

Oc, aquel vielh era lo Crist: — Sieu estat paure, te diguet, e sieu vengut per venjar tots los mendics, tots los malanants qu'as desacolhits. D'aicí enant siás plus un ome, pramor que non ames los omes, siás donc l'animal que n'as lo Cor siás un ors. E te vaquí ço que siás, una bèstia fera.

Los autres penedents, enardits per aquela dicha, li fan la loba, li tiran de pessucs, li derraban los pels.

JOAN DE L'ORS

resta com anientat denant la fàcia fersiosa del preire. Pois, sobdàn se bota a rire, d'un rire que los segotis tots sobre d'el com de nieras.

— Ah! ah! ah! mas, diga-me, ton Talhaferre trasmudat en ors cal que siá un ors per de bon, sachent que gronhir e se téner a quatre pautas; dementre que ieu, paru, ieu, sus doas cambas com tu, fau lo senhe de la crotz, e sabi mon Pater, e te cantarai messa, se vos, ansin que me l'amparava lo bon curat que me bateget... Lo defeci ont siàtz vos fai perdre la suca... poiriai... se vouai... vos laisser...

TOTS

s'adonglant mai fortament:

— Non! non! siás bonil! siás gent! non! Talhaferre!

JOAN DE L'ORS

iradament:

— Joan! Joan de l'Ors, vos disi, e non aquel Talaferre malasech!

Disent aquò se saqueja, dos penedents rodelan pel sol, los autres braman.

Lo preire s'es enfugit detràs un aubre.

Aquela bufa esconforta Joan de l'Ors que, redevengut alegre:

— Paures mesquins! sieu estat un pauc vivatz, es vrai, non senti mas forças... Anem, vos-autres, escalatz de cap nou sobre ieu, e, e, enant! que s'avespra, la capela es encara lonha... E tu, ai las! detràs l'aubre, anem, vene, non te gardi rencor, vene, agafa-te amb los autres.

Mas lo preire tirassant sa crotz s'alongha. Joan de l'Ors li crida:

— Non vos? ten-te acostat alors, los pilhadors podon revenir e siàm lonh de la capela... anem... vene!

Despois una longa vegada lo solelh a trasmontat, las montanhas se neblan, l'ombra s'estent, de machotas piaulan, al pregond de la val de ranas cantan, long de las dralhas de grilhs croisson.

E Joan de l'Ors a représ sa cançon.

Una vida intensa s'esvelha a l'avespral, es de fregaments de fuelhas, d'envols jos las ramas, es lo trepiment de la salvatgina, de ramilhas petan, de còdols redolan.

Una remor ventejanta e lonhdana s'enaira, pois trastomba, pois se refrica mai prodana amb de novas cridors, los belencs retendisson, diriàtz una lavanca o lo grondiment d'un vabre.

Joan de l'Ors non canta plus, alonga lo pas, apinça, escolta, agacha dins la pregondesas.

UN PENEDENT

— De votz, de quils, de brams, ausissetz? ausissetz?

UN AUTRE

— Es un romavatge que s'entorna, me sembla lo veire.

TOTS

parlant ensems:

— Te disi que oc! te disi que non! es lo brogit de l'aiga. — E que non! es de femnas e de mainats! Cisclan, brailan! — Non siàtz sords però se crida pron fort!

JOAN DE L'ORS

— Silenci donc! que janglatz com de papagals sobre un aubre, taisatz-vos! escoltatz!...

S'atura:

...los escarans!

LOS RESSONS DE LA MONTANHA

— Via fora! tafor! tafor!... l'argent!... l'aur!... pica!... ensuca!... aglàsia!... a mort!... Mon Dieu!... mercé!... mercé.. Santa Verge!...

JOAN DE L'ORS

— A la bona ora! anam rire.

L'om comença de veire rebocar sus la via de romeus enfoletits. D'unes corron als aubres, los escalan, d'autres se rescondon long del vabre. Lo quil de las femnas e dels mainats es espaventós.

JOAN DE L'ORS

d'una votz emperiosa:

— Leu! leu! davalatz! aliuratz-me!... davalatz vos disi!

Mas de bada se saqueja, se segotís, los penedents encara mai se li adonglan com de pesols, e lo palasinan.

De mai en mai nombroses los romeus rebocan. L'om vei los escarans los persegue, los rejònher, los chaplar, los furar.

Aicí que dins la fuga e lo carnalatge, tots veson pois aquela estranha, monstruosa, negra e gigantassa molonada al mieg-toc de la dralha.

Los romeus aitant-leu se regitan cap als escarans.

Aquestes, avesuts, apropchan. Fan al virón un grand rodel, tenon, consel- hament. Sobdàn,

UN ESCARÀN

— Mas... es Joan de l'Ors!

LOS PENEDENTS

D'una sola votz:

— Oc! oc! es Joan de l'Ors que nos porta., es ben el! Mercé! mercé! non nos metetz a mal!

LOS ESCARANS

— Aquesta vetz o tenem, amics, auçor!... lo...

Non acaban. Joan de l'Ors, astiu com l'elhaus, derraba de son espala las doas crotz estacadas amb sa maça, e, amb aquela arma despersa fasent lo virolet sobre son cap e volvent et meteis, ensuca lo primier reng dels escarans. Los autres fan ploure sos el de massacants e de sagas.

Sagnants, los penedents s'encrustan desesperadament sus el, ventejan en cada movement com d'alas de rata-penadas. Però tres son casuts, jason morts e trepits.

D'autres escarans venguts en ajuda non podon dins lo foc de la batesta reconèisser Joan de l'Ors e son pres esmament d'un espant qu'a gens de nom:

es que l'arma redobtabla del gigant, semena la mort, e las crotz que tirassa acrocadas a sa talhola dalhan las cambas.

Los penedents agonizan sus el, e Joan de l'Ors, dins l'anochar, tal una aparición d'infern, ensuca, trucida, mata! Ben leu la val es plus qu'un immens masel.

IV

LO CASTELÀS

Es dins la mai nauta sala de la torre.

De las fenestras om vei la val revironada de montanhetas aboscassidas. Al pe del castelàs, atropelats com d'anhels, los ostalons se fan esquineta, davalan, entreco-pats d'un negre esmarrador d'andronas desbocant sobre l'antica gleisa romana del campanal bas e carrat.

La raita sens derrompement classeja.

Las meissions flaman. Om vei córrer de gents armats de forcas, armats de dalhas.

Dins la nauta sala li a un grand trepei.

De femnas, de fantins tremolants de terror se li son recaptats, tots, cor-falit escoltan las cridors de mai en mai brusentas.

En fàcia del portal que s' esbadarna sobre la vitz de la torre, al canton d'una fenestra, Na Garisenda e sa filha Alba son assetadas. De costa, Ramon l'aujol mira l'arsina s'expandir e las torbas d'escarans per orta.

L'AUJOL

d'una votz fronida:

— Ah!... de mon temps!... Quai me l'auriá dich!

Estressa los ponhs, pica la paret amb furor.

— Però sieu plus bon en ren! sieu dèvol e com un fantin! Aquels escarans!... aquel vermenier! en plen jorn! e n'i a! e n'i a! semblan sòrzer de jos la terra!

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!

Levatz-vos! Salvatz-vos! armatz-vos de forcas, de penarts, de dalhas e de relhas.

Pacans! pacans! pacans! lo foc! lo meissón crema! es la rapinha e lo dol, es la mort!

Los escarans! los escarans! los escarans!

L'AUJOL

— Quora li a plus d'autoritat, plus de fe, plus de lei, om viltèn lo trabalh, om enveja lo senhor, om cobeseja sa riquesa, e la borrola capdolha... nostre terrador es devengut lo refugi dels tochains e dels arlots, los pageses se jonhon a els.

NA GARISENDA

— Però mon senhor es poderós, a descaçat los Sarrasins ben mai menaçadors e braus qu'una turma d'estradiers. Nostre castelar es inbrandable, nostres omes segurs.

L'AUJOL

— Segurs... segurs... es aquò que crenhi lo mai. De paraulas dessoptadas... Que Dieu nos ampare!

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!

Levatz-vos, salvatz-vos e venetz!

Lo monde es un infern, venetz al pe del Crist, pacans! pacans! pacans! la crotz salva lo monde.

Gens de terror, la crotz vos salvarà dels escarans, dels escarans, dels escarans!

NA GARISENDA

— Ah! se nostre bon rei... Però geta tot a brandón, es devengut com fol dins son palais desertat, fai que plorar sa bela Esclarmonda avalida.

ALBA

— Es verai? maire, qu'un fachilhador l'a furtada e la ten recosta... qual sap ont!

NA GARISENDA

— Oc se dis ja!... però que non dison encara! aquel esvaliment o tolta estranh... aquels agurs misterioses dins lo cel... aquelas procreanças de monstres, aquels crims, aquels...

L'AUJOL

— Un rei es un rei! a drech de vida e de mort sobre sos domenjants, que los capture! que los empreisone! que los questione!

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!

Levatz-vos, salvatz-vos, armatz-vos, picatz de la destal, del fossor, de la beça, pacans! pacans! pacans! mainats e vielhs e femnas, ardit la pega amb los olis bolhents.

Los escarans! los escarans! los escarans!

L'AUJOL

— Paure rei! sos jorns, sas nuechs los passa en un desvari fer. Dins sa folesa treva que d'artadors, se voda als afres de la magia, se cresent, d'aquel agrei, destrucar lo misteri de l'avaliment de la bela, de la divina Esclarmonda. Sos conselhadors los mai acostats lo fugisson. Lo pobolar se rebela. Los crims se multipliquen e las turmas d'escarans despoblan lo país. Tot es a barreï!

NA GARISENDA

— Dieu ague pietat! pertot de malvats agurs, pertot!

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!
Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!
Los segles son vertents, Lucifer es per orta.
Pacans! pacans! pacans! aici lo finimonde!
Dieu punidor vos manda ses flagels.
Los escarans! los escarans! los escarans!

ALBA

— Aquei revolim de polvera, ailai, miratz, maire... om diriá...

NA GARISENDA

— Oc, vesi, oc... mas es Guilhem! Guilhem! oh! mon enfant! es el! es el!.. los descaça, los perseguís... Es son premier batestau... Quina glòria!... Tant jove!... com son paire sera un león, son paire qu'a matat los Sarrasins, dignes d'el... mas aquò! de laires, de panadors, d'arlots!

L'AUJOL

que ten ment lo comport del barralh:

— Es curiós! aquels rofians que d'ordenari van per bandas assoladas, semblan obesir a un plan adenant arrestat.
Son nombroses... Ah! se mas cambas podían me portar! s'aquela vielha carcassa amb quina gaug empugnariai

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!
Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!

Venetz, lo votz de Dieu dins son temple vos sona.
Pacans! pacans! pacans! auçor! que la preguiera alonharà los bandons infernals dels
escarans, dels escarans, dels escarans!

*Un fum s'enaire, negre, quitranós, l'aura; lo bufa contra las fenestras. Om pot plus
ren destriar mentre qu'una granda cridor, de quils ponhents clantisson mai propdàn.
Om escolta, cor batent.*

UNA FEMNA

bassetament:

— Non avetz vist, anuech, sobre la luna, una crotz ensagnada? L'aire es comol de
maleficis.

UNA AUTRA FEMNA

— E aquelas nivols en forma d'espasa? De matin encara Monsèn disiá que l'infern a
vomitat sos dimonis.

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!
Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!
Adenant de la crotz la Fe victorieja.
Pacans! pacans! pacans! en invocant los àngels desbregatz-vos a cops de maçacans.
Los escarans! los escarans! los escarans!

UNA FEMNA

— E aquels monstres de natura? aquel ors que l'om ne parla?

UNA AUTRA FEMNA

— L'ai vist, ieu, l'ai vist li a tres setmanas, es orre! era al país de ma nora, lonh d'aici.

UNA AUTRA

— Però es bonil a ço que dison, a una votz de rossinhol e canta sempre. Amb una
maça de ferre encaça los escarans.

UNA AUTRA

— Que dises aquí! Non sabes doncas que per melhor enganhar la gent, lo Cifer
mantas vetz acomplís de bonas obras...

*Com l'om contunha a plus ren destriar al defora, mercés al fum, Na Garisenda
Alba e l'aujol se son aflatas del rodelet de las femmas. An ausit aquestas darrieras
paraulas.*

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!
Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!
Victoriejaretz com an fach vostres paires, Pacans! pacans! pacans!
De cap nou lo campestre aurà plus ren a témer de l'assalh dels escarans! dels
escarans! dels escarans!

NA GARISENDA

— De qué favelatz?

UNA FEMNA

— De Joan de l'Ors, Domna, d'aquel ors gigant que redola per orta e que parla com
un crestià.

L'AUJOL

— Pipiatge! folesa! vesión de femnas qu'avetz pavor de vostra ombra. Es alque
galiador que se cobercela d'una pel de bèstia per vos esglaiar: ansins aquela lamiara
qu'atemorava l'encontrada e que dessobteri l'autra nuech prop del cementeri: era lo
nebot del fornier que s'esgaisissia volopat d'un lençol blanc.

UNA VIELHA FEMNA

— Oh! Senhor! escusatz-me... per un jovent qu'arlequineia, quant n'ai vist, ieu, de
veras lamias, e aquelas rata-penadas, de sucubes, d'incubes que volatejan sens
bruda, que travessan portas e barris, que venon poparlo sang dels fantins, desmondar
las verges...

L'aujol sens respondre somris.

ALBA

- Ai pavor! maire!

NA GARISENDA

— Coratge! ma filha, coratge! Prega Dieu, auràs ren a témer.

LA VOTZ DEL TOCA-SENH

Raida! raida! raida!
Levatz-vos, salvatz-vos e pregatz!
Lo que mor en pregant, del cel passa la porta.
Pacans! pacans! pacans! pregatz nostre Salv...

Los uns estabosits, los autres tresanants:

— Sonan plus... calan las campanas!

Un grand silenci. Pois, sobdàn:

— Lo foc! lo foc! la gleisa flama!

Dins la foscor del fum, de belugas, pois de flamadas gisclan. Al flar om vei la gleisa abrandada. Lo sobrelum alugora la sala.

L'aujol, la castelana, sa filha, las femnas s'endemeton contra las fenestras, mas lo fum tornat espès e negre empedega la vista.

La sala s'omplís de gents afolesits, criats, familhars, sirvents. La sornura creis.

De sobde un grand brogit esclata dins la torre meteissa.

L'aujol se regesis sobre sas cambas tremolosas, vai cap al portal: d'armans l'encombran. Na Garisenda cor devés els.

UN ARCBALESTIER

la cara balafrada se clina, e, d'una votz tresananta:

— Los escarans son intrats... lo castelar...

L'AUJOL

— Los...

La votz li manca. Pois, amb un afic:

— Com an poscut...

L'ARCBALESTIER

— De la posterla de l'ubac... D'espias al mieg dels captenedors... lo pont levadís abaissat...

L'AUJOL

— Tradits!... n'aviai la pressentida!...

NA GARISENDA

livenca, gancilhanta:

- Guilhem! Guilhem! mon enfant!

L'AUJOL

amb un accent descomunal d'aspretat e se fasent faire plaça:

— Li vau... las canalhas!... mon espasa... ma destral!

Ven a la salhida. Mas es rebutai dins la sala per

UN CAVALIER

tot ensanguenat que trabuca e cais en cridant:

— Ai! ai! ai! malastruguesa! Domna!

De crits d'entervaments tremoloses li respondon.

LO CAVALIER

d'una votz amortida:

— Guilhem!... Guilhem, lo malastruc...

NA GARISENDA

— Mort! mort! es mort!

*S'estavanís dins los braces de las femnas.
Sa filha la prefisís amb los uelhs d'una fola.*

LO CAVALIER

dins un afic suprem:

— Non! pas mort..., tant vaudriá! lo desastrat! los escarans l'an pres e l'a...

Una gitadura de sang l'enterromp.

L'AUJOL

amb una ira feresta, als omes:

— E restatz aquí! lascs! auçor! seguissetz-me!

S'engorcan pel portal.

*Resta que lo cavalier rangolejant e las femnas apreissadas al entorn de Na
Garisenda, Alba la banha de sas lagremas, l'acaissa esperdudament.*

LAS FEMNAS

Guilhem! Guilhem! noble esper de la raça!
Guilhem! oh! flor d'onor e de paratge!
Oh! bel aigión dolç com una palomba!
Sul born del nis voltors e tartarassas
t'an pres e van te metre a la tortura!
Guilhem! Guilhem! Ah! nostre sang se glaça!
Ve! corfalida, ai las! ta paura maire!
Guilhem! Guilhem!

Qual l'auriá dich! Lo matin era en festa.
Dins nostres cors noncas tala alegrança
aviá clantit. E Guilhem amb son paire
era amont naut jogant sus la corsiera,
lo miràviam que tirava l'espasa
com un eròs, era la meravelha
de nostre amor, era nostra esperança.
Quai l'auriá dich!

Enfin la castelana se reviuda, aitant leu:

LAS FEMNAS

— Non es mort, non, Domna! es ben en vida!

La castelana esferada las mira.

De costat, sa filha aterrada plora a non plus.

LAS FEMNAS

L'enfant Guilhem es en vida! es en vida!
Nostre tesor lo reveiretz, Senhora!

Desdolatx-vos. Lo Senhor, per miraclo,
l'a deliurat caçant l'escaranalha.
Desdolatx-vos.

*La castelana e sa filha sotzlevadas per las femnas venon caire sobre los minhots.
Però lo masàn fai que créisser, devèn irable. Om se bat dins la vitz de la torre, de
grasa en grasa.
D'uns escoltan empeiresits, d'autres pregan bassetament al pe d'una grand crotz.*

LA PREGA

Oh, Senhor Dieu! de nos-autres pietança!
Amparatz-nos, Senhor! Vec nostra angoissa!
Vec nostres plors, ai las! Vec nostres omes
que tenent pe amb los arlots se baton!
Vec, Senhor Dieu, vostra gleisa que crema.
Oh, Senhor Dieu

*La prega mai fervorosa encara grandís amb lo clic-clac de las espasas entre
turtadas, amb las blastèmias e los rangolims.*

LA PREGA

Maire de Dieu! oh Verge! Verge santa!
pregatz, pregatz vostre Filh que deliure
dels enemics lo castel e nos rende
nostres enfants, nostres omes, los paures!
E bastirem en aur vostra capela.
Maire de Dieu!

*Pauc a pauc l'espantable burs de las espasas cala. Pois, de quils d'esglai, un
trepiment fol com una fuga desesperada.
E lo silenci se fai, un silenci estranh, un silenci de mort.
E dins aquel silenci d'espant, de passes pesants desapilant la torre se fan ausir, de
passes lords, de passes de gigant qu'escalan lens, lens, qu'escalan.
Tots se son revirats, prefissan lo portal.
Una terror qu'es pas de creire los palasina.
Los passes s'aprosman... una grasa... encara una grasa... encara una altra grasa.
E vec Joan de l'Ors que pareis, monstros, tenent dins sos braces un jovent nafrat.
Lo portal trop estrech e trop bas per son estadura l'obliga, en intrant, de se clinar sul
ladrier, e sas espasas derraban lo fust dels chambrans que las parets ne gancilhan.
Detràs Joan de l'Ors om vei to Senhor autiu e mortificat, amb un somrire caitiu al
cantón de las bocas; son armadura es bercada e macada.
Una banda d'armans los seguisson.*

Joan de l'Ors, et, es casiment nud amb son vestit de cuer tot estrassat. Sa maça li pendola a la talhola. Es orre a veire. Espandis una pudisina de fera.
La castelana, sa filha, las femnas an bordit al chavón de la sala ont se troba lo faldestol senhoral.

Com piveladas d'orror semblan aver perdut tot sentiment e non veire Guilhem dins los braces de Joan de l'Ors.
Aquel s'avança pesucament, fasent crenilhar lo postam dejós sas pautas. S'acosta de la castelana que, aplicada contra la paret non pot recular. Li porgís Guilhem en s'agenolhant d'una erra emposta.

JOAN DE L'ORS

— Ec vostre enfant, Domna.

Lo son inesperat d'aquela votz dolça e cantadora los ten atrasits. Restan muts d'estobesiment.

— Ec vostre enfant, que Dieu lo benesigue, s'es batut com un león.

Disent aquò pausa dolçament Guilhem sobre lo faldestol senhoral; amb de gestes manses, grailes, li amolona dejós de minhots. La cara saura de l'enfant, enquadrada de blestas auriolas, es blanca com una cera; son espala sagna; son auberc ordejat de fanga com se l'avián tirassat pel sol a de trosses derrabats.
Delors la castelana sobdanament tirada de sa torpor se geta sobre Guilhem. Mas

LO SENHOR

la retenent:

— Non! asautet! asautet! Gardatz-vos de lo segotar! a las cambas frassadas, es encara estavanit...

A las femnas:

— E qu'esperatz? Leu! leu! lo garidor...

A aquelas paraulas la castelana e sa filha descrenhadas entervan.

LO SENHOR

— Oc, aquelas canalhas se ne son apoderats. Trop animós malgrat mon comand, s'era alonhat de nos-autres e, sol, entremieg aquelas bèstias caronhieras s'es batut com un león. Però es trastombat jos lo nombre. L'an captionat, li an estacat los braces, lo mancipavan quora, eissit de la selva vesem aicest... aicest ors esglaiós... cada cop de

sa maça adesava, ensucava, matava, anientava... Delors tots fugan, mos omes udolants de pavor me desamparan... m'aprestavi a baralhar arnb el... e vec-lo que se clina sobre Guilhem, que lo pren dins sos braces, que ven cap a ieu, manse e somrisent... Èriam sul prat batalher sols tots dos...

Mespresador arregarda sos armans.

De votz atemoridas bassetament murmuran:

— *Joan de l'Ors! Joan de l'Ors!*

ALBA

s'enardissent, a Joan de l'Ors:

— Alor es tu, Joan de l'Ors? diga? ben vrai?

JOAN DE L'ORS

qu'es restat de genolhons li baisant l'orle de la rauba:

— Es ben vrai, es ieu, sieu vostre domenjat e cobegi morir per vostra grand mercé, Domna.

ALBA

se trais a reire sul sen de sa maire:

— Orror! Orror! Maire! m'a tocada!

LO SENHOR

autiu, corroços:

— Anem l'ors! leva sus! ont as amparat aquela erra de crestiàn?... Sens albir te preni per sirvent. Però ta natura de bèstia, l'amic, non la desmembres, ja! siás fort... però non caldriá...

JOAN DE L'ORS

sembla qu'a ren ausit. S'acosta de Guilhem; de flors derrabadas, margaridetas, roselas son restadas acrocadas a l'auberc, las pren, las mescla en un paure pechot faisset que porgis a la castelana e a sa filha.

Umil, la votz escomoguda:

— Domnas! grasissetz aquel paure faisset, record del jorn d'uei e de ieu, Joan de l'Ors.

LO SENHOR

d'un gest rabent fai tombar de las mans lo faisset:

— N'i a pron! anem! aquò m'es en odi, ors trobador.

Destaca lo borsin de sa cenchà:

— S'es d'aur que vols..., te! pren... e fila!

JOAN DE L'ORS

a un elhaus fer dins los uelhs, però se mestreja, pren lo borsin, pois, amb amarum:

— Es ben verai, paure! sieu qu'una bèstia!... aurai degut pensar qu'avai fasenda amb d'omes...

O bris lo borsin:

— L'aur! que pot me càler, l'aur, a ieu, una bèstia!

Pren la moneda, la fai volar dins la sala e regita lo borsin voig al e del Senhor qu'a tirat l'espasa.

Sobdanament Joan de l'Ors leva sa maça.

Un frim de terror los segota tots.

JOAN DE L'ORS

quiet e fersiós:

— Me debotan... ben... me'n vau...

Arribat al portal:

— Però se, l'esquina bassa, çai dintre sieu intrat ne sortirai amb lo cap naut.

E d'un formidable cop de maça qu'estremís lo castelar, fai caser lo portal amb tot son postat.

Terrificats, degun ausa bolegar.

L'om ausis lo monstre len, ben, davalat de la vitz en desapilant la torre.

V

DESCONORT

Sobre lo crestèn d'una montanha alumnada pel trasmont, Joan de l' Ors es assetat, la maça de costat. Sa nauta estadura sembla a las darrieras lugors encara mai giganta. A un vestit de pels de lops.

Una tristor desananta l'agrega, sospira de sa votz cantadora, tal una arpa fregada del soledre.

JOAN DE L'ORS

Paure de ieu! E perquè sieu nascut?

Espaventós e reguerg, m'aborrisson!

Me fau orror a ieu meteís... Qué sieu?

Sieu ren qu'un ors, una orretat de bèstia, n'ai lo ferest e la carnalitat.

Ah! per de qué t'aver laissada, oh! selva!

Com benanant serieu, ensalvatgit, dementre que... maire! ma bona maire! teni de tu l'esperit, lo pensier, l'intelligència, ai tot l'eime d'un ome, sabi de tu ço qu'es lo ben, lo mal; mas un estint feresós me tormenta!

Se revira, la mar lonhdana belugueja.

La mar! la mar ailai a l'horizont...

Mas per delai se li a d'autras contradas es qu'atressí ordejadas serián? es que per tot seriá que laironici, degastament e guerra e chapladitz?

Aquel país qu'eilaval se perlonga, l'ai redolat cent cops de long en larg en descaçant los monstres, los demonis, los escarans e las torbas d'arlots, en amparant los pageses, los paures, en segurant dralhas e romevals.

E de tot latz ont li aviá de baralhas o de bauducs me cridavan socors...

Mas degun m'ama! E des que son deliures me fugan com un èsser malasech...

Quai sap! benleu an rasón... sieu un monstre!

Ah! se podiai me derrabar la pel! aquela pel veluda que fai orre!

De lagremas li venon als uelhs.

A l'horizont lo solelh s'escond detràs de longas traginas porpalas. L'aura de mar, que s'es levada, fai ventejar los cabels falbencs del monstre.

D'aval, una remor non defenida, sanglot, desesperança, preguiera, s'enaura de l'ombra e de la nebla.

LAS VOTZ DE L'OMBRA

Ah! l'oblitt lo repaus! la som!
Dormir! s'anientar! plus èsser!
Oh, Verge santa! Àngels gardians! bressatz l'enfant dins sa bressola,
omplissetz de flors lo pantais de la tosa que se voluda de pavor e prega e s'endorm;
donatz als vielhs la som serena.
Oh, som! oh, sorre de la mort! versa sus nos-aus tos paparris.
L'oblit! l'oblit! s'anientar!
La vida es una longa angoissa; la vida, torment de l'infern, la vida, tortura de l'anma,
la vida...

JOAN DE L'ORS

plora en silenci. Un baticor lo pren, murmura:

Degun que m'ame!... E sieu sol!... sempre sol!
Sieu qu'un busnart... Las tosetas, las femnas qu'ai segurat contra tot forçament en se
velant la fàcia me fugisson...
Gens de companhs, gens d'amics, gens de fraires...
Mon paure cor! la solesa l'aclapa com sobre un mort la peira del tombel...
Ai set d'amor, però, la mieu paura anma es un abís immens e sensa fons, es un cel
negre ont li a plus gens d'estelas...
E dire, oh! Dieu! de quin amor pregond, de quina ardor, de quina passió fola de
bèstia orbacha e sotzgeita amariai!
Una maestra! una femna! una amiga!
Sobre sa carn e dins sos baisaments èsser bressat! e sentir sa man prima,
son dolç parfum sobre mon pel grafàn.
Per m'adormir asautet sus sa falda me rogariai dins la fanga a sos pes,
la seguiriai estacat com son ombra; me laissariai, manse, metre un morralh, ors
adomdat per la man de la femna...
Ai las! ai las! mon cor! mon paure cor!

*Sobre lo cel color d'opal, de nivols d'una traslugor d'aram passan, tal una cavaucada
d'ipogrifes gigants, de formas mudadoras, o d'aucels descomunals de las alas
fremjadoras.*

Lo solelh sagna sus la mar, e lens, lens trascola.

Ma bona maire! Ah! dejós la rovièra qu'èriam astrucs! L'espelonca, la font, los cants
d'aucels e la votz de la selva, mon paire l'ors amb el qual jogàviam, las belas serps
que denant ieu dansavan de long del jorn quand m'ausissián cantar, los esquiroles que
venián sus ma colga dormir amb ieu, e las flors! Ah! las flors!
Qu'èriam astrucs de viure lonh dels omes!

Dementre que plora,

LAS VOTZ DE L'OMBRA

contunhan, de se far ausir:

S'amossan los darriers traslutz del solelh, com la rangolada darriera d'un èsser que mor.

Gais companhons, daut! qu'es nostra ora!

La nuech de son vel estelat nos capela, e dins cada crosiera de camin, amb son clar riset la luna aluca las fachuras.

A nos-aus las pachas d'infern!

Dejós lo velós de l'orgia, la tolguda, lo forçament; a l'orle dels semdiers l'embosca, lo baralh e lo chapladitz.

JOAN DE L'ORS

Monde poirit! per ieu tot es tancat!

Gens d'amistat! gens d'amor! me rebotan pertot ont passi, sieu com un brutal amb ma forteza, e ren mai... Dins mon eime porti, es vrai, l'estint de la vertut, la volontat d'establir la justícia...

Las!... en qué bon!... Però te l'ai jurat, maire, de metre, indomdabla, ma força a descaçar las torbas d'escarans, a segurar las terras occitanas...

Mas com es voig, ai las! mon paure cor!

Sanglotis a non plus.

LAS VOTZ DE L'OMBRA

Enganha, manipoli, furt, desesperança de l'inocència ordejada dins l'auniment de las infamas bordelàrias.

L'aborriment e la terror nos precedisson, nos seguisson, nos envolopan d'un mantel d'orresa. Per orta, als vilatges tremolan, pregan, e risem.

La nuech com una macarela fenhedora nos fai la man.

Vec al cel de l'avespral, dins las nivols movedissas que l'aura foita, e venguts dels quatre cantons de l'expandi, d'immenses vols d'aiglas, de voltors e de corbs; se ronsan, revolinan sobre lo cap de Joan de l'Ors, venon pois lordament se pausar trop d'el.

LOS AUCELS ARPIANS

La fam, mestre, la fam crema nostras frechalhas!

Avem fam... T'avem vist de lonh sus 'questa autura.

Sabem pron... sabem pron...

En tot país ont passes li a de carn a manjar e li a de sang a beure.
La fam, mestre, la fam crema nostras frechalhas!

JOAN DE L'ORS

los mira trans de sos plors:

Mos companhons! mos fisels companhons!

Amb amargor:

Fins a demàn esperatz, que vos gavi
en cada jorn de chaplaments novels...
Siàtz tant goliarts! Siàtz inassadolables!...
Mos companhons!... oh! Dieu!... mos companhons!

Amb un quil desperat:

Mos sols! mos sols amics!

Se pren lo cap a doas mans, se tapa los uelhs, sembla l'estàtua viventa del desesper.

LAS VOTZ DE L'OMBRA

Contramont naut! contramont naut!
Es el! vec-lo! Com una orguena, aquela votz que los ressons de la montanha nos
remandan, es el! es el!... E lo preniàm per un gros belenc de la cima...
Mas esperem... mas esperem...
A l'anochar, alors en banda, e cautament, tals que de lops li escalarem... Siàm una
armada.
Despois tant long temps l'agacham!
L'ocasión unenca es venguda!
Leu los ferres, lo tis d'aram, leu las cordas e las cadenas; anem-li cauts! anem-li
cauts!

*Anochís, las nivols se son esvaporadas las estelas s'alumnan, una clarombra verdala
se vei encara als confins de l'horizont, la nebla s'estend.*

LOS AUCELS ARPIANS

La fam, mestre, la fam crema nostras frechalhas!
Mojar dins los carniers, derrabar de pelalhas de carn, se n'engorgar, trepar dins de
calhastres de sang, s'enebriar, oh! solatz delechable!
La fam, mestre! la fam crema nostras frechalhas.

S'acostan de mai en mai, volatejan a son entorn, sas grandas alas lo ventallhan.

JOAN DE L'ORS

sempre capcorb:

Enanatz-vos! enanatz-vos! intratz dins vostres nius, dins vostras espeloncas, vostres cusols, al fons de vostres traucs!

Mas los aucels arpians englosan un esmai estranh, s'enauran sobde en largas revirondas e naut, naut, estàn en alas.

Joan de l'Ors remana immovible, sord, avògol, plegat en dos, anientat dins sa dolor.

Un siscle reissondis. Amb espertesa mandada, una lardiera d'aram qu'una vintena d'omes tiran, amagats detràs los rocs, l'estrangola. Es aterrat, lo tirassan, redola de morre, e abans que siá revengut a el, un tis d'acier de terna malha l'estriga.

La lardiera li trenca las carns, cada movement esforciu l'estreïça que mai. Es viassament despoderat.

E d'escarans sorgits de pertot s'endemeton sobre d'el en udolant.

Un ome de la fàcia saturnenca, ricament vestit, s'avança entremieg d'els, porta a la talhola un enorme penart, ten a la man una destrat, es lo capdal de la tomba.

LO CAPDAL

— Aquò es ben! companhons! ja! lo tenem! Però garatz-vos! garatz-vos!... las cadenas!... leu! leu! leu!... aquò non es abastant...

La votz rauqueja, bassa, autoritària.

E, de detràs cada roca, cada bertàs, cada aubre, ne sort un ome, es una turma enfolesida, endemoniada, udolant d'una gaug fersiosa.

VI

LO TREP DE L'ORS

Vast relarg enrevironat de melses sul penditz d'una montanha. L'horizont que l'om vei d'aquela autura es un caos de rocas desrancadas, de pojols traucant las nivols, de selvas trumas.

En mieg d'aquel relarg, sobre un pedestal engarlandat, la maça de Joan de l'Ors es auborada com un trofeu. Tot a l'entorn, en una mei-revironda, sirvents, sirventas e criats dreïçan de taulas, estendon las toalhas, afachan la belacara d'un convit.

Dejós los melses, van, venon, de gens mal encarachats, vestits de cuer, armats de lanças, de penarts e de ponhals.

De gachadors sobre cada poget tenon ment los viairols.

A man esquerra, un grand bauç tapissat d'edra abrigo los focs ont se coi un caçum espetaclós. De vitalhas de tota mena se li amolonan. De gojats desfonsan los tonels, emplenan los oires e los pechiers.

A man destra s'esbada una espelonca sobrondanta de sacas, de caissas, de malas; d'estofas de seda, de camelot, de bocaràn; de tapissariás; de melar plen d'aur; de paraduras, de floquels, de capselas, de joias, de mobles raubats a las gleisas. Entremieg d'aquel amàs, om vei Joan de l'Ors encadenat, de globels de ferre descomunals li son ribats als pes e als ponhs de tal erra que pot se tirassar que suls genolhs e las mans. Fai orra cara e fai pietat, sa fàcia desfaisonada, dolenta e vergonhosa es esquerpa, blava, terrosa; sas bocas dessecadas, sas gaulas cavadas, sembla a badar-morir.

L'an despolhat de tot, es nud.

De siscles alegres retendisson pertot, om crida, om canta.

D'escarans arriban cargats de pilhas.

UN ESCARÀN

— Ah! ah! aquò s'adoba! Quina festa, mos amics! e li aurà de bon vin, pensi... ai sempre set!

UN AUTRE

— E Joan de l'Ors?

Lo vesent, li crida:

Quin more! mon paure vielh! L'endura, vec, li a qu'aquò per metre un ome a la rasón, encara mai un ors!

A una serva que passa:

E despois quant de temps?

LA SERVA

— Vint jorns! vint jorns qu'a nient, nient pres, non senglament un glop d'aiga.

UNA AUTRA SERVA

risent:

— E qué dises? nient? E la flairor de la foganha?
E la vista dels plats gostoses, non, es nient doncas?

UN MANCIP

portant de sietas:

— L'adomescarem, lo dreïçarem, lo menarem a las fieras.

UN AUTRE MANCIP

a Joan de l'Ors:

— Eh! l'ors! es ta festa ancoi, anam beure a ta santat!

UN ESCARÀN

— M'es vejaire que lo capdal li a fach una malesa de sa faïçon: a dich que l'escortegariá viu e que sa pel li servirí de pelissa.

UN AUTRE

— O a dich, e ancoi per acabar la festa.

UNA MANCIPA

despiessada, meitat nuda:

— Ço qu'anam rire!

UNA AUTRA

s'acosta a Joan de l'Ors, desvergonhada:

— Anatz veire.

Se reverseja:

— Ec! orsón! bel orsón domnejador! mira que sieu plasmada al virol! Voli colgar amb tu, me lecaràs..

UN VIELH ESCARÀN

que passa, portant un oire, ven acorçat encontra la tosa:

— Anem! Florinar!

La rebota.

Algue puta que siás, presa-lo! Son aventura ara defina, a plus qu'un parelh d'oras a viure. Però avem esproat son animositat e sa força. Non li a de dire, totes èriam tremoloses endavans el... Ah! lo badaluc! se s'era botat amb nos-autres en loc de nos empugnar!

UN ESCARÀN

que fai qu'anar e venir dels uns als autres, los uelhs esglaiats, se propcha d'els. Tot son corps es tremol. Se balaia.

— Ieu, en loc e plaça del capdal, lo descadenariai, fanai pacha amb el e lo mandariai ailai, ailai.

FLORINA

s'enanant:

— Bon! lo fadàs! el encara!

LO VIELH ESCARÀN

d'una erra atebiada:

— Oc, oc! sabi, Ramón, sabi, però non ai lo temps... te! diga a l'ors ton istòria...

e los laissa tots dos.

RAMÓN

se sètia pel sòl al costat de Joan de l'Ors.

— Oc, ieu, en lac e plaça del capdal, te descadenariai, fanai pacha amb tu, e te mandariai al Païs dels Artadors, ailai, ailai, veses?

Li fai lo mostrament d'un pont a l'horizont,

sobre la pueg lo mai naut d'aquel serre de montanha.

Una tremor lo secotís de cap en pe.

Non me volon creire... es que tots n'an pavor... ses albir que n'an pavor!...

Pois, d'una votz desvariada, amb estranhesa:

D'aicí! d'aicí! non, d'ailai! d'ailai!

Amb terror:

Oh! los rocs que parlan!

Joan de l'Ors, que fins ara, uelhs clucs, immobíl, a restat d'esquina, se revira e agacha, estobesit, l'escarà.

Eissament tu, non me creiràs. Però, ço que disi, l'ai vist, de mos uelhs vist, lo país dels encantaments, dels artadors e dels fachilhers. Un tesaur, t'o disi, un tesaur li es amagat que te fariá poderós! poderós! mestre de la terra!

Un tremolum lo segota torna-mai; pois bota man sobre l'espala de Joan de l'Ors.

Mestre del monde! seriás mestre del monde! S'eri lo capdal, te li mandariai, tu siás fort, tu, as gens de pavor.

JOAN DE L'ORS

en el meteís:

— Un fol! es un fol!

Pois, en auta alena:

— Eh! ben! diga-me-la, ton istòria. Ansins, alques oras enant la mort, serai estat bressat de faulas com un fantin.

RAMÓN

sul cop enaurat:

— De faulas! de faulas!... o vesí pron, me prenes per un fol, tu eissament com los autres!... Però, lo pojol del tesaur, ailai que sobrança la montanha e la terra gasta ciels artadors,

de cap nou senha un pont a l'horizont,

o sabes, tots los que li son anats oncas ne son revenguts... Eh! ben! ieu, ieu...

e sobde, d'una erra estranha:

D'aicí! d'aicí! Non, d'ailai! d'ailai!

JOAN DE L'ORS

pensós:

— Cert! lo pojol del tesor amb sas garrigas peirencas, n'ai ausit dire de causas tant incrediblas... Ara, però, non me'n cal! pramor que dins un parelh d'oras ma pel va servir de pelissa a ton capdal.

Despois una vegada, una fosca rumor s'aubora, sembla lo trepei d'un pobolar.

RAMÓN

— M'escoltarà, te liberarà, e anarai amb tu raubar lo tesor...

Pois, sobdanament, espavordit:

Oh! las nivols! las nivols! Es aquelas nivols que m 'an fach fugir! sens aquè lo furtavi, lo tesor!... Non as pavor de las nivols, tu, diga?...

Vec, eri dintrat dins lo desert peirenc, de votz vengudas d'ont sabi, de votz de femnas: « D'aicí! d'aicí! non, d'ailai, d'ailai! » m'an esvarrat... en en un país saturnin...

Tremola de cap en pe.

Non! non podi t'o dire... un país saturnin las nivols me son vengudas encontra N'as oncas vist tu, de nivols viventas? era alque d'esglajós, alque d'irable! Me sieu retrobat de l'autre latz de la montanha, sobre un gran camin... Mas, vec-los!

En las miejas, la rumor creissiá. Esclata amb un trebolici eissordant: una moltesa d'omes armats, de femnas ricament vestidas e pimpadas, sobrepareis dejós los melses.

Ramón li cor a l'endavans.

Aquel pobolar en desorde s'esvia cap a las taulas. D'uns laidejan Joan de l'Ors, d'autres lo gaban.

En mieg del rodel format de las taulas, de cara al trofeu, se bota lo capdal d'aquela escaranalha, es lo qu'a trais a bon cap l'assaltament del laçol e del tis d'aram. Es basset, maurel, a lo pel ros, los uehls trefans dejós las cilhas chufosas, son erra es canessa.

*Doas belas femnas d'un guinh escometent se tenon de costat.
L 'una*

MORIANA

se vira endrech l'espelonca.

— Vec doncas aquel Joan de l'Ors! Aviás rasón, Anglar, es una bèstia, ja! una bèstia per de bon, e...

Paraulant a l'autra femna:

Mira, Clàudia, com es pelós... de pertot pelós.

Parton d'un cacalàs acrapulit.

Lo masàn es eissordant, degun se pot faire ausir. S'assietan a la babalà. Sirvents e sirventas s'afogan.

Però lo capdal Anglar es restat drech:

senha que vol parlar. Om pica sobre los descs, sobre los gots, sobre las taulas, sens finisón se fan taisar.

A la perfin lo silenci se fai.

ANGLAR

d'una votz emfatica e rauca:

— Ancoi, companhons, festam la nostra victòria sobre aquel flagel, sobre aquela bèstia erculenca, frucha monstruosa dels ajustaments d'un ors e d'una femna, sobre aquel Joan de l'Ors, enfin, que lo podetz veire encadenat ailai en mieg de totas las pilhas acampadas al pretz del barnatge e de l'audàcia nostres.

Or, aquel monstre que nos faguet una guerra aturada, una guerra alobatida en tota ora de jorn e de nuech, auriá meritat lo perdón, car siám sensibles a l'estrup e a la valentesa; auriá ja meritat la nostra perdonança s'aviá volgut s'aliar amb nos-autres, baralhar dejós nostre comand, e menar l'ufana vida guerrejadora dels escarans. Però, testardament se li refuda, e refuda amb viltenença maigrat las nostras pachas, malgrat los blandiments de nostras belas tosardas, malgrat las enduras, malgrat l'assegurança de sa mort fissada a l'avespral d'ancoi.

Doncas, es condemnat e definirà jos mon ponhal, e aquò serà lo coronament d'aquel convit, d'aquel arrigolatge reial. Però, fes..

D'aplaudiments afolatits li tapan la votz, monta sobre la taula, e contunha:

però, festejam eissament, festejam sobretot, companhons, o non cal desmembrar, festejam lo nostre pariatge qu'era ops, mercés d'aquel ors malasech. D'autre latz,

devesits qu'èriam en turmas enemigas, noncas auriàm poscut domdar los pageses e los senhors que rançonam, e que, aderas fins a la mort cruciàm, los baucs!

LOS ESCARANS

a son entorn brailavan:

— Oc! ja! oc! a rasón ò captàn... Visca l'acordança! visca la nostra frairor! Ligats tots ensems, siàm los maestres del país... Visca lo capitani!... Visca Anglar!

Però mai lonh, de cap en cap de la taula, de fadiaments, de parlarias apassionadas se fan ausir.

ANGLAR

— E ara que, mercés d'aquel Joan de l'Ors — s'eri tonsurat lo nomariai la Providència — ara, que la nostra acordança es complida, e, melhor encara que l'acordança, nostre pariatge en una sola armada de nobles guerrejadors invencibles, e que n'avetz nomenat lo condusidor, lo capdal sobeiràn...

A aquestas darrieras paraulas, un romadàn estrafohari retendis com un tron: es d'irors e d'agres denegacions, es de brams e de lausacions freneticas.

Un autre capdal s'aubora, es l'Avol, grand diable del vis sarrasinesc, tot badafrat, los uelhs flamejants.

L'AVOL

— Eh! eh! diga, l'Anglar, li vas fort, l'amic! non! non! e non! per ren non! Se siàm ligats encontra Joan de l'Ors, que non l'om podià far estiers. Però ara, ara reprenem nostra libertat, companh! que te plase o non, siàs ren mai que nos-autres!

Ausissent aquò, los uns bondisson e l'aclaman, los autres li cercan brega; de batarias menaçon.

Dins lo trebolici, dos autres capdals volon parlar.

Però:

ANGLAR

cria tant que pot:

— Escoltatz! escoltatz-me! Non, non m'avetz comprés, vos disi. Veguem, l'Avol, mon vielh amic l'Avol! e tu Malastruc, e tu lo Masel! vos-autres tots capdebadors redobtats, capdals onrats, mos companhons d'armas, non, non m'avetz comprés... Eia! certament que remanetz liures, ben verai que siàtz liures amb vostres omes.

De cridadas burladoras, de murmurs emmalejats li respondon.

Liures, ja! vos o redisi... Però non empedega qu'a calgut se ligar e que m'avetz botat al vostre cap com de sobeiràn condusidor, e que, desenant, se volem plus ren témer, se volem maestrejar a randa lo terrador, empausar nostre senhorei, nos apoderar de tot, rançonar, far pagar talhas en aur dindant, en belas tosas, se volem viure com de reis, entendetz ben, com de reis, enribaudits cada jorn, lo vin, la manjariá, las femnas.

D'udolaments aprovatius esclatan. Tots s'auboran, tots trepan.

Eh! ben! s'o voletz, se voletz jausir de tot l'aur de la terra e de totas las femnas, restem ligats e fisatz-vos de ieu.

Los autres capdals, desbordats per l'alegria generala, non podon respondre, e Anglar a un triomfle fol quora sas doas bagassas despiessadas l'enlassan e lo potonan.

Pauc a pauc la bruda enfolesida s'amaisa, lo repais s'entamena dins lo mai grand desorde.

Tostament la golositat, l'enebriament los aflaman. De cap en cap de la taula om crida de porcarias, om manda las ramasilhas, los osses rosegats sobre Joan de l'Ors, li escracan contra, l'enjúian.

El se ten amolonat, immobil, uelhs clucs.

Anglar mastega, consirós.

CLÀUDIA

clinada sobre d'el, a l'aurelha:

— Lo mai catiu de tots es l'Avol, es engelosit de tu, o sabes, sos omes per el se farián escortegar.

MORIANA

dins un murmur:

— Una bona copa de toissegue... me ne cargui, Anglar.

En aquel moment

RAMÓN

s'enança d'Anglar, se clina amb solemnitat, senha Joan de l'Ors:

— Mestre, capdal sobeiràn, escolta-me. Desencadena-lo, manda-lo al País dels Artadors... D'aicí! d'aicí! non, d'ailai! d'ailai!.. Desencadena-lo, ieu lo menarai, furtarem lo tesaur, e te l'adurrai.

TOTS

cridan:

— Vec! lo fol! vec encara lo mat. Hi! bricón! al pendard la suca asclada!

*Un dels goliards, lo mai prop, d'una butada lo manda se voludar pel sòl.
Lo vin rajava a rag. S'ibriavan.*

Las femnas, caressadas suls genolhs dels omes, los atrasian a beure. Non se pensava plus a Joan de l'Ors; però l'entervament del folese remenet los pensiers sobre lo monstre.

MORIANA

— Oh! lo bel chalón, sa pel!

CLÀUDIA

— Es ver! la bela forradura! Anglar, un mantol per ieu!

ANGLAR

— Li pensi, carismas, ai esmolat praquò mon coltel com un rasor, al fin del convit anam s'esgaisir.

E com un pauc de pertot de cançons sisclavan e d'encors se formavan,

D'UNES

cridan:

— Oh! Joan de l'Ors, canta! canta, Joan! Eia! se'l fasiàm cantar? Canta com una orguena!

D'AUTRES

braman:

— Deu saupre dançar, eissament: se'l fasiàm balar!

CLÀUDIA

mieg ebriaca:

— Oh! es ver! Quin pensier! parai Moriana? los orses balan, segur saup balar, cop segur!... Anglar?

ANGLAR

— Ah! mas palombas carismas!... caldriá praquò lo desencadenar, li levar los ferres de las mans e dels pes; pot èsser perilhós encara, malgrat sa mina encarachada.

UNA SERVA

— Non es de creire!... tot autre seriá mort, pensatz! vint jorns! vint jorns qu'a ni manjat, ni begut, un tal colós.

L'AVOL

que de lonh a escoltat los dichs d'Anglar e de la serva, auçant la votz per èsser ausit de tots:

— Qué ne dises, Bornat?... vint jorns! vint jorns que lo laissan ansins encadenat sens manjar, sens beure, e n'an pavor encara!... Ah, ja! es aisat de far l'ome fort amb un laçol e un tis d'aram.

ANGLAR

— Es encara mai aisat de venir questar socors, plorar e lecar...

L'Avol a bondit, mas trantola, s'embronca al maluc d'una garça, e cabussa.

Anglar a tirat lo ponhal.

De bagassas bracejant e quilant s'entremeton.

Aquela rabasta, però, passa dins l'espetaclosa clamor pel cant e pel trep de l'ors.

DE TOT COSTAT

om brama:

— Oc, oc, que cante! que danse, l'ors! que saute que voltege! que trepe!

Anglar a un gest de consentida.

Aitant-leu d'escarans s'enançan sobre Joan de l'Ors, lo desencadenan, li levan los ferres, lo deliuran.

JOAN DE L'ORS

se sentent fort encara, malgrat que siá desanat, artós, enfenh los trachs, assaja de se sotzlevar, retomba, pois, d'una votz freula que, per enganha, rend mai freula encara e ploriquejant:

— De mel! una bresca de mel!

TOTS

a son entorn cacalassan.

— To! segur! de mel. Un ors ama lo mel... sirvens, portatz de mel e de vin!... De vin! de vin sobretot, que s'enebrie e que trepe! e que cante!

Li aduson de brescas amb un oire plen.

JOAN DE L'ORS

d'una votz morinanta:

— E com voletz que canti? amb penas piuli... Miratz, amb penas porti lo mel a ma boca, amb pena m'abeuri... Però, se bevi, voli que tots, tots beguetz amb ieu... e atretant que ieu...

Aquestas paraulas, redichas dels uns als autres, sobmovon un rire immens, inagotable.

TOTS

— Oc! oc! beu, beu, l'ors, e beurem amb tu! beurem a ta santat... ans a ta mort... beurem tots!

L'AVOL

— Bon ome Joan! Vec, es ansins que t'ami! Anem, gojatàs, fai pacha amb nos-autres, e dins ma banda enrola-te! Mira la bela vidassa, las galhardas tosas, la vitalha de tria.

TOTS

lo derrompent, li cridan:

— Beu, l'Avol! beu! non parles! Joan de l'Ors beu, tots devem beure.

*Efehament, Joan de l'Ors avent, d'una lecada, agafat lo mel, teniá, d'unas mans per enganha tremolosas, l'oire sul sieu cap reversat e beviá a la gargata.
Beviá, beviá sens finisón, los uelhs meltat clucs, amb delech.
Un grand silenci s'era fach, tots s'embugavan, om ausissiá que lo cant del vin s'agotant dins los gargassons.*

LO CANT DEL VIN

Glop a glop a glop,
fresc e velotat,
m'escoli, m'escoli.
Sieu lo sang de Dieu,
lo solelh de Dieu
rajan dins tas venas.
De gais pensaments,
de dansas, de cants
t'enchoscli, t'enchoscli.

Glop a glop a glop,
ma dolça calor
te reviscoleja.
La carnalitat
sas folas passions
dins ton cap trepeja,
e d'un pantais fol,
d'un pantais d'amor
t'enchoscli, t'enchoscli.

Glop a glop a glop,
ton exaltación
es una folença;
te creses un rei,
te creses un dieu,
maestreges lo monde,
e, risent dins tu,
d'un miratge d'aur
t'enchoscli, t'enchoscli.

JOAN DE L'ORS

pausa l'oire voig, e, risent largament:

— L'ai escolat... encara un autre, se vos plais.

TOTS

s'esclafant:

— Lo rei dels bevedors! Visca Joan de l'Ors! Visca!... Encara? siám omes a te téner testa... Se sabes beure, nos-autres eissament... Ço! balhatz-li una bota aquesta vetz.

MORIANA

sadola en plen, lo cap sobre l'espala d'Anglar:

— Qu'es galant! Quina mor d'orsónt! L'ami, tel l'ami e voldriai colgar amb el; pois, parai, Anglar? de sa pel me fariás un mantol.

CLÀUDIA

aitant sadola que Moriana, suls genolhs d'Anglar:

— Oc, oc, que begue! que lo fagon beure!... e d'aigardent dins son vin! que s'enebrie a mort, e que danse, pois... ço qu'anam rire!

ANGLAR

el, non a begut e non vol beure, resta pensiu, consirós. Murmura bassetament:

— Posquesson tots s'enebriar a mort! l'Avol sobretot e lo Masel, e lo Malastruc amb sos omes.., alors los...

*Aduson una bota a Joan de l'Ors.
La beveria reprèn.*

LO CANT DEL VIN

Glop a glop a glop,
a rag amb a rag
m'escoli, m'escoli.
Cadun de mos glops
es lampec de foc
qu'abranda e t'enaura.
Siás tot abrandat,
d'orres desiriers
t 'enchoscli, t 'enchoscli.

Glop a glop a glop,

a rag amb a rag
dins tu senhoregi.
Te rendi bestial,
de ràbia siás orb,
dins tu la luxúria,
l'autesa dins tu
matan la rasón.
T'enchoscli, t'enchoscli.

Glop a glop a glop,
a rag amb a rag
monta l'auradura.
Ara es la feror:
lo sang vol de sang,
cercas que baralha,
peleja e batum.
Brau demoniac,
t'enchoscli, t'enchoscli.

*A l'entorn de Joan de l'Ors, long de las taulas, sobre tot lo plan del relarg, la
bordadaria la mai acrapulida s'estaloira.
Las femelas udolan e quilan de plaser sots las braçadas dels escarans.
Los capdals sols bevon plus, en dejós se tenon ment.*

JOAN DE L'ORS

*la bota escolada, se redreïça, e fai aparvent de trantolar.
D'una votz cabridanta:*

— Encara una bota! per gràcia, ai encara set!

*De lo veire ansins una baudor folesca los secotís tots.
Acompanhan de brutas paraulas cadun de sos gestes.
Las palhardas li mandan de potons.*

ENTRE ELS

se dison:

— Oh l'animança! E dire qu'aviàm pavor d'aquela bestiassa!

JOAN DE L'ORS

Lo vin li a balhat de forças, lo dejun e l'enebriament afinan son esperit. Però enfenh.

Per s'engançar del trofeu de sa maça, per se'n apoderar sens donar temença, es ops d'èsser guiscós.

D'una votz encara mai cabridanta:

— Mori de set!... Però per abans dansarai... Vau vos balar lo trep de l'ors, e cantarai ma cançón.

Un orvari formidable aitantost li respond, seguit d'un grand silenci: l'estobesiment, la curiositat los palafican.

Amb tant, enfenhent l'anament d'un embriac, Joan de l'Ors s'aubora, gancilha e cals, monstruós, irable, crotesc. Se requinquilha sus sas cambas; las garras plegadas, se balaia d'esquerra a destra, pois s'escagassa e reviola, e sos revirois l'aterran.

Se redreïça com greument, pesucament escarta sas coissas, estesa sa maucassa entricada de pels,; grimaceja, sa badada d'una aurelha a l'autra mostra de dents blancas, agusadas com una ressa.

Brandís lo cap e branda las aurelhas.

E vec! sobre un ritme sautejant, a saquejadas, s'engança entremieg del relarg, de cara a las taulas, cap al trofeu de la maça e canta:

Quand la sauma vai al molin,
li vai tota cargada,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
li vai tota cargada.

Lo saumel li troteja aprep:
— Maire asena, siás morta?
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
mair asena, siás morta?

— Non pas encara, mon enfant,
sieu pron avigorada,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
sieu pron avigorada.

Mas farai mon ordenament,
farai mon inventari,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
farai mon inventari.

Balhi mon ossa als escarans,
se ne faràn de macas,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
se ne faràn de maças.

Balhi ma pel al capdaller
per far una pelissa,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
per far una pelissa.

Una pelissa, de mantols
per sas belas palhardas,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
per sas belas palhardas.

Farà de mos pels un moscalh,
un borsin de mas tripas,
oh! hi! hi! oh! hi! ha!
un borsin de mas tripas.

Era un auranatge. Aquela burla fasiá lo delech dels escarans que l'aurián portat en triomfle.

Las femnas devestidas s'ofrissián a el, volián l'enlaçar e balar. Però Joan de l'Ors aptament li escapava.

Sas tombareletas, sos entrechauts, sas cambadas a pe-cauquet, a gavelet l'avesinavan, l'apropchavan, l'apropchavan de la maça cobeitada...

Enfin, li ten plus, d'una endemesa l'arrapa e, sobdós, sobrapareis amb sos muscles entesats, terrible, gigantàs e menaçador, prest a maçar.

Tots reculan, espaordits.

El, risent d'un rire escarnidor e balant amb un trep de fera, fai lo revolim amb sa maça.

E canta d'una votz com lo tron:

Es ara lo cant feràn de la maça!
lo cant del revenge e de mon triomfle!
Triomfla, oh Solelh!
Que tos rags de foc amb sos cors de maça
atrisant la nuech menen ton triomfle.
Triomfla, oh Solelh!
E mon venjament tant fort com tos rags
aneientirà lo poble de l'ombra.
Triomfla, oh Solelh!
Lo poiriment crema al foc de tos rags,
ton eterna lutz aneienta l'ombra.
Triomfla, oh Solelh!
Ah! canalhas! vec un cant de terror,
lo cant de la mort jos lo solelh roge!
Triomfla, oh Solelh!
Vostres cors, oh coards! son plens de terror!

De sang lo coderc ben leu serà roge.
Triomfla, oh Solelh!
De torrents de sang, de flumes de sang
pels aucels rabats, per las tartarassas.
Triomfla, oh Solelh!
Baralha! s'anam banhar dins lo sang!
Venetz al convit, oh mas tartarassas!

*Es sublim d'ardidesa. Una força sobrepuerosa, invencibla l'anima.
Gens de paraulas, pas lo mendre bruch, un silenci de mort. Pois, passat
l'estobesiment, los escarans s'estent enardits l'enrodelan.
Anglar, lo primier, fai gisclar de sas mans lo ponhal qu'amb un aruit sorn se vai
tancar dins lo pietz de Joan de l'Ors.*

*Aitant-leu la maça brandida e mandada com un elhaus atrissa Anglar. A endemessa
lo monstre reprèn son arma la neja de la man destra, de l'esquerra se derraba los
ponhals e los penarts que de tot latz adenviats lo traforan e l'ensagnan.
De rius de sang rajan sobre sos pels a degots rabegs forman de calhastres sul
coderc.
De brieu las corporas matadas s'amolonan denfra las taulas abausadas. Om diria
que la força de Joan de l'Ors creis amb lo chaple, ben tant que los darriers escarans,
pres d'un esglai e d'una feror sens nom, fugisson e s'esvalisson jos los melses.
Joan de l'Ors remana sol, despèrs, orre a veine amb de femnas mortas de pavor
acrocadas a el que se laissan trepir e prautir.
Lo relarg es plus qu'un prat batalher de bordelariá, de sang e de mort.*

VII

LOS ENCANTAMENTS

*Garriga secarosa e gasta, estropada de neblas.
Joan de l'Ors camina, tapat d'un mantol de pastre, la taleca al costal, la vedigana
d'una man, l'autra sostenent la maça sobre son espala.*

JOAN DE L'ORS

consirós:

— Es estranh, aquesta garriga a gens de finisón!
E me sembla de virar, de virar en rond... E la nebla que m'empacha de véser a dos
passes enans... e aquelas votz... non pantaissi, però,... aquelas votz brusinadoras com
un buf de l'aura dins los caniers...

UNA VOTZ

Que fas? ont vas? es lo gast, lo solàn, retorna.
Que fas? ont vas? e que cerques? que vos? retorna.
Mercés de tu los camins son segurs, as deliurat lo mon dels escarans, retorna.
Siás lo vencedor tras tot aclamat, retorna.
Maestrador de la terra, retorna d'aicí! d'aicí!

UNA AUTRA VOTZ

Non, non d'aicí, mas d'ailai, mas d'ailai retorna.
Conoissi ton desir lo mai secret, qu'es, benanant, viure e faire l'amor.
L'estrenhement d'un corps verge, un cor pur! retorna.
E pois de qu'es la vida sens domnei? retorna.
Maestrador, non forgites l'astruc, mas torna, torna-te'n d'ailai! d'ailai!

UNA AUTRA VOTZ

D'aicí! d'aicí! qu'aquel semdier se perd dins la montanha, e camines per ren, per ren, per ren... Qu'esperes, paure mat! retorna.
Dins aquel gast li a que drascas, laserts: es amb aquò, fol, que vas baralhar? retorna.
T'esmarràs e moriràs de fam, torna, retorna-te'n d'aicí! d'aicí!

JOAN DE L'ORS

Mas, aquel escaràn bricón non era tant afolatit qu'aquò! me disiá doncas la vertat... Es cert qu'aicesta malasecha encontrada, degun se li aventura, la dison trevada... finirai per o creire.

UNA VOTZ

Te siás enganhat, te siás extraviat: retorna, retorna, Joan, retorna-te d'ailai.
Non li a de fachura, es que lo ressón de tos pensaments dins ton cap asclat: retorna.
Los pabalhons flotan dins la baudor; escolta clantir lo balin-balàn de las campanas, lonh, ailai, ailai.

Om ausís, feble, lonhdàn, un trinhón gauchós.

Escolta, Joan, es lo pobolar qu'as deliurat que te crida e te vol per te festar, tu, son benefachor.
Torna, retorna-te'n d'ailai! d'ailai!

JOAN DE L'ORS

Non! voli anar enant!... E... e... es curiós! dirián que de mans non vesiblas m'atrason a reire...

UNA VOTZ

Oc, es d'aicí, vene, vene d'aicí, retorna.

Pura com un lili o com lo lugrà, una Verge t'espera e mor d'amor per tu. Quora veiràs sos uelhs de foc, ton cor, Joan, ton cor vai esclatar, lo cel entier dins tu miralharà e ne perdrà ton bestial anament, retorna.

Escolta-me, Joan, d'aicí, d'aicé, retorna.

JOAN DE L'ORS

amb un rire amar:

Ah! oc! una verge per ieu! ieu un ors! encontra ma pel, mon orra pel veluda, aquela seda mai dolça qu'una rosa e mai perfumada,.. per ieu!... Consí que siá, oh votz encantadora! non gabelhetz ansins, es trop crudel!

Amb irament:

Mas... deveni fol!... aquelas votz, es mon imaginación en folor... Es que... de veras... ai perdut lo semdier dins aquela nebla... aquel solàn...

Non! non e non! anarai enant! n'aurai la certesa.

D'esclats de rire l'environan, en mil e mil ressons retendisson: — Paure fol! paure fol! » dison, e los rires gisclan, fusan, petejan, lonhdans, propdans, pertot, pertot l'acompanhan com un eissam irós d'abelhas, l'agulhonan, l'estigan, lo torban.

JOAN DE L'ORS

alenta sos passes:

Qui sap! Auriai poscut, es vrai, auriai poscut estar quiet dins aquel pechot masatge ont m'an recaptat, ont an curat mas nafras... Cresi enfin aver deliurat lo país... Auriai poscut atressí tornar véser ma maire... Quin consire d'estre vengut dins aicesta malasecha encontrada!... Mas tot ço qu'on retrai, aquela faula del tesor, aquels encantaments, aquel misteri me cembelan...

Oh! los rires! aqueles rires sens finisón!...

UNA VOTZ

Oc! non cerques lo sobrenatural, non toques, non conforces l'endevenh, retorna.

Contra lo nonvesible non se pot contendre... Ah! paure fol! ah! paure fol! retorna.
Se non falhiràs, te dementaràs, retorna.
Dins lo reialme ont la força n'es ren intraràs pas, siàs qu'un ors, ah! ah! ah! retorna.
Simpla animança, oh! bestiassa, ah! ah! ah! retorna.
Torna, retorna-te d'ailai, d'ailai!

*E mil e mil rires esclatan de cap nou, redisent: « Simpla animança, oh! bestiassa, ah!
ah! ah!*

JOAN DE L'ORS

s'atura, barganhant:

Es cert! Sieu desarmat denant lo nonvesible. E qué me serviríá ma força?... Però...

amb un defeniment sobdàn:

...però al lundar del misteri, lasc! reculariás! E que pot m'avèner peyor que la mort?... La mort, perque la témer, ans n'ai sobretalent que me desliurarà d'aquel corps orre, d'aquel estrop de fera qu'es ma vergonha e ma desesperación.

De cap nou camina.

E de cap nou los rires esclatan a son entorn; però pauc a pauc, per creissements sotils, aquels rires se transmutan en siscles de grevesa, en lanhs, en gensaments que s'alonghan, s'alonghan, s'amortisson.

Qu'es la vida? e que podi esperar post tot? Viure non es necessari, melhor es de córrer las aventuras e definir en lochant per la drechura, d'un cor valerós e gastós...

Es estranh!... l'agardament de la natura se muda... aquelas peiras...

E vec! tot tralh de verdor s'es avalit. Lo campestre insensiblement devèn lis com una agata lissada; las peiras, los codols de mai en mai abondoses an de formas regularas, es de cristals de maragda beluguejants e talhants com de laimas. Se multiplican tant e tant que Joan de l'Ors deu los endurre de sa via. Tost non pot faire mens que de li caminar sobre. Malgrat son avesut, li copans las cendalas, li nafran la sola dels pes; sofris greument.

Escoba le sòl amb sa maça. Ara, la nebla s'alugora, una claror difusa e saura l'envolopa. De belencs apareisson, de belencs de las milanta facietas regularas, trencadoras, agudas com de ponhals e d'un aluc encegant: es de safirs, de topazis, de robins.

Mentre que s'enança, aquels belencs creisson, se sobrandan los uns los autres.

Es un caos rodigiós de formas geometralas menaçadoras ont jogan mil e mil alclans. Joan de l'Ors ne pot sofrir la raia. Tot es veirin, tot es lissat. Al menor pas malasseurat, se talha la pel sobre los broncs vius de la peira.

Un son clar e perdurable com una nota de cristal emplis l'expandi.

JOAN DE L'ORS

Quina estranhesa! e dins qual monde sieu? S'era que fantasma tot aquò, es que sofriria de mas trencaduras?... Aquelas rocas perilhosas, son ben de rocas?

Las pica de sa maça, se frassan com veire, e sul cop esclatan en brams d'iror.

LAS ROCAS

Bestial oh! bèstia!
Que venes faire
al monde de l'orde
e de las formas
simplas e puras?
Vai, vai, retorna
cap a la fanga,
cap a l'ordura.
En nos s'oculta
l'encantadora
rasón dels nombres.
Siám la pensada
cristallizada.
Non pots comprendre,
Oh! brut a bèstia!
mas, trencadoras,
dins ta carn viva,
te ponhirem!
Garda-te, bèstia!
te ponhirem!

JOAN DE L'ORS

Ben! ben! caut, avesut anarai, mas anarai encontra tot, ieu la bèstia dins vostre monde escarsedat e brau... Oc! anarai encontra tot, e ma volontat serà mai endura, e ma testardisa mai cega!

LAS ROCAS

Vai, vai, oh, bruta!
E que cal, bèstia,
ta poiridesa
desanadora

a l'eternala
puresa nostra!

A aquels escarniments, una tal resplendor giscla de las facietas lissadas dels belencs, que Joan de l'Ors cluca los uelhs.

Lo corps giblat, amb destric alongant pausadament los pes, se contragardant dels talhants innumerables que l'enrevironan, camina caut denfra peiras e rocas menaçadoras, mai perilhosas que de costaliers pongents.

E aquò dura longament, longament. A son entorn, estrassant la nebla, li a que ponchors e agusims sorgits e miralhats sobre una crauca d'agata negra lissada com un miralh.

L'avespral ven, la nebla se commou, una fachura truma li redola encontra. Joan de l'Ors, drech, es a l'empara. La fachura devenguda sobde un orre monstre golabadant, se li ronça sobre. La maça lo crebanta.

Lo monstre s'espatis en dos, e son doas aparicions terrificantas que li cabussan sobre. Joan de l'Ors, fasent lo revolim amb sa maça, los atrissa, mas los monstres se divisan encara: son quatre novels adversaris que l'amenaçan, pois uech, pois setze, pois trenta-dos, e sens fin se multiplican jos lo chaple de la maça.

Or, Joan de l'Ors, picant desperadament, lenega e cais. Los talhants cristalencs, amb un bruch de carnassariá, li trencan la pel e la carn. Cluca los uelhs, resignat...

Alors sentís los monstres repar sobre d'el, com alque de gludat, de freg e de guiscós. Obrís los uelhs... un frim d'error de cap en pe lo segotís: d'idras, de limandas, de serps graponan long de sos membres; n'es cobercelat, s'enlaçan a sas cam- bas, a sos braces, a son col; sentis contra sas gautas, sobre sas làbias lo fregament sotil de las lengas forcadas.

Jost de son aurelha brusinan:

Joan, Joan, agues gens de temor! te conoissem, t'amam. Siás com nos-aus, siás engendrat de la terra, pastat amb de fangas, e nàisser t'avem vist dins l'espelonca, avem jogat amb tu sus lo coderc ont èriam fachilhats per tas cançons que nos fasián balar.

Laissa, Joan, que nos recalivem contra ton corps membrut e poderós...

Ah! fai tant bon contra tu se fregar, dejós tos pels rebondre nostres caps...

Amb blandiment, amic, te caressam!

Sentes, Joan, sentes... Diga, Joan, sobre de tu restarem enlaçats, e dins la selva, astiu, retornaràs; defugiràs d'aquel país peirenc, d'aquel país d'espavent e de mort...

Jos tos braces, Joan, fai tant caud, fai tant bon!

*

VIII

LA SFINGE

L'alba ponteja, una alba de tristor ferrana sobre aquel paisatge endur, galaubier e morn de crestals menaçadors de las formas geometralas.

La carn sotzlevada de fastig, Joan de l'Ors non a poscut dormir de tota la nuech, e tota la nuech sens relambi, serps, idras e limandas an brusinat e l'an caressat.

De sobde que las primas clarors lusejan, las orras bèstias relaissan lors enlaçaments, s'avalisson.

JOAN DE L'ORS

Oh nuech! nuech de trachs! aquels monstres d'error! aquel descor!... Lors palpaments m'an glaçat, an anelat tot l'arsum de mon corps, me senti anientat...

Sieu retalhat de trencaduras que s'esbadan e sagnan en cadun de mos movements... sieu ensanguenat... sofrissi...

Ah! dormir! dormir!... Ont vau e com aquò finirà pois?... Que me cal un tesor e que ne fariái?... Ah! repausar! Dormir! Dormir!... Aquel tesor, non es aquò que cobeiti, segur non! es l'aventura, es la locha, es lo triomfie de ma voluntat... Lo repaus... lo repaus... Ah! dormir! dormir!... Ma maire... la selva... la maça...

S'endorm.

Los flars de l'alba s'amossan detràs de nivols grevas que montan len, len, s'amolonan e redolan. La nuech sembla tornar, una nuech de solfre e d'alquitràn.

Las nivols, s'abaissan, envolopan los serres, sas gabors fuliginosas corron.

E Joan de l'Ors dorm sempre, dorm d'un som de plom.

LAS NIVOLS

Plenas d'asir, jos lo solelh, mas sorres, acampem-nos totas, neguem la terra!

Dins nostres flancs l'espaventa sojorna amb lo lampec e lo clam dels tonedres que de per tot ont tabornan, devoran.

Denfra, denfra, descabelhadas, negras, escolem-nos per savorar la joia de gitar tot a barreï. Que dels serres en degolant l'aiga engroisse los gaudres, roque los rocs, fague vessar los fluvis ramponadors enondant las planuras.

Aubres desracinats, casals, masatges, torres, ciutats, tot s'abissa e s'escrola.

Ont defugir? L'aiga! l'aiga que monta, que recapela tot! Es la fini es la mort!

Envolopem lo solelh, que s'amosse, e que la terra aigada se delique giblant lo cap jos nostra poderança!

E l'aiga eterna, e l'aiga primigènia estendrà son miralh miralhant l'infinit.

Un elhaus ençant las rega, lo tron esclata, refricat en mil ressons dins las parets tindantas de las rocas cristalencas.

Joan de l'Ors, d'un sobressaut despertat, s'estrementís. Vei detràs el de belencs rodelar gitant de flamas e càser dins lo viairol, li copant tota retracha.

L'aiga regesa plou mesclada de gresa; n'es trasfigat fins a l'ossa e, negun abric!

JOAN DE L'ORS

acropit jos lo plojàs:

— Quin pantais!... quin pantais!... Perquè m'èsser desvelhat? Oh! Beltat! desparaulabla belesa! Oh! meravelha! Venga la mort, s'aquel pantais pot perdurar dins la tomba... Oh! Meravelha! ma natura de bèstia se deslegava davans ela com la neu al solelh... Oh! meravelha!... E ara, ara... era qu'un somni, una fantasma!...

Amb agror:

...una fantasma! una messorga que me vai cruciar... Oh! Dieu! perquè aquel pantais a ieu, ieu una bèstia?...

Te forabandirai de ma memòria!... Dieu! com era bela!... Pantais malasech, o senti, ara te vas estacar a ieu com una timiama tenedora... Mas t'esfaçarai de ma mementa... Aque! som!... aque! somni!

La ploja interminablement degola. Trona. Las nivols se fan de mai en mai ne gras, de mai en mai bassas.

Lo semdier escolorjable, estrech, e denfra las rocas lenas, devèn un riu ont l'aiga monta, monta.

S'es dreïcat, a reprès la maça.

Anem! aque! semdier aurà pron una fin, aquela grevor non pot sempre durar... Quin brogit! un brogit de torrent... lo semdier s'omplís... ai d'aiga fins als genolhs... aviadament foreissem d'aque! derubent malasech... lo rugle sembla me persegre.

En cada tas, amb una bruda espaventabla, de belencs rodelan detràs el, s'amolonan, jasent un fermador; e lo semdier devèn de mai en mai ruste, de mai en mai estrech. Dins aquela estrechor l'aiga s'acabussa amb la rabina d'un torrent.

Joan de l'Ors a d'aiga fins a miejas coissas, fins a las ancas. Tot just pot lochar encontra la tomlina.

Tostament n'aurai fins al pietz, pois fins al cervitz...

Van doncas morir aici negat com un garrí dins aque! tudel de rocas que non vol finir!

S'estanca, arcat sobre sa maça.

...Perquè non sieu tornat véser ma maire, ma paura maire tant animosa e tant bona!

L'aiga contunha de montar. Per non recular davans son rabeg, s'apoja d'esquina contra una paret del bauç cristalenc.

Que faire? com lochar?... Me recorda una vegada del sobrondament al vilatge ont perigueron tantas bonas gents, l'aiga bragosa carrejant d'aubres desracinats, tirassant de cairons, de teulats fondralhats, de mobles, de bressols amb lo mainatón... Aviàm agut lo temps de fugir, s'èriam gandits sobre un pojal... Mercés de ma força, ai poscut arrestar un galup e un radel comols de mesquins qu'anavan s'espotir encontre una paissiera... Mas aici!... definar!... Se pregavi Dieu... non me remembri mas pregàrias... E pois, en qué bon, e perquè lo pregar?... sap tot, vei tot, es lo Drechurier e lo Perdonador... que sa volontat s'acompligue!... Auriai visent, perquè? e perquè sieu nascut? Anc lo curat non me lo diguet... Me favelava d'un infern, d'un purgatori, d'un paradís, non lo podiai créser... qual sap?... Però aquela consciència de la drechura que porti dins ieu... dins ieu... aquel afic, aquel besonh d'amor e d'avodament que me treva, se companha amb lo besonh de la justícia e de l'onor... E aquel esmai que m'a botat a córrer los grands camins... La vida del gasanhador, la vida pagesa eran per ieu non apropiablas, per ieu lo monstre ni ome ni bèstia, arason d'esbaïment, de feror e d'orror... Vene, oh mort! vene, deliura-me!

La ploja aviá calhat; l'aiga que li montava cais a la boca, nonvesiblement començava a mermar.

LAS NIVOLS

Ai las! ai las! legan nostras corralhas; un cop de mai, solelh, victoriejas; un cop de mai tos rags nos assorbisson.

Però, d'asir encara mai negrassas remontarem cap a tu, sempre e sempre, eternament... Ai las! nos vanesisses, e de nos-aus, oh, solelh, tu, ne rises, e lo traslutz enfalagant del rugle dins tos potons devèn aquela cherpa, aquel alclàn de las colors tant dolças teissut de nostres plors qu'alumina lo cei.

Las nivols s'alugoran, s'escartairan, de grands penons de cel blau pareisson. L'uelh non pot sofrir lo relambe de las rocas de crestal lavadas de la ploja e banhadas de solelh.

JOAN DE L'ORS

Las nivols defugisson, lo cel raia, lo rabeg de l'aiga es mens fort, merma... Anem! non es encara mon darrier jorn... E sauprai ben ço que li a al chavón d'aquela estrechor, d'aquel coltel partidor de rocas... Aquela aventura noncresedora aurà pron

una fin... E tot aquò, esquerna! per un tèsaur que vilteni, per aquèl aur qu'apoiriga tot çò que toca!

Mas lo rabinés de l'aiga es encara terrible, e Joan de l'Ors avança amb grand afàn.

E pauc a pauc, l'agardament dels belencs se trasmuda: de traslucents qu'eran, color de safirs, de maragdas, de robins, atornan negres, ferrencs, morns, pariers a de plendosas paraduras ploriosas.

Al brugit de l'aiga que s'escola venon se mesclar de quils de dolor, de gemecs, de garruelhs que lo derubent retramet en ressons sens finisón.

E lo derubent s'estrechís encava. Serpenteja en mila baissuras estrunas. Joan de l'Ors de sas espalas ne toca las doas parets. En certs replecs pot avançar que de costal.

Ara, li a plus qu'una giganta crebassa negra.

Las clamors creisson eissordantas.

Amont, amont dins lo cel, fusan d'aucels arpians.

E sobdàn, en un darrier virador, Joan de l'Ors desboca sobre un vast cieri cercombat de montanhas negras, drechas, lissas, immensas, dels agusims perduts dins lo cel.

Neguna altra salhida qu'a quela crebassa d'ont foreissís.

E l'arena es capelada de cadavres sobre los quals se viuta una animança monstruosa, de las proporcions colossalas. Però gens de temença, gens de terror pot esmoure lo cor de Joan de l'Ors.

S'atura, prefigís la bèstia, e la bèstia lo prefigís de sos uelhs traslucents, de sos uelhs sens parpelas, maleficadors e crudels: son cap e son corps son d'una femna; a d'alas e d'arpas de voltòr; son lord cabelh roge e desnusat bandeja al vent, tal una flama; enfla sas ilhas, estrepa, frasca los cadavres, s'acabussa...

Joan de l'Ors a levat sa maça, d'un cop formidable se crei de l'aterrar; mas lo monstre es sobre d'el, lo reverça, lo capela tot entier de son corps, sas arpas s'entraucan dins sa carn, sa boca s'acosta de sa boca. El, d'un gest estinctiu e rabent, la pren pel cervitz, la mantèn de sos braces tesats amb una força desesperada; sas mans s'adonglan sobre de muscles aitant durs que de ferre.

E longament, longament remanan ansins ateunant lors forças.

E vec! los uelhs de la Sfinge s'adolcisson, sa defendença cala; parla:

LA SFINGE

Siás vencedor, Joan, e t'esperavi...

Malur a tu s'aviás agut flaqueja; malur a tu se, sols, la cobesença, l'amor de l'aur avian guidat tos passes; malur a tu! sobdàn perdiás la vida, e ton cadavre al mieg d'aquels cadavres que veses lai seriá ma noiridura, e noiririá mos voltòrs!...

T'esperavi, Joan! Joan! tu, filh de la matèria de l'engenh, Joan filh de la bèstia e de la femna... Es tu, es tu lo mascle que deu m'amar, fegondant ma coralha.

E lo tèsaur, es ieu! oh, Joan! cobra... oc, cobra-me! qu'engendrarem'na raça de sobre-umans mestrejadors del monde!

La cabelhadura de la Sfinge emmantola l'eròs de fregaments delechoses, sas popas redondas se li acrasan sobre lo pietz mentre que, foguinenca, commou sa mauca.

JOAN DE L'ORS

a aquelas paraulas inesperadas, a aquel estrenhement entalentós, clucant los uelhs:

— Eh! que! es doncas aquò lo tèsaur?... E quin tèsaur! lo laid ajostament de dos monstres!

E la clarejanta, la pura, la vergenala fachura de son pantais del matin se recorda a son esperit. Se dis:

La revéser! la revéser! Oh! Dieu! la revéser, non me cal que siá dins la mort!

E, los uelhs dins los uelhs del monstre, amb un orre fasti:

— Sieu en ton poder, monstre ribaudesc... Crenhi ren, ni mort ni tortura... Que me cal? voli ren, cobeiti ren, ni l'aur, o sabes, ni la glòria, ni ton amor adés que siá un monstre, ai las! ieu atressí com tu... Ai talent que de deliurança...
Tua-me!

d'un bond s'es redreçada, sos uelhs elhaussan, sas grandas alas se deslegan. D'una votz esclatanta, crida:

Joan! Joan! aquela esprova era la mai grevosa a ta natura feresta. Dins ton envelop de bèstia un cor sencer, un cor mond, un cor verge com adimant lusís, non esclavable.
Alque de grand e de sublim t'espera.
Auçor! Joan! leu, leu reprèn ta maça, toques al dec! Monta sus mon esquina, adonglate, nos cal quitar la terra.

E aquel vespre, de tots los païses de la terra occitana, los pobles atrassits vegueron, com una visió d'Apocalipsi, un monstre del carach de femna, de las alas immensas de voltor traspasar lo cel, encavalhat per un ors gigant portant una maça e seguit d'una nivol d'aucels rabats.

IX

LO GORG

Cap al cel, enrodits d'estelas.

JOAN DE L'ORS

a la Sfinge:

— Non sabi ont me capdelas... Me parlas que per devinalhas... La terra es negra daval... e pojas, pojas capsûs en plen cel, sempre, tocam las estelas...
Es un somni? es la realitat?

LA SFINGE

— Realitat e somni son meteisses.
Ansins que dins la peira la beluga rescosta dorm, en ton èsser caupuda, ton anma dorm; a tu de la far sòrger.

JOAN DE L'ORS

— L'enfalagament de l'espandi sens fin... Aquel silenci atemorant... L'infinit!

LA SFINGE

— Oc, l'infinit pertot, pertot l'eterna, amont, aval, en nos-aus, en deforas.
En el lo tot, esperit e matèria, se ven deslegar. Non lo pos comprendre, però, cap clin, Joan, adora e prega.

JOAN DE L'ORS

— Dieu! Dieu!... Es Dieu?

LA SFINGE

— Lo gorg sens fons, lo sorzedor de vida es El, la vida es El, e sempre e sempre.
Ten-te cap clin, Joan, adora e prega.

JOAN DE L'ORS

— Un estranh sentiment me ponh; es de colement e de temor, mas d'una temor sagrada... Ieu qu'ai noncas tremolat, tremoli... Volriai... voiriai... Aquei infinit m'atrais.

LA SFINGE

— Concolhis-te, Joan, escolta, escolta brusir en tu la cançon dedinsana.
Los uelhs secrets de ton anma s'esbadan.
Clina lo cap, Joan, adora e prega.

*E Joan de l'Ors consira, atemorat denant lo misteri.
Se ten enarcat sobre l'esquina de la Sfinge de las grandas alas ventolant silenciosament l'eter.
Consira: sa vida d'aventuras, sa vida de monstre li apareis penadora. Afica a s'afranquir. Se vei doblenc, e aquei corps carnal es plus que l'ombra desfigurada de son èsser, de son èsser vertadier, lumenós, francal, assedat de justícia e d'amor. Ela! ela! l'esmerada e monda visió, la Verge de son pantais, de cap nou treva sa pensada.*

JOAN DE L'ORS

— Somni e realitat son medesmes... Que sabi?... Mas Ela, Ela! es ma vida! es mon anma! sieu sobrecobeitós de la revéser, de me fondre en Ela... Oh! pantais! pantais divin! e voliai te forclaure de ieu!... Non! non! Despois que me siás apareguda, Verge sobre-umana, mon anma a tu s'es donada, a tu... a tu... e te servirai a dos genolhs, me tirassarai a tos pes com una bèstia, oc, com un ors que n'ai l'aparença e la carnalitat... Mas, perquè tos uelhs eran velats de tos longs cabels negres, perquè?... Pantais! pantais! Ah! somni prodigiós d'aquei matin de ploja après la nuech orra de la rapalha!

*E sempre la Sfinge pojava auçor, auçor dins l'eter, vertent en una espirala immense.
La temorança de l'espandi anientava Joan de l' Ors; clucava los uelhs, ausissiá son cor clocar com una campana, trasanava.*

— Ont m'avias, pois?... Me senti afolesir... mon cap es vog... Li a longtemps, li a longtemps, m'es vejaire... Aquei viatge finirà doncas jamai?

LA SFINGE

Com un ressón:

— Jamai, jamai, sens finisón, eterne.
Paure èsser! qu'escandalha tota causa a sa mesura dins lo sens confinha.

JOAN DE L'ORS

amb folença:

— Es un somni? un pantais? sieu vivent? sieu mort?

LA SFINGE

com un ressón:

— Mort o vivent, que te cal? tas paraulas an gens de sens, son qu'un buf dins l'espandi.

JOAN DE L'ORS

Alors, alors... lo nonrèn?

LA SFINGE

amb un rire esclatant:

— Ah! lo nonrèn! la mort! ah! lo paure èsser! de mots! de mots! Li a pertot que la vida, en tu, pertot, a ton entorn, en foras, l'alta vivença eterna afasendada, lo Un rescós, inconegut, lo Verbe, lo Sobraltiu... Joan! cap clin, adora!

Un leugier traslutz, pois, un trasalhiment nondefinible de l'eter. D'ondas cristalencas, lambrencas vengudas non se sap d'ont, s'espandisson dins l'estenduda amb una frescor intranta.

La lutz insensiblement s'acreis, dolça, dolcisma e rosenca. L'immens mantol de la nuech se replega dejós lo lanç incessable de flamas envelopantas com un blandiment. L'eter vibra. Una melodia regiscla qu'omplís l'espandi com lo murmur, com lo sospir d'una inefabla alegrança; e aquela melodia sembla èsser la votz meteissa de la lutz, s'amplia, s'estend, s'encreis, devèn un cant d'alegria, s'enfla, se multiplica, esclata en un encors de triomfle prodigiós.

LA VOTZ DE LA LUTZ

Baudor! baudor! baudor!

Apareissi, los mondes apareisson; pareissi, sobdanament sortz la vida.

Baudor! baudor! baudor!

Encantament, armonia sobrana, ritme vivent que fa trepar los astres.

Auçor! auçor! auçor!

Anma de foc, coreia plantadosa, mos blandiments fan tresanar l'espandi.

Auçor! auçor! auçor!
Vec, vec, la nuech rebusa, mas sagetas traucant son vel, las estelas palesan.
Lausor! lausor! lausor!
Vec, vec, lo sens confinha s'alugora de flocs de flors de safir e d'opala.
Lausor! lausor! lausor!
Dins mos potons rebombís la cridesta de tot amor e de tota vivença.
Baudor! baudor! baudor!

Lo solelh ponteja, de nivols l'enrodan, talas d'immensas flamas. Una resplendor enceganta embrasa l'horizont. Capaurant, Joan de l'Ors vei son ombra e l'ombra geganta de la Sfinge s'alongar a la perfin en sobre d'els, mentre que la terra, en daval, encega e caliva.

JOAN DE L'ORS

tresanant:

— Alenta ton vol, respiri amb afàn, la davalada es tant rabenta... oh, monstre!... Es que saubrai pois ont m'avias?

LA SFINGE

amb una votz cabretanta e defracha:

— Li a tant de temps! tant de temps!... A la tomba!

JOAN DE L'ORS

estonat:

— De qué dises?... de devinaihas mai?... oh, monstre!... Però aquela votz frassada... qu'arriba?

Sent dejós el l'esquina de la bèstia flaquejar e los broncs de l'ossa, vei un magresiment creissent dessecar la pel, las costas se dessenhlar, los cabels enblanquesir, las penas de las alas perdre lor afogament.

LA SFINGE

— Li a tant de temps! tant de temps que te porti!
Dieu! que siás lord, Joan! lorda ta maça!

*La davalada s'abriva, devèn leu una trabucança. La terra sembla montar, montar endrech els.
Son arribats en sobre d'un caos de montanhas, al pojol mai naut.*

JOAN DE L'ORS

— Li a tant de temps, dises, la nuech es donc estada ben longa?

LA SFINGE

— Èriam tostemps amb l'ombra de la terra, e n'an passat d'annadas e d'annadas!

Tu non podiás te'n avisar en foras del flar del jorn e dins lo sens confinha

As velhesit eissament, tu, de rugas regan ton front parieras a las mieunas, mas as gardat sencera ta fortessa, mentre que ieu, ateunada, sospirial pausador... veses aquela cima..... ne podi plus... en mieg d'aquelas roïnas...

Com estancar la nostra descasença!...

Ai las! despois qu'èriam amb las estelas tot es estat desgastat, de folenças qu'an gens de nom an desvariât los omes, qu'an de lors mans tarit las fonts de vida.

L'intelligència es devenguda debla, e d'orretat la terra es enfecida...

Siám arribats... tocam lo dec... e mori!

JOAN DE L'ORS

— Es que devi te creire?... non sabi... Senti mon jovent encara, mon sang bolís... li a tant de temps, tant de temps, dises..., la durada d'una nuech, me sembla... Qu'es aquel novel prodigi, o aquela messorga?... Una granda glòria m'espera, disiás, un tesaur...

LA SFINGE

de mai en mai ateunada:

— Aquei tesaur, Joan, aquela glòria, debes n'aver tu meteïss conoissença, e l'averar per de-lai de la tomba.

JOAN DE L'ORS

amb agrejança:

— De devinalhas encara! oh, monstre! non! non! voli plus saupre!

Sanglotís.

Ah! morir!... volriai morir!

D'esclats de rire crudels, d'udolaments, de jaups, de chiflas li respondon.

La Sfinge s'es pausada sobre de peïras ont formican d'estranhas bèstias.

Aquelas peïras son las remasilhas d'un sobrevielh castelar que ne sobra que de barris.

Al centre s'esbada, orre e negre, un vast gorg com un crater; e, tot al virón, acrocadas a l'orle del gorg, d'arpias de las alas crocudas, de lemúrias parieras a d'enormas ratas-penadas, de nicsas del long pet blanc, de las dents agudas, de grifons del bec agusat com un ponhal, dels uelhs fichs.

LA SFINGE

— Lo dec es lai, al fons d'aquel abissi, tesaor preclar que t'espera, mas ara trop debila sieu, e non podi... non podi!

LOS GRIFONS

cantan e secotisson lors alas d'aram tant leu qu'an vist la Sfinge se pausar. Lors votz retendisson com de tubas.

Aicí l'eròs! Aicí l'eròs!
lo vencedor traspoderós
que t'a domdada, cara sor!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

Lo vencedor dels artaments,
nostre fraire-monstre engenrat
de l'anma e de l'estint brutal.
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

Al mens, al mens qu'ague lo cor
de se ronsar sol dins l'abís,
paure Joan devengut fol!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

Oh! sorre nostra, engenh soutil
que non l'agues fach cabussar
de l'autura de l'estelum!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

Ah! cara sor, ton vencedor
non te donava carn e sang
per t'apastar, e vas morir!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

LA SFINGE

— Es ben verai, Joan, non m'apastavi, e ma corada a fam, sieu dessecada, mon corps a d'un cadavre la magresa.

Regarda-me... Me cal de carn umana, me cal de sang per me noirir... Escolta, te vau laisser e m'anarai repàisser ailai, al loc ont m'as despoderada.

N'i a tant com tu que cercan, mas lor anma es cobeitosa e lasca, e son ma presa, mon noiriment. Pois revendrai, sadola, per davalat amb tu dins los abissis.

LOS GRIFONS

tostems segotissent las alas:

Non! non! emporta, emporta-lo
ben bonh d'aicí, lonh de nos-aus...
Mas non poiriás... vas definar!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

*Las arpias, las lemúrias, las nicsas acrocadas e formicantas quilan, cisclan, brailan,
n'es una orresesa.*

Ai! sa maça vai tabustar
e nos matar, e nostres corps
faràn cobertor al tesaor!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

JOAN DE L'ORS

— Oh monstre!... non!

La Sfinge vira lo cap e lo regarda.

*Error! Error! es as de creire!... aquela fàcia d'angoni, aquels uelhs cavats, aquelas
làbias blavas, aquelas dents que volon mordre, aquelas dents agudas...*

LOS GRIFONS

Ço qu'era escrich dins l'endevenh
arriba, oh sor cara! oh Joan!
cal se resignar, o vesetz!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

JOAN DE L'ORS

una ira intensci l'alumna. Se pensa:

— Com! com! aicesta aventura esmeravelhanta finiriá doncas ansins!... En veritat sieu dins lo monde de las fantasmas e dels encantadors. Tot es enigma a mon entorn... Però descobrirai aquel misteri, ne voli véser la finisón!

A la Sfinge:

M'as enganhat, oh monstre! Vec doncas la glòria promesa... aquel gong e ton esdich!

LOS GRIFONS

Lo gorg del tesor, ton tombel,
lo gorg de la mort, ah! lo baug
que crei encara a sos pantais!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret!

Fora de la mauca li a ren.
Ben degorar, ben engendrar,
es tot, es tot, paure badoc!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

Ah! lo busnart! ah! lo fadàs
qu'a refusat l'estrenhement
de ton amor, carisma sor!
Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà reclaus son secret.

LA SFINGE

Calhatz, mas sors, calhatz, ieu l'ami, l'ami de tot mon cor, mas sieu tant ateunada! sieu esmortida!... Oh! non! non las escoltas, non ai volgut, Joan, te far enganha, qu'es ben lo loc ont deviai te conduire, qu'es ben aici dins lo fons de l'abissi que trobariás... Ai las!... ai las!... trasani...

LOS GRIFONS

Oh sor sotila! Quin enganb,
quina barata ton engenb
enventarà per aquel fat?

Trop tard, trop tard, e per sempre lo gorg
gardarà rechaus son secret.

JOAN DE L'ORS

amb una ira fersiosa:

— Ribaudescas! orretats! vostras dichas volrián m'envolopar com un arañher... E tu, èsser noncresable, ier tant poderós denfra los astres, ancoi tant avol e descarnat dins aquel decasement! Non! non t'escolti plus, t'asenhori e te comandi! expandis tas alas e perfondem-nos ambedós dins lo gorg, o voli!

La Sfinge anela, engemesís, Joan de l'Ors l'esperona amb sa maça.

LA SFINGE

Siás lo mai fort, Joan, e t'obesissi; es mon dever, siás l'elegit, lo domne; as triomfat de totas las esprovas.

Non, te lo juri, aici li a gens de bausa, Però... però me cal de carn umana, me cal de sang, o mesfalhi... mesfalhi!

Lo vol eissordant de las arpias los revirona, vomisson d'injúrias e de menaças. Joan de l'Ors las acaça a cops de maça.

JOAN DE L'ORS

— Non me'n cal, oh monstre! voli!... S'es de carn e de sang qu'as talent, te! pren-me, escarcha-me, degora-me; mas voli! voli saber! voli conóisser!

LA SFINGE

Tant debbla sieu... ai que la pel e l'ossa!

Cavalca-me, Joan, sus mas conolhas ten-te nosat, te rojarai las coissas, ton sang calent reviudarà mas forças, adongla-te dins ma cabeladura: lo gorg pregond nos bada e nos cembela.

Batent lordament de sas alas, e com se laissant trastombar, la Sfinge s'es bandida entremieg del gorg.

L'estrinat balanç del casement leva lo flat a Joan de l'Ors. S'adongla als cabels del monstre, del qual las coassas que ventejan verticalament li envolopan lo pietz e las espalas.

Aviadament lo jorn descreis. Estrenhent amb sos genolhs podents las ilhas de la Sfinge, regarda capauràn, vei l'obertura del gorg com un trauquet blau estopat per las arpias que lors udolaments e lors injúrias se mesclan a son ausida al siblament de l'aire.

L'escura es compilda. Dins la negror absoluta, freida, aigosa, l'envoi de la Sfinge non mena bruda.

L'atrais de las tenebras sembla los agafar. A l'aura que lo sofoga, Joan de l'Ors comprén de quant la davalada es rabecha.

Però sent atressí las dents agudas del monstre li talhar la carn, la derrabar a cantels.

Sofrís, trasana, non pot parlar.

E aquò dura a longas, a longas. De lonh en lonh, de lugors fusan. Una claror pala e grisa, filtrada de las fendalhas del gorg, lascia entrevéser de colomnas gigantas, d'agusims, de somjons, d'ogivas, de penjols que s'estajan, se multipliquen, s'enarcan, s'espartisson a l'infinít, formant de meravelhoses entreveses pariers a una vegetación fantastica, sorgida sobdàn de la nuech e rintrant dins la nuech.

De pertot l'aiga decor. Parieras a de perlas pindoladas a cada forcadura, a cada bronc, a cada ponchor, las gotas filtradas tras la peira tomban, tomban regularas, crestalencas, musicalas.

Dirián una catedrala immensa dels pilars sorgedors de l'abissi; sas nervors s'estendon e s'entrecrosan a la perfin, s'esperdon e s'escafan.

Malgrat lo vertige, malgrat lo desrei, Joan de l'Ors n'es esmeravelhat.

E la Sfinge avent recobrat sa fortessa e son audàcia, d'un vol flagent s'afonsa amb seguretat dins aquela selva peirenca. Sos uelhs fosforics veson dins l'escura.

JOAN DE L'ORS

com se parlant a el meteís, e d'una votz amortida de dolor:

— Los palais bastits per los genís, la demora de las fadas, seriá doncas lo verai?

LA SFINGE

d'una votz tornada fresca e jove:

— Oc, es aici dins lo cor de la terra que sens repaus los genís son a l'obra.

Ausís, ausís lo murmur de las fadas teissent los vels de cristal perla a perla.

LAS FADAS

Amb las lagremas de l'aiga,
amb las flors de las nevieras,
amb los linhons de la luna,
recosas, misteriosas,
teissem, teissem.

Amb las blavors safirencas,

amb l'endí de l'almatista,
amb las turquesas verdalas,
dins l'escura, sense pausa,
teissem, teissem.

Pel fantin dins sa bressola,
per la bela fadrinesa,
per las pensas amadoras,
per las nivols d'aur dels somnis,
teissem, teissem.

Per vos parlar drudaria,
per vos dire de fadesas
bassetament a l'aurelha,
los robins e las opalas
teissem, teissem.

Dins las lugors adimantas
de l'anel esposalici,
tosas, tosetas amadas,
l'invisible sort dels astres
teissem, teissem.

E dels rags de las maragdas,
del sotil flar de las perlas,
de l'alclàn de las nacaras,
l'esperança al cor de l'ome
teissem, teissem.

JOAN DE L'ORS

Sofrís orriblament jos la dent de la Sfíng.

— Aquelas votz... aquelas votz... es lo deliri... mon cap gira...

LOS GENIS

Mai fonsament, mai naut, mai larg,
a l'obra! a l'obra, solitaris,
cavem lo marbre e lo granit
dins la corada de la terra,
dins la tasença de la tomba.

Que los pantaís, que los pensiers,
que los volers mieg-morts dels omes

trop debles, los acomplissem
dins la corada de la terra,
dins la tasença de la tomba.

Escalprem aquelas parets,
aquelas fonts petrificadas,
farguem l'agata e lo peirard
dins la corada de la terra,
dins la tasença de la tomba.

Coronem de doms de crestal
la pregondesa dels abissis,
dorsem la lava dels volcans
dins la corada de la terra,
dins la tasença de la tomba.

JOAN DE L'ORS

— Com sofrissi!... aquelas votz... aquelas votz!... bosinan a mon aurelha... mesfalhi... mesfalhi... Oh, monstre! te senti dejós fremejant de vigoria, tos flancs s'enfruman de ma carn, ton corps es caud de mon sang... Monstre crudel, m'escoles... Es qu'arribarem leu?... Degora, degora-me, però atista-te!... Voli saber, voli saber abans de morir.

LA SFINGE

— Ton sang ardent m'a rendut la jovença, ta carn d'eròs reviuda ma fortesa!

JOAN DE L'ORS

— De cap nou tot s'escafa... vec! siám tornats dins lo negre... Quina jana!... quina angonia!

LA SFINGE

— Siám arribats. Al long de mon esquina colga-te leu, pren mon col amb tos braces, rebond ton cap jos mas penas dolçanas.
Auçor! Joan! cal traversar l'ardura.

La caseguda s'abrivava: era una avalada verticala d'un rabent desfaiçonat.

L'aire desalenable e siblant deveniá calent, lord, betumenós. D'aval, una sorna lutz rogenca pontejava.

De gabors fosforicas s'enciman, un grondelhamment durador se fai ausir, diriatz un immens buf de farga.

La calina devèn incomportabla la clardor enceganta.

De flamas se mostran, sorgisson a lor entorn, los lecan, los berusclan, udolan.

LAS FLAMAS

Oh fol sobreujat! sobre ta poiridura, fersiosas, iradas, famolencas, passarem; de tu ne restarà pas manca una cenisa.

Auçor! auçor! lonhor! sempre descabelhadas, sempre nos degorant nos-aus, inassedadas, anientarem.

A nostre udolament tot calha, tot tremola.

Enfrunas, nostres treps sempre mai naut s'enansan de l'abissi al sens fin per delai las estelas.

Passarem fersiosas, iradas, famolencas, oh fol sobreujat! sobre ta poiridura.

De flamas immensas los enrodan. Las alas de la Sfinge, en lor batament rabech, las brandan, las segotisson, las delonhan. Las flamas s'enarcan amb un brogit de cataclisme, e lors ponchors agudas, talas mil e mil vipras li drechuran de bislen- gas nacaradas.

La Sfinge sembla se rire e joglar amb lo foc e la lava. Una gaug deliranta, feresta, sobrondanta la transfigura. Las penas de sas alas voltorencas miralhan com un acier lipsat; sos cabels se mesclan amb las flamas.

Joan de l'Ors sofrís a ne morir. Es a la randa de sas forças, son cor s'estanca, lo cap li polsa, trasana, s'estavanís.

X

ESCLARMONDA

Reviudat de sa falhisón, Joan de l'Ors se troba abandonat, sol, jacent sobre las lausas marbrinas d'un ipogeu immens que s'esperlonga çai e lai e se perd dins l'escursina. Una forest de pilars fosforics s'enansa en d'outesas vertiginosas. Lo silenci es sepulcral.

En gemissent se sotzleva. Sas carns capoladas, salvatjament estrassadas per las dents de la Sfinge, non sagnan plus, e se demanda com pot viure encara.

Sa maça es estada depausada a son costal. Amb los afics los mai cosents se redreiça, pois s'apaja contra un pilar. Son maltraire que non se pot dire leva ren a la clarvesença de son esperit; un estranh destacament se fai dins el, es com un desdoblament de son èsser. E mira, estobesit, aquels pilars meravelhoses d'ont emana una clamor lunama.

Aquels pilars son entalhats. De figuras dins de posicions las mai forçadas espremisson totas las passions umanas son orras d'intensitat. N'es esglaiat.

Al pretz de torturas sobre-umanas vai d'un pilar a l'autre, contemplant aquelas figuracions de la crudeltat, de la luxúria e de la mort. Un descor pregond de la natura umana l'arrapa. E aquel descor li fai cobejar lo nonrèn. E voidriá plus las véser, las malasechas entalhas, però la magia de lors formas e de lors gestes lo fachura.

E vai e vai de pilar en pilar, orre, las carns obertas, las plagas badantas, tal un cruciat, tal un escorgat escapat mieg vivent d'una sala de dissección.

Ansins a longas camina. Lo silenci es torbat que de son alèn e del bruch mol de son corps sobre las lausas marbrinas.

Los pilars se multiplican, s'afonsan en perspectives sens finisón; la claror blava se perd en un lonhdàn escurós.

Agrevat de lassitge, cais sobre sos genolhs, vai s'estendre, quora, mai calenta, una lugor radiant enfra los pilars l'atrais.

Al debais de sas forças se li tirassa, e vec! se troba davans una sorta de sanctuary: es com un encors de catedrala velat de lords tradoses gemats de peiras finas e tesats d'un pilar a l'autre; lor miralhament n'es tant encegant que non pot ne suportar l'aluc. Cluca los uelhs, delonha los tradoses e s'atterra, pres de falhiment.

S'estent reviudat, vei al centre d'aquel encors beluguejant un lech d'evori e d'aur, set grasas de porfir l'enrevironan. E sobre aquel lech, una forma blanca jais.

Tant leu, sens que posca dire perquè, son cor polsa, aforçadament li cotís, un sentiment indicible l'estrenh, sa pensada entiera es tesada endrech aquela forma.

Se perforça cap a ela, rapa sobre las grasas de porfir, un tremol convulsiu lo segota que non pot mestrejar. Sos uelhs fichs, com alucinats, degoran aquela forma blanca estenduda aquí denant.

— Ela! ela!

l'escomovement lo fai balbejar.

— La Verge de mon somni!... es ela!

Una temor intensa l'envasís.

— E s'era encara qu'un somni! E s'anava se despertar!... e me veire ansins, ieu, orre, escortegat vivent, brut!

Voldriá la tocar, però non gausa, e resta trasanant, los uelhs fols ribats sobre la forma verginenca.

Dorm envelopada d'una longa rauba albenca; un de sos braces es replegat dejós lo cap, l'autre long del corps lascia pendolar la man fora del lech. Son vis es d'una beltat divenca, neguna paraula ne pot expremir la gràcia e la majestat. Sos longs cabels negres espartits en doas trenas costegan son corps e venon s'estoloirar sobre las grasas de porfir.

— Es ela! es ben ela!

E troba ren autre a dire. A jonch las mans, raubit en estasi, contunha a tremolar de tots sos membres, e aquela desapensada perdura a longas, a longas.

Enfin se n'apropcha encara, a la radiera grasa se clina sobre aquela man de lam-bre lena, pendent a l'ode de la colga...

Tot just l'aflora de sas bocas...

Un buf, sobdàn, un buf delechós travessa tot son èsser, se sent devengut leugier, fort, alque d'indicible ven de se passar dins el...

E vei! vei, oh! meravelha! vei fasent cobertor a las grasas de porfir, vei son orra el d'ors, tal un vestit empost que ven de laisser càser per sòrzer amb un corps novel, galaubier, jove, oderós, de las formas armoniosas

A endemesa se redreïça, una ardor generosa, una vida rebolenta l'animan; una gaug sobrondanta l'afolesís. Dirián un dieu jove ebri d'el meteïs. Palpa amb delech son corps mofle, sa pel nova, graila e maurela, pariera a un marme lissat, sos muscles plegadisses e poderoses. Porta sas mans a son cartage: sas sobreilhas espessas, son front peluf, son gronh, tot tralh de bestialitat s'es esvalit.

Bota del pe, amb un rire mespresador, aquela pel ordejada de calhastres de sang, e se parla a el meteïs.

— Dins mon pantais, aquel envelop malasech se deslegava com la neu al solelh, e me vesiai tal que sieu ara... Ela eissament dormiá dins mon somni...

Son divin esvertudament a fach aquela miracla...

A mens, a mens qu'aquò siá encara que fantaumia...

Però, dins mon pantais, mon corps ressentissiá gens d'atocaments, non sentiá la tasta de las mans...

S'amanhaga de cap nou amb agradança. Li ven pois vergonha de sa nudetat.

— Se se desvelhava!

Se recula. Derromp lo tradós de peiras finas per se n'envolopar, e apareis, ansins vestit, encara mai somptuós e galaubier.

Tornat a l'esponda de la Verge, li parla amb una passió enubrianta.

E lo son de sa votz, parier al son d'una arpa, omplís l'espandi melodiosament.

— Desperta-te, Verge adorada! desperta-te! Amor mieu! que me siás apareguda en somni tala que te vesí... Ma natura de bèstia s'es avalida... obrís los uelhs... Oh beltat! beltat sobre-umana! oh! divessa... ton imatge confús m'a sempre seguit. Mon esmai esdurós, mon ideal de justícia, mon pantais de bontat era tu, era cap a tu que tot mon èsser anelava, com la nuech afica a la lutz, com lo nonrèn afica a la vida, com l'abissi afica al cel... Amor! amor! desvelha-te!

En ressons infinits aquelas darrieras paraulas estampisson.

— Amor! amor! desvelha-te!

Però la Verge non se desperta. Sa dormición es encantada.

— Adoración a tu que me trasmudes, oh! divessa! adoración a tu... E restarai aquí fins que te desvelhes, sens brandar, sens menar bruda, retenent mon flat... Sieu plus ren, e ren es; li a que tu... Sieu ton esclau, sieu ton ombra e l'aire qu'alenas... Quora se despertarà, se podíá legir dins mon anma, non me re botariá... Adoración! Adoración! Viure dins sa polvera, dins son alèn, morir per ela!

Jonch las mans, com en pregària.

— Comes bela! com dorm! com dolçament son pietz se sotzleva!

Son pe turta sa despolha de bèstia.

— Oh! d'aquela pel! sobre las grasas! aquela lebrozia! aquela escobilha!

*La recapta, sort de l'encor lumenós, e guidat per las imatges dels pilars, s'alonga e ven la despausar al loc ont a laissat sa maça que reprén amb orgolh.
Son arma despersa en man, mabit, tal Eracles, retorna jost la Verge adormida, s'agenolha cap clin.*

— Quant de temps encara vai dormir? quant de temps?

Una pensa sobdana li fa levar lo cap.

— Es que seriá Esclarmonda despareguda del palais reial, tolguda per un artador? Es que me seriá donat, a ieu, de la deliurar?... Oh! se n'era ansins, quina glòria! Però sotzlevariai lo monde, derrabariai las estelas del cel per la vestir d'enlumenament.... benleu, delors que m'amariá.

E non podent plus se mestrejar, s'escria amb un dich de passió desordenada:

— Esclarmonda Esclarmonda! leva sus!

Com se la Verge aguesse ausit aquela crida, un somrire s'expandís sobre son caratge, però sos uelhs remanon clucats.

— Esclarmonda!

el s'escria alors a votz mai nauta.

— Esclarmonda, siás tu! desperta-te! obrís los uelhs se m'ausisses. Voli te deliurar! Non sabi qual esdevenh m'espera, però triomfarai com ai triomfat fins ara. Desvelha-te! desvelha-te!

Las gautas se son delechosamente coloradas, la boca s'es entre-esbadada, però los uelhs permanon sempre clucats.

Joan de l'Ors li baisa la rauba, li baisa las mans. Es a non plus.

— Oh! dins mon pantais gardaves eissament, gardaves, tenedora, los uelhs clucs, eres eissament immovabla, e restaves regesa... M'ausisses però, aquel somrire, aquel somrire! aquelas gautas que s'encoloran com una alba de Pascor! aquel pietz que palpita com l'ala d'un serafin... Esclarmonda! Esclarmonda!

Mentrestant, una musica lena, aerenca e sotila s'expandís, e l'ardor de l'eròs n'es tota apasiada. Pausa son front sus l'esponda, plora silenciosament, plora. Las ondas musicalas l'emmantolan de lor fachilha, non se pot dire d'ont venon, tot n'es embegut, tot ne fremesís. Una melodia s'emparatgís.

DE VOTZ

cantan:

Amor, primier motiu, Amor pura magia,
eterne desir que se floca
de la peira al crestal,
de la saba a la flor
e de l'ome a la femna.

Espir, respir de Dieu animador dels mondes,
Amor de l'amor, sovenença
del Paradís perdut
al celestial sojorn,
al cel dels Arquetipes.

JOAN DE L'ORS

— Perquè non te despertar, non desclucar tos uelhs?... Tos uelhs, com son? blavencs com los gorgs del cel, o negres com l'abissi, o clars com una lugana? Son dolces com lo bais de l'alba, o pariers a l'elhaus van pas me fodrejar, o fregs, autius me van viltèner?

LAS VOTZ

Tot amelhorament es de l'Amor l'obrança;
es dins lo brogit l'armonia,
dins las nivols l'alclàn,
es dins lo foc la lutz,
dins los corps la belesa.

Es lo ben entairin, la vertut sobre-umana.
L'èsser amb el se divinisa,
e lo coble ideós
com al fons d'un miralh
mescla son doble imatge.

JOAN DE L'ORS

— E sa votz? sa votz com es? Mai dolça que lo cantar dels àngels, mai intranta qu'una timiama, mai enubrianta que lo vin? Se las flors, se la lutz, se lo cel podían parlar, seriá sa votz. Oh! l'ausir, l'ausir! Que me rebote, que me viltenga, però que l'ausisca!

LAS VOTZ

Amar e sempre amar es pojar dins l'Eterne,
se liberar de la matèria,
s'enansar cap al cel,
tal un aucel de foc
de l'aba trelusenta.

L'amor omplís lo cor d'Esclarmonda adormida.
Bressem de fantasmas son somni,
bressem-la de cançons
dolças com lo parfum
dels ilis de montanha.

JOAN DE L'ORS

comb enaurament:

— Però cal que se desvelhe!... Esclarmonda! Esclarmonda! te remenarai prop de ton paire, quand deuriai rompre lo nogalh de la terra ont siám aclapats.

LAS VOTZ

Ansins que dins un laus ont lo cel se miralha

son somrire es com una risa
sobre l'aiga que dorm,
un trelutz cristalenc,
una flor que s'esbada.

E sos uelhs, oh! sos ueths! se s'obrixián! los lumes
de l'estelum e de la luna
s'amossarián sobdàn,
lo solelh s'escondriá
detràs las nivoladas.

JOAN DE L'ORS

— Me somrís! sa cara s'alumna... se desvelha!... se desvelhah.. Ai las! non, ai las! ai
lash.. Podriai, però, se ma paraula es despoderada... mas non gausi... la tocar... oh!
profanación!

UNA VOTZ LONHDANA

Ai las! ai las! ren pot rompre son somni, son somni encantador.

JOAN DE L'ORS

amb esbaïament:

— Quai parla ansins?... dirián...

LA VOTZ

se rapropchant:

Ai las! ai las! non es vengut encara
l'eròs desvelhador.

JOAN DE L'ORS

— Aquela votz!... dirián la votz del monstre... però mai dolça, mai jove.

LA VOTZ

contunha de se rapropchar.

L'eròs que deu rompre lo malefici
non es nascut encara.

JOAN DE L'ORS

— Oc, es lo monstre, oc... Encara de devinalhas! encara!

Abrivadament, amb un siscle apassionat, enfolesit, segotant la Verge adormida:

— Desperta-te! desperta-te, O voli! Esclarmonda, Esclarmonda!

La pren dins sos braces, la sotzleva;

... desperta-te! desperta-te!

LA VOTZ

darreire lo tradós de peiras finas, tot prop.

Paure Joan, ai las! de sa dormida
degun poiriá la tirar, manca l'ome
avenidor, filh del cel e del Verbe.

*Afolit, Joan de l'Ors deixa càser, flaca, sobre sa colga la corpora de la Verge dont
los uelhs gotejan de lagremas.*

A aquela vista sanglotís e se tapa la cara.

LA VOTZ

al costat d'el:

Perquè ploras, Joan, que tas lagremas
la fan plorar? Se dorm enfachilhada,
t'ausís pas-mens, Joan, e t'ama... t'ama!

*Joan de l'Ors leva lo cap. La Sfinge es davans el tremudada, ela eissament: sas
formas massissas de femnassa se son avalidas. A un corps de joventa plen de
fadrinesa. Son vis afinat, enquadrat de cabels auriols enrigotats, a perdut tot foràn
d'aspresa; son guinh, çai en reire brau, autiu, es ara comol de tendresa.*

*E, sobre sas alas, las colors nacaradas de l'alclàn miralhan dins las penas e dins la
borra sotila com una mofa.*

JOAN DE L'ORS

la contempla atrasit, pois, amb amargor:

— Oh monster!... pron!... pron!... ma rasón s'esvarra... parla clarament, te n'obsecrí... Aicesta verge... mon tremudatge... tu meteís... tot aquò seriá qu'un somni encara?... Diga... diga la veror, oh, monster! diga-me la vertat!... non te befàs de ieu... deveni fol!

LA SFINGE

infinítament dolça, entendrida:

— Paure Joan! paura anma! non pantaisses, es ben vertat tot aquò... L'escarida uei s'acomplís: l'Amor pur amb son baume t'a foramés del bestiàm, e me clini enfra tas mans, e mon perdón emplori per tot l'endec e per tot lo maltraire que t'ai causat. Però lo sortilegi amb sas arpas de ferre me ligava a l'esdevenh d'Esclarmonda. Esperavi lo vencedor sens pavor e sens taca, l'eròs nascut de la terra occitana portant dins el la tenesón dels avis, e t'esperavi amb engrés; ta victòria m'a deligada enfin de la nefanda talent de carn e de sang, de l'estranya esvertudança dins las aparenças e la messorga qu'eran ops per metre un fermador al bel tesaur de vida, al verginenc brot de soca reiala.

Son emoción devén intensa. Remira Esclarmonda:

Quant de temps, ai las! quant de temps encara vas penecar, malastrada Esclarmonda! e quora vendrà ton desencantaire?

Vistament revirada cap a Joan de l'Ors:

Dins ton pensier legissi: vols conéisser tot lo perquè d'aicesta encantaria?

Lo vejaquí: Del temps nostre d'orresa desvergonhat, d'aquel segle de ferre e de folor qu'enverena la terra e rend caluc l'entendement dels omes, caliá l'escondre abans tot, la nobla anma, e la gandar; qu'ancoi la gent escolta que los besonhs de la carn venansala s'envilissent al dejós de la bèstia.

E l'as pron vist, tu qu'as servat ton eime pur e sencer encontra aquela ronha, mercés de ton envelop de ferumna...

Paura Esclarmonda! en ela repasima l'esper altiu de la raça occitana, brotón darrier d'un generós paratge en devesión e nonpoder, sens força per aturar l'endec de l'anarquia.

JOAN DE L'ORS

Rabiosament:

— Non me'n cal de tot aiçò! non me'n cal! voli plus ren, plus ren saber!... Ah! malasech mon desirier aventurós e ma testardariá a descondre lo misteri! Que non sieu restat dins la selva denfra las bèstias, mai leialas, mai gastosas, melhoras que l'ome... Perquè t'aver vista, Esclarmonda, Esclarmonda! desesperación! pariera non se pot véser!... Tant val amar una morta! una morta! una mortal.

LA SFINGE

— Joan, Joan, que dises? Sus sa cara vec lo ressón sobdàn de tas paraulas.
T'ama e t'ausís, e son anma a ton anma s'es estacada, ansins non la crucies.
La fas plorar, Joan, pareisses coma un adimant despenhat de sa crassa, e gardariás un tal fangós lengatge.
As donc pas vist sas labras te somrire, s'enrogesir com l'alba son caratge, s'entredobrir com per un bais sa boca?
Que, dins son som te comprèn e te mira bel, tal que sias, fort e comol de gràcia.
En tu florís dels temps l'anma novela qu'un ideal d'eroisme fegonda.
Escolta-me, las vertuts de ta raça t'an elegit per salvar Esclarmonda.

Amb misteri.

De-lai de la mort, trassautant las portas, un jorn tornaràs engendrat del Verbe, e se dobriràn los uelhs d'Esclarmonda

Mentre que la Sfinge parla, una expressión d'amor infinit s'expandís sobre la cara de la Verge.

JOAN DE L'ORS

frassat, umiliós, aclin e tremant, s'enarca sobre d'ela e li baisa lo front.

— Perdona, Esclarmonda, perdona!... Tota paraula es despoderada... Però, se legisses dins mon anma...

Las labras de la Verge li somrison.

LA SFINGE

— An! l'endevenh s'acomplís, l'ora passa, lo sotzterranh caup dins sa pregondesa un vitz rescost desbocant dins las ortas del castelar reial. Al ponch de l'alba arribarem...

E per sempre, per sempre m'enanarai. Dins los deserts arabis una ciutat en roïna — sagrari dedicat al Solelh — es ma demora ont la solesa e los pantais m'esperan.

Desplega sas grandas alas coloradas parieras a un tapis d'Orient e dolças com la borra d'un cigne.

— D'aise! asautet! pren-la dintre tos braces, despausa-la sus mas alas tesadas, la sostendràs... Ben leu anam reveire lo cel astruc... L'escalada es pron longa...
Al castelar tots dormiràn encara, cal s'abrivar.

*Temorosament, Joan de l'Ors sotzleva Esclarmonda, la despausa sobre las alas de la Sfinge, lo cap de la Verge reclinat contra son pietz.
E aquel grop estranh e sobre-umàn s'alonga e s'avalís tras los pilars fosforics de l'ipogeu.*

XI

LO REI

Lo palais reial, cercondat d'ortas, s'encima sobre un puget sobrançant la ciutat. De tot latz om vei sas copolas auriolas, son peristil de porfir, sos grands aubres, sos solelhiers, sos terrassiers de flors.

Dins una d'aquelas ortas, en fàcia del palais, sobre una redonda florida de glaujols, Esclarmonda reclina. A los braces, las mans, lo vis tapats d'un grand vel albenc; de costat, avent tancat sa maça enfra las flors, Joan de l'Ors pervelha.

L'alba ajorna. Om destria alquantet l'adombrament dels ostals se dessenhant sobre lo cel. L'estelum sembla s'esbeure dins lo trelutz naissent.

Lo jorn s'alugora. De nivelets se congrian que semblan de faissets de rosas; lo cel es argentin, l'horizont es foguenc al virón de longas traginas porpalas.

Aval, dins la ciutat, lo popolar que mira lo palais s'enterva:

— Miratz, miratz amont, dins las ortas reialas aquela granda ombra sobre lo cel.

— Es un auciprès.

— Oh! que non!... bolega e li a pas cap de vent... dirián un ome.

— Que tron pot èsser encara? Se passan de causas tant estranhas al palais!

— Encara alque fantasmagoria dels fachiladors. Lo dapifer me disiá que podon per artarnent fargar d'omes artificials e vestir las fantasmas d'una pel carnala.

— Ans que non rebailen la rasón al paure rei nostre! Se son tant poderoses que dison, perquè non podon saber ço qu'es devenguda Esclarmonda.

— Ah! Esclarmonda! Paura Esclarmonda! despois qu'es desapareguda tots los malans an crebantat sus nos-autres.

S'estrassan las longas traginas porpalas, lo solelh giscla sobdàn alumnant Joan de l'Ors amb son mantol de peiras finas beluguejant e miralhant la solelhada. Las torres, los barris, los edificis s'alugoran. Las campanas tindan; de fums leugiers s'enairan, la rumor de l'umana fasenda comença de brugir. Un popolàs mai dens e los uelhs emfalagats remira lo palais.

- Es ben un ome, un gigant... lo preniàm per un auciprès.
- Dirian de miralhs sobre d'el que relusisson.
- Quina causa esmeravelhanta! E que pot avèner al palais?
- Seria... non es possible!
- Qual?... Joan de l'Ors?... es ben son estadura e sas largas espalas.

Lo jorn s'es fach plenier, resplendidament clar; los nivelets se son esvanesits; lo cel immens, en primaria adimantat, desseguinte d'un blau pale, pauc a pauc devèn safirenc. En tot loc los regards son virats cap al palais.

- Non! non pot èsser Joan de l'Ors; ara que lo solelh monta, om destria melhor... non es el.
- Segurament! seria velut, montre qu'aquel èsser apareis bel com un dieu.
- Alque novel encantament. Noncas encara s'era vist pariera aparición, e tant matinala, dins las ortas del palais.
- Ah! Joan de l'Ors! Joan de l'Ors! Qual pot dire ço qu'es devengut despois qu'es anat dins la montanha malasecha, dins lo País deis Artadors.
- Malgrat sa força, lo paure fol aurà definat jos los artaments dels maleficadors.
- Ah! non me'n parletz! Sabetz ben que mon filh, per un espoison li es anat e n'es plus tornat.
- Non es lo sol, ai las! quants li son morts dins aquela montanha d'espavent!
- Aquel gigant... aquela maça... Però es la maca, oc, la maça de Joan de l'Ors.
- La reconeissi, segurament, que sembla un garric.

De cada fenestra, sobre cada teulada sobre cada ponchón d'ostal, de gents se ronsan, de rodelets s'acampan.

E Joan de l'Ors, lo cor comol d'un desconort infinit, vei ren d'aquela alba d'aquel solelh resplendent, d'aquela matinada gaujosa e d'aquela ciutat que lo mira; vei ni la sobre-claror del cel, ni lo palais beluguejant d'aur, e de mosaicas d'aur, e d'esculturas e de faienças, ni los aubres espalancats de flors; ausís ni lo tindar de las campanas, ni lo cantar dels aucels. Pensa qu'a Esclarmonda, vei qu'ela, Esclarmonda, tapada de son grand vel blanc, immobila com una morta.

E la testa dins sas mans, se remembra las darrieras paraulas de la Sfinge en lo laissant, paraulas ont l'esper e la mort estranhament se mesclavan en un simbolisme escur.

Però, las fenestras del palais enteiradament s'esbadan, de caps apareisson que lo miran atrasits, que s'entervan, que cridalan e braulhan.

Pois, la grand porta d'aram jos la colomnada s'obris en crenilhant, de servidors trespaurits ne foreississon; avesuts s'apropchan, s'aturan, la sorpresa los amudís. Joan de l'Ors non los vei, non los ausís; replegat en el meteís, pensatiu, reviu la longa escalada de l'abissi mentre qu'Esclarmonda colgada sobre las alas tesadas de la Sfinge apoja son cap sobre son pietz.

E aquela vitz sens finisón que son eissida dins l'ort en flor s'era aitant-leu barrada laissant gens de tralh. E los adieusiatz de la Sfinge abans son envol a la prima alba. Enfin,

UN DELS SERVIDORS

— Forestier!... que vol dire?...

*Però, sa votz tremolanta de pavor s'estanca.
Joan de l'Ors, perdut dins sos pensaments, contunha de ren véser, de ren ausir.
D'autres servidors son venguts, tots l'enrevironan.*

UN D'ELS

mai ausard,

— Forestier! Com as gausat intrar dins las ortas del rei,?... E aquela forma albenca al caratge velat?

TOTS

tant-leu:

— Parla! parla! quai siás? que vols? perquè?

JOAN DE L'ORS

— Sieu Joan de l'Ors.

Tots fremesisson, s'aderrairan, cridalhan.

DE VOTZ

Estrangoladas:

— Non! non es de creire!
— Però... es sa votz, son guinh...
— E sa maça... sa maça... mira!
— Quina tremudación! quant prodigi!

De negaments esclatan.

— Non! non! mentis l'avenhant! Joan de l'Ors aviá l'aisin d'un ors.

D'autres brailan.

— Es una miracla!

— E aquel vestit gemat!

— Es benleu una aparición!

JOAN DE L'ORS

pertrach de sos pensiers pel tragin, crida en auta alena:

— Calatz! e avisatz lo rei: remeni Esclarmonda.

« Esclarmonda! Esclarmonda! » A quel nom vola de boca en boca. Alques servidors rintran en corrent dins lo palais; d'autres, de sautz: laissan los orts e davalan cap a la ciutat.

Un grand silenci s'es fach, comol de temor e de respiech; una longa espera aissosa. Enfin lo palais s'omplís de clamors, e l'om ne vei foreissir una tropelada semblant pusleu una carnavalejada qu'una comitiva reiala.

Lo rei es endavans, descapelat, revestit d'un grand mantel teissut d'aur e d'argent. Es magre, espalut, sos gestes son desordenats, segotits.

Los cortesans que l'acompanhan pareisson li testimoniar de consirs trufarels, rison, se gaban.

Però, quantost apercebre Joan de l'Ors, un esbaïament qu'es pas de creire los arrapa, una temença los glaça e los retén, levat lo rei, que s'acabussa, afolatit, gitant de quils dessenats.

De lonh, Joan de l'Ors mira esmeravelhat aquels personatges estrafularis e lo rei que s'encor laissant a reire los cortesans temeroses e cauts.

Una grand pietat commou l'eròs: aquel rei baug! sabiá totas las fatorgas que se disián sobre son debais fisic, sobre sa roïna morala, però noncas auriá imaginat un èsser aitant bertau: sa fàcia ossosa cavada de rugas fonsas color plombenca, aquels uelhs roges, enflats, li salhent del cap, aquels cabels, aquela longa barba saurastres, embruscalhats li tombant fins a la cench, e aquela boca, oh! aquela boca qu'un tic nerviós segotís e fai ricanejar.

Los servidors se delonhan d'el sens marca de respiech o de cor-dolor.

En s'apropchant de Joan de l'Ors, cridalha de mai en mai rauc; sos uelhs esmentegats prefisson l'eròs.

De sauts lo turta, s'adongla a el, se graba al vel gemat de perlas finas que lo drapa, e, saquejat d'espaimes, d'una votz casiment non comprensibla li paraula en daf.

LO REI

Esclar.,. Esclarmonda.. non!..., non! mensongier... mentidor... estrolomiador. O sabi...
o sabi... es ailai, ailai amb lo filh del grand emperador.
L'anarai véser adès... un jorn... Siás son ambaissador?
Diga-me, sa santat, se porta ben?... los confiments, los subrama totjorn?
E diga, sabes ben, la dentela que de sas mans amava far, me semblava de feuses, oc,
me semblava de feuses, de feuses, era sul coderc la graila feusiera.

Ah! sul coderc los parpalhons que cantan
Ah! ah! tra la la... tra...

Canta, pois,

Veiràs, veiràs, sabes legir,
estrolomiador,
amont dins l'estelum?
Ieu l'ai vista, mon artador
l'a raubada, es en aur,
es reina sul solelh.
En una gàbia d'adimant

l'ai dins mon dinador,
la veiràs, la veiràs,
de vespre l'ausiràs cantar
pariera a un aucel,
te farà riu-chiu-chiu.
Sas aletas son de cristal,
tota la nuech es com una sirena
cantant l'amor, e veiràs las estelas
càser del cel per li tenir companha.
Sobre mon det ven se pausar, e canta
ah! ah! tra la la... tra...

Contunha de cantar.

*Joan de l'Ors non pot parlar atediat per la verbositat dessendada del rei.
Servidors e cortesans restan baticor, ficats, immobils.*

JOAN DE L'ORS

*a poscut enfin se desfaire de las mans que l'agrapavan, e las ten, aquelas feblas
mans, lonh d'el.*

— Oh, rei! escolta! escolta-me!... estanca-te doncas...

Però,

LO REI

amb una facondia encara mai rabenta, contunha a vaguejar.

Esclarmonda amava jogar,
quora era tota enfant,
aicí dins aquel ort.
Amava se vestir de flors;
la veiràs, la veiràs,
estrolomador,
al clar de luna, aquesta nuech,
que s'espassejarà
amb lo mieu artador.
Canta melhor que'l rossinhol,
e fila sus son fus
la lugana d'argent...
Ont es mon artador? ont es?

Vira lo cap endrech los domnejadors, regarda detràs Joan de l'ors. L'eròs seguís los guinhs del rei, se revira, e veí un dels cortesans vestit d'una ampla rauba negra adornada d'entresenhs cabalistics, bracejar e brusinar d'un estranh agrei, mentre que los vesents, amb temor lo tenon ment.

JOAN DE L'ORS

— Però siàtz totes dessenats! que vol dire, sénhers, aquela comèdia... Non basta d'aquel paure sobeiràn...

Secotís lo rei, se clina sobre d'el, los uelhs dins los uelhs, li crida:

— Escolta! escolta-me! te reporti Esclarmonda, m'auses? Esclarmonda.

Li pren lo cap, li lo clina sobre la verge estenduda, regesa, dins los glaujols.

— Mira, es ela!

LO REI

De flors! de flors! las belas flors!
Es l'oscle, cavalier,
mon bel ambaissador,
que li aduses del solelh?

E coma ne grasir
lo màger emperador?
Mon artador ont es?... ont es?...

Cerca enfra los cortesans, però neguns d'els gausa bolegar ni obrir la boca.

Ont es mon artador?
ont es? Las botarà
dintre sa gàbia de cristal;
e quora las veirà,
Esclarmonda, aitant leu
sa bela cançon cantarà,
ah! ah! tra la la... tra...

Canta.

JOAN DE L'ORS

desesperat, s'adreïçant a tots:

— Quina pietat! entremieg vos-autres, negun non pot aver senhoria sus el per l'apasiar, per estancar aquel desparaulis?... Ja, cal que parlu en mestre, aici!

*De votz murmurant: — Encara un bausador, encara un... que nos cal.
D'ausir aiçò, una furor lo ren, rejonh las mans del rei dins sa man senestra, se baissa, de la destra forgita lo vel d'Esclarmonda.*

Amb un bram d'atupiment tots s'aprochan en se botassant, estrepan las flors s'enclinan.

JOAN DE L'ORS

amb una autoritat menaçadora:

— A reire, vos-autres! Garatz-vos! E que negun trassaute lo dec de la maça.

Lo rei, sobdàn amudit, s'abrica contra Joan de l'Ors. Un tremol l'arrapa. Sa boca s'obris en una roncor esquissanta; sos uelhs sobralandats devenon fichs; sa fàcia pren una regesesa esglaianta; d'espaimes lo saquejan; sos genolhs flaquisson; Joan de l'Ors lo sostèn.

Una emoción intensa escommou tots los vesents.

Però,

UN DELS CORTESANS

grotescament fiblat, a l'ausil de Joan de l'Ors:

— Siás un amaestrador! tos encantaments mai poderoses que los nostres...

JOAN DE L'ORS

mespresant, auça las espalas. Bassetament:

— Delonhatz-vos, trefans! delonhatz-vos, desapareissetz vos-autres qu'amb vostras bausas avetz encara mai enfortit la folor d'aquel paure rei... delonhatz-vos! senon saubrai vos castigar.

LO REI

contunha de tremolar. Pauc a pauc son rangolum cessa; son vis s'ernpolpra; de lagremas li gisclan dels uelhs.

Enfin, en un espaime convulsiu:

— Ma filha! ma filha!

E resta aquí, com empeirat, com sens anma.

Negun gausa parlar.

L'om ausís que lo bralh dels aucels e lo vonvón de las abelhas.

Sobdanament las campanas de la ciutat clocan. Una rumor que despois l'alba fai que créisser, esclata en brams enebriats. La crida d'Esclarmonda retrobada aviá trassautat del palais, s'era flocada amb lo rabeg del rugle al mieg del poble alertat ja per la mostrança del gigant que l'om podíá véser de tot loc.

La polsación de las campanas e lors trinhons a brand, s'espandisson, adestran los vilatges, los masatges, lo campestre, tot lo terrador, semenant l'alegria, sotzlevant lo poblum.

Las ondas clocantas dins lo cel amatinat claman la gaug e la baudor.

E l'espera se perlonga a l'entorn del paure rei esmentegat devengut rege, com mort dins los braces de Joan de l'Ors.

Los cortesans, los servidors, tots silencioses, avián lo cor grevat.

E la maja votz de las campanas omplís l'expandi.

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!

Esclarmonda revèn! revèn la belasor!

Occitans! occitans!

tornar van reflorir lo paratge e l'onor!

Occitans! occitans!
Esclarmonda revèn! revèn la belasor!

Las segondas, las minutas escandelhadas pel ressón de las campanas semblan sens finisón als cors agrevats contemplant lor rei immobil denant la forma albenca de sa filha estesada denfra las flors.

Un rag de lagremas s'escola dels uelhs del rei... e... oh! meravelha! jos las parpelas clusas d'Esclarmonda, de lagremas eissament s'escolan.

A la perfin, pois, lo pietz del rei se sotzleva e laissa escapar un pregond sospir, sos membres brandan. — « Ma filha! ma filha! » — dis, pois, tal quiacom que se desvelha, arregarda a son entorn amb un estobesiment indicible.

E, d'una votz remudada, cabridanta encara, mas clara, bonassa:

LO REI

Que s'es passat?... ai perdut la membrança despois lo jorn onte mon Esclarmonda s'es avalida... ai penecat... me sembla...

Que s'es passat?... Tu, plen de galaubia, gigant... e vos... Es una mascarada, aquela gent amb de raubas folescas!

Una autoritat sobeirana espira d'el malgrat sa descasuda fisica. Dirían un èsser tot dessemblant; una anma verament reiala clareja sobre sa fàcia banhada de plors.

Plori e deuriai m'alegrar... Oc... li pensi, la perda, ai las! de ma cara Esclarmonda aviá degut m'enfolesir...

La remira.

Qu'es bela!

Tot en dorment, sas galtas son banhadas, sembla somnire...

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!
seguent la longa nuech e l'alba ven lo jorn.
Occitans! occitans!
Esclarmonda apareis, lo cel es en baudor.
Occitans! occitans!
seguent la longa nuech e l'alba ven lo jorn.

LO REI

s'es desquitat dels braces de Joan de l'Ors, s'agenolha, pausa un bais sus lo front verginenc.

— Desperta-te, mon Esclarmonda bela!

Li pren la man.

JOAN DE L'ORS

amb una màger veneración:

— Oh, rei! perdonatz la libertat que preni, se vos obsecrí de respechar son somni. E se vos platz de m'autrejar una audiència sol amb vos... vos dirai com sieu arribat endrech ela, com vos l'ai remenada, son sort misteriós.

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!
Esclarmonda e Joan revenon vencedors.
Occitans! occitans!
ambedós joves dieus son reviscoladors.
Occitans! occitans!
Esclarmonda e Joan revenon vencedors.

Los astrologs, los nigromans, los fachiniers ricanan.

JOAN DE L'ORS

amb una estrunada auturiera:

— Qual gausa rire aici denant lo rei?

LO REI

S'es redreïcat. Virat endrech els:

Que siàtz aici? que fasetz? que vol dire aquel captenh, aquelas vestiduras de carnaval?

A votz bassa:

Ont son mos omes d'armas?

Ai las! ai las! vesi que sirventalha e comedians... Paure de ieu!... compreni, e me sovèn.

De mai en mai clarvesent, mirant Joan de l'Ors:

Qual siás, oh gigant noble, maestrador? Te devi l'atrobança de ma filha e... benleu... qual sap?... encara ma seguror... Me remembri... compreni...

S'adreïçant a la fola:

Parlatz! ont son mos cavaliers, mos omes?

La banda dels servidors s'es arreirada.

A lor anament om vei los sentiments divers que los commovon: temença, falsura, gensic, respiech.

— Parlatz!

UNA VOTZ

— Desalhits, morts, aglasiats pels escarans.

UNA AUTRA VOTZ

— Oh rei! li a dins lo palais que nos-autres e los artadors que vos acompanhan.

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!
Esclarmonda apareis coronada de flors!
Occitans! occitans!
l'anma nos es renduda e l'aland e l'onor!
Occitans! occitans!
Esclarmonda apareis coronada de flors!

UNA VOTZ

— Sens la força e la valença de Joan de l'Ors, ja los escarans li a longas qu'aurián forçat la ciutat e barrejat lo palais; Joan de l'Ors los a tots anientats.

LO REI

— Qual es donc aquel Joan de l'Ors?

JOAN DE L'ORS

Es ieu, ieu que torni de la montanha dels encantaments, del País dels Artadors.

DE VOTZ

sofogadas murmuran:

— Non! non! era velut com un ors... lo conoissiàm ben.

D'AUTRAS VOTZ

— Però sa maca es aquí... O sabetz qu'era anat dins la montanha malasecha.

LO REI

Qu'es tot aquò? Quina estranha apelada?
Qu'ausisi dire a nostre entorn?... esplana...

JOAN DE L'ORS

d'una votz greva:

— Non vos ne cal, oh rei! de çò que dis aquela gent.
Vos revelarai aquel misteri, però sol a sol.

LO REI

li para la man:

Oh! benfactor Joan, voli ren saupre senón que l'as deliurada, Esclarmonda, e, l'adusent, m'aduses la recorsa de ma rasón... De per tu mon reinatge es restaurat... Però sieu vielh, o veses, sieu sens fortesa e com un fantin, deble.
Ton cor es noble, o vesi a ta mirada, a ta paraula ansins qu'a ta franquesa.
Resta, Joan, prop de ieu senhoreja, serai lo cap e tu seràs los braces.
Ta valentesa a salvat lo terraire en anientant los tochains e lors bandas.
Resta, Joan, salvaràs nostre poble dels occitans en matant l'anarquia.
Dins ma folor ai perdut l'autorici, mos conselhiers, mos armans e mos omes, me resta plus qu'aicesta varletalha amb los marpauts, los bausadors... Mas, diga? ont an passat?

DE VOTZ

— An defugit, los enganhadors, vergonhoses.

LA VOTZ DE LAS CAMPANAS

Occitans! occitans!
Esclarmonda e Joan senhorejan, auçor!
Occitans! occitans!
venetz entrefolits, venetz cantar lausor!
Occitans! occitans!
Esclarmonda e Joan senhorejan, auçor!

Los astrologs, los encantadors e nigromans se son, efectivament, escapats tant leu véser lo rei tornar a la rasón.

LO REI

Oh, Joan de l'Ors! pramor qu'ansins te dison, pren ma vielhor dejós ton amparança.
Per te grasir te boti mon reinatge e mon enfant, ma carisma Esclarmonda.

Disent aiçò, se vira endrech ela, e resta palificat, boca badant; de siscles, de brams d'estobesiment esclatan; tots se rebusan esmeravelhats. La maça de ferre tancada enfra los glaujols, als pes de la verge, s'es, d'aquel temps, tapada de brotons. Ara creis a vista d'uelhs, es un jove garric avigorat, de ramas se congrian, se reforçan, s'expandisson, s'estendon, se multipliquen; sa folhadura abundosa s'enarca sobre la bela adormida; un comol d'aucels cantadors s'esbat dins la brosta. E lo garric potent contunha de créisser e de s'estendre adestrant lo somjón del palais. Una clamor immensa rebombis. De tots les ponhs de la ciutat, sobre cada torre, cada mirador, cada agusim, sobre cada tel, cada campanal, de rapugas umanas los uelhs virats cap al palais, veseni lo prodigi, aclaman Joan de l'Ors, e lors brams de gaug se mesclan al cloc de las camanas en una immensa simfonia de baudor.

XII

LA MORT DE JOAN DE L'ORS

Al pe de la Montanha Negra, a l'intrant de la selva, lo vilatge abandonat aubora sas roïnas blancas. Alques ostals remanon tot just drechs: es que tets esfondrats, quers menaçants sobre de parets desventradas, molons de gipas e de peiras. Una erbo fola

se desplega de pertot com se la natura era cochosa de far desaparèisser los tralhs de l'ome.

Es lo plen sobrejorn; un solelh de foc embrasa la terra e fai vibrar l'aire; los codols, las muralhas fondralhadas, los degrats rebaton una calor de fornassa. Las ortigas peludas, las caucidas dels ponchons menaçadors e faurels s'enissan den- fra las longas bletas plegadissas de las romesas amb las espinas crudelas. Al cant de las cigalas, sens derompement se mescla lo vonvón de las abelhas sobre las flors e de las moscas dins las laisanas.

Or, al lumdar de sas casas restadas drechas, a l'ombra estrecha d'una trelha, de paures vielhs, cap brandant e tramelant favelan dolçament amb de longas mejas de silenci.

PRIMIER VIELH

— Perquè la servir nostra terra? Mon filh a rasón de voler la vendre... Anarem en ciutat com an fach los autres... Perquè s'amalar?

SECOND VIELH

— En ciutat li a de trabalh per tot lo monde, gachatz los Rampal, los Faure, los Eissautier: son ben mai astrucs, ara, son de placiers.

TRESÉN VIELH

— E cresetz que sián tant benanants? Es la folor de la jovença, ancoi, los plasers de la ciutat los cembelan. Despois qu'Esclarmonda es estada retrobada e que nostre bon rei es revengut de sa folesa, tot a percregut de cap nou. Una profechança tant inesperada, la seguror, amb lo ben-èsser, an fach que créisser.

QUATRÉN VIELH

— Ah! nostre agraral! qui l'a vist, qui lo vei! tant verd, tant bel çai en reire, tant ben coltivat, tant ric... Los escarans, vos remembratz los escarans, e aquels monstres, aquels artadors maleficants, aquelas sortejajritz, aquel formigament d'orror... sembla ben qu'èriam al finimonde, los monges, los preires o disián, om tremolava, om s'escondia dins los mostiers, om s'abricava a las gleisas... Però, los escarans sobretot, es els qu'an despoblat lo terraire, que l'an talat; despois a noncas poscut retrobar sa largura... e lo trabalh de la terra es devengut tant penós!

TRESÉN VIELH

— Oc, tant penós! Però per nos-autres los paures vielhs, es ben mai penós de laisser la terra que nos a vist nàisser, d'anar demieg de forestiers, dins lo masàn d'una grand ciutat, perdre nostras costumanças, respirar un aire malsàn.

PRIMIER VIELH

— Nostres enfants volon ren saber, e devem los seguir. Nos-autres los paures vielhs, que fariàm sols, capclins, fronits, esquina giblada jol dur trabalh de la gleva.

E los paures vielhs restan aquí en tristor, com estordits, prefigent denant els d'un uelh morn. Se son amudits.

LA VOTZ DE LA TERRA

Solelh! m'embrasas, me dessecas; mon vestiment teissut de blats d'aur e de rims, de rims roges, de verdas pradas, mon vestiment tomba en frum, es cremat.

Ai plus qu'un aus de bèstia fera, plus gens de fruchas, gens de flors.

Sieu com un mendicant capelat de polvera, com un arlot enverminat;

ai que de ronces, de bartasses despois qu'a sutzplantat los omes lo feram; mos amadors los omes que sobarni, que'm noirissián e que me fegondavan.

Las nivols amb lors potons agadors plenian mas fonts; ieu, de germes comola, bressavi sus mon sen un monde benastruc.

Ai las! ancoi li a plus que solesança, e lo solelh m'embrasa e me desseca!

PRIMIER VIELH

levant lo cap:

— N'as sovenença, Esteve, quora avem maridat nostres enfants?

SEGOND VIELH

— Ah! quin bel jorn, quinas noças! tot lo vilatge en festa! La verquiera de ma filha era la mai druda terra de l'encontrada. Aquel larg expandi ailai era nostre bladar, tot aquel costal era nostre avinhat... Ara es plus qu'un a crauca!

PRIMIER VIELH

— Ah! que vols? lo proverbi es ben verai: li a temps que trempa e temps que destrempa.

TRESÉN VIELH

— Aquelas belas olivedas que l'om poda plus! e aquels amorièrs, om fa plus de manhans!

QUATRÉN VIELH

— Ah! quinas festas! la fadrinesa, quora l'om colhissiá las fuelhas, e quora l'om meissonava, e quora l'om vendemiava! Membra-te tot aquel monde afanat, e los rires e las cantas!

Tots, de cap nou, s'amudisson.

LA VOTZ DE LA TERRA

Sofogui, las! dins ma tassença, dins mon solàn, mon desertar.

Ausissi que l'aura aflamada amb lo bralhuc dels cascalhons, lo cant agre de las cigalas ritmat per la votz del cogul.

Mos aucels bresilhants an fugit ma seques, l'alauseta non me desperta plus, mos rossinhols tendrets bressan plus ma dormida.

Oh! la jovença amb los sieus cants! l'encors dels segadors, la jornada acabada! e lo bruch dels potons dins l'ombra, a l'avespral! e lo trinhón festier o gram de las campanas clocant per una noça o per un batejar, classejant per los morts, tindinant per la vida, la vida, ai las! que me viltèn, que me fugís e m'abandona tota nuda, abrandada e morenta al solelh!

PRIMIER VIELH

canviant de plaça amb tardesa:

— Com lo solelh caufa!.. l'ombra vira.

S'estreissant un pauc, botant lo cap a l'ombra de la trelha.

— Però dirián... despois que non plou... dirián una nivol.

SEGOND VIELH

— Tant negra com aquò, sobdanament, dins aquel cel de calina.

Tots auçan lo cap.

TRESÉN VIELH

— Es de corbs, e tant nombroses que tapan lo solelh.

SEGOND VIELH

— E d'aiglas eissament... mai naut li a de voltors... alque carnàs que los atrais.

PRIMIER VIELH

— Com al temps de Joan de l'Ors. Recordatz-vos, aquels rapaces lo seguissián en tot loc, enfosquissián lo cel.

TRESÉN VIELH

— Aquei Joan de l'Ors! quina istòria estabosissent! Retroba e remena Esclarmonda, devèn conselhador del rei, es el que senhoreja de veras.

QUATRÉN VIELH

— Es ben verai? Ieu non o podi creire. En fin vos lo membratz, mieg ome mieg ors, un gigant irable, un monstre grafàn.

PRIMIER VIELH

— Era melhor l'ausir que lo véser, ja! quina votz pura quora cantava!

TRESÉN VIELH

— Om favela, om dis qu'a perdut sa natura orsenca, que sa maça es devenguda un rove gigant de las ramas espalancadas sobre lo palais reial. Es el, om dis, qu'a restaurat la reiautat, qu'a establít aquelas novas leis tant adrechuradas, om dis...

SEGOND VIELH

— E aquei somni encantat d'Esclarmonda? Ieu non podi creire talas fatorgas, se befan de nos-autres, es de contes per los fantins.

QUATRÉN VIELH

— Qua sap? Es que podem saber? Amb tot ço qu'avem vist ja? Lonhs de tot, abandonats sobre nostras bosigas.

E de cap nou, capclin, com alassats d'aver parlat de trop, retomban dins lor esbaïment.

LA VOTZ DE LA TERRA

Ai sempre set, e mos raïses agotan lo sang de mon cor, de mon cor que se muda en peira.

Oh! l'azur, l'azur dessecant! e lo solelh que me flagela!

Un vermenier roiga mon sen, defini com una leprosa!

Post una longa pausa,

PRIMIER VIELH

que mira lo cel:

— Vec! semblan se drechurar cap a nos-autres.

TRESÉN VIELH

— Qual pot rodar per aici? Ausetz... dins los derrocs... caminan.

SEGOND VIELH

— Es veror... alcun s'apropcha... un querentin sens dobte.

Lo solelh s'es entierament escurit, los rapatz ara estàn en alas al sobre dels vielhs, om perce lors glatiments. Los vielhs en aissa miran çai e lai.

JOAN DE L'ORS

pareis foreissent de tras un ostal en roïna. Tots l'agachan, tribuloses denant aquela aparición gigantesca del vis autiu, del ginh ufec e dolç. Es vestit amb una grand bloda ricanent brodada, serrada a la cench; sas cambas son estropadas de garamachas ten un bordón a la man.

— Bona gent, digatz-me, vos ne pregui, conoissetz dins aicest vilatge, ara en descasech, una vielha e paura femna, la Joana?

Los vielhs contunhan de lo mirar, palaficats, sens respondre.

— Es ma maire. Sieu Joan, aquel qu'apelavan Joan de l'Ors.

LOS VIELHS

— Es tu!... es vos, Joan!... Com... non te... perdón...

Restan barganhants, amb un esguard d'admiración.

JOAN DE L'ORS

— Podetz me tutejar, vos que m'avetz vist mainat faire mila folesas, cantar a la gleisa e aprendre a fargar... Parlatz, parlatz-me de ma maire la Joana, ont es? la voli revéser.

PRIMIER VIELH

— Oh! es doncas verai... ço que non podiàm creire, es doncas verai, aquela miracla!... Te vaquí bel e fort com un sant Cristol... Es doncas verai, siás plus un ors, as perdut ta pel veluda, as l'erra d'un grandisme senhor... Es doncas verai, diga-me, ço que l'om retrai, Esclarmonda e ta maça de ferre atornada un garric immens, e ton senhoratge amb lo rei?

JOAN DE L'ORS

— Ma maire? digatz-me, ma maire la Joana? la voli revéser.

SEGOND VIELH

— Oh! Joan! Que non siás restat al vilatge amb nos-autres! Nos auriás amparats, nos auriás desbregats encontre los escarans.

JOAN DE L'ORS

— Restar al vilatge, es que lo podiai avent tuat Bocatorta? D'alhors, tots m'avián en odi, me fugissián com una fera.

Non podiai viure al mieg de vos-autres, ieu, lo nadón d'un ors. Ma maire e lo mestre-fabre sols m'amavan... Ont es ma maire? Sieu vengut per la revéser.

TRESÉN VIELH

— Non podiàm devinar lo cor d'un eròs batent jos ton orra pel de bèstia, ton caratge d'ors e ta força nos espaurissián.

JOAN DE L'ORS

despacientat:

— Però, ma maire? ma maire? respondetz-me.

Los vielhs clinan lo cap.

PRIMIER VIELH

— Ah! la mesquina! los escarans se son revenjats sobre d'ela, l'an aglasiada!

JOAN DE L'ORS

— Morta! oh, ma maire! oh, maire! t'an tuada!

Sanglota.

Ma bona maire! aviai l'anma gaujosa, e tant segur cresiai de te revéser aprep d'aver tengut mon aramida, car te l'aviai jurat que ma fortesa e ma vidassa aurián per dec la locha contra lo furt e lo crim e los monstres. O sabes ben, caliá que m'enanessi lonh del país, tu tanbén, dolça maire, m'o disies pron de fugir, m'asiravan. Es l'us d'alhors, qu'un laborador jove avent après un mestier parte en viatge. Mas, rebotat de pertot, quin martiri ma vida! Ai las! ai viscut solitary e malasech e sempre en malamanha amb los arlots, los escarans... pois, ara, ara qu'auriás estada gloriosa de ton Joan gasanhant lo reingatge... Oh! non! oh! non! perquè t'aver laissada!

S'aterra sobre las clapas, e plora, plora.

De mainats curioses son venguts, de femnas eissament, entervan los vielhs bassetament.

LA VOTZ DE LA TERRA

Oh! de sanglots! son plorament me torba.

Oh! desconort desesperat!

Oh! bagremas! quina dolença!

Qual pot plorar ansin? Despois longtemps los planhements de los que m'abandonan ausissi, mas noncas tal cor-dolor donet un tal frim a mon anma.

Quin reconfort, ai las! li donarai, ieu que n'ai plus qu'espinas e romeses.

Mon corps dessecat beu cochosament aquelas bagremas amaras, las beu amb un arsum de foc.

Qual grelh de mort, qualas flors malastradas van espelir d'aquel aigat de plors tant leu passidas com dobertas?

Ansins ai per me fegondar que la ploja de las bagremas e las fonts dels sanglots per l'arsina amossar, l'arsina, ai las! que m'abranda e me seca!

JOAN DE L'ORS

s'eissuga los uelhs, se redreïça.

— Oh, bons pageses! oh, bona gent! escusatz-me! de plorar, aquò fai de ben... non ai pogut me conténer enant vos, escusatz-me... e digatz-me, ara, digatz-me: per entremieg d'aquelas roïnas non podi reconòisser la chopa, l'orta... Ont eran?... m'es vejaire... prop d'aquelas pibolas ailai?... e l'an enterrada, ont?

PRIMIER VIELH

— Oc, ailai, es aquò. L'an sepulturada dins l'ort, al pege de la figuiera... Prenetz a man destra dins las roïnas, pois cercondatz aquel bartàs, e...

JOAN DE L'ORS

non lo laissa acabar, despacient s'abriva.

— Oc! oc! me remembri ara, me remembri,

Tots aitant-leu s'auboran per lo seguir, però Joan de l'Ors los a davancits despareis de lors uelhs.

E aquels paures mesquins, ranqueira e trabucant, s'atistan en se turtant en cada còdol; las parets fan ressón a lors passes traçants, al burc de lors bastons e de lors escassas.

En paraulas tremolosas, en mots chapotats, se dison lor esbaïment:

— Nonca l'auriai cresegut, es prodigiós!

— Un èsser parier, un tal gigant plorava com un enfant!

— El, tant orre çai en reire, e tant bel ancoi, quina miracla!

— Que li vai far? resta ren de la chopa, los escarans li an botat foc.

— E vec! vec! los rabatz que lo seguisson, los ausissetz?

LOS AUCELS ARPIANS

La fam! mestre, la fam
crema nostras frechalhas.
Quilhats sul grand garric
del palais, despois longas
famats esperàviam,
oh, mestre! ta partença.
Cop segur, anam mai
de sang e de cadavres
n'aver un plen sadol.

Mestre, nostras frechalhas
an fam, an sempre fam.

Enfin, los mainats, los vielhs, las femnas, desalenats, arriban a un pechot relarg embartassat, denant de sobras de parets negresidas, de fustas carbonizadas e de molons encendrats; mai lonh, dins l'erbor saura un potz estropat d'eure, una figuiera dessecada; tot prop d'aquela figuiera Joan de l'Ors es agenolhat denant una crotz de fusi rompuda sobre un clapàs. De sas mans a cavat un trauc dins la terra.

Tots tremoloses, muts, fan lo rond a son entorn.

JOAN DE L'ORS

clinat sul trauc, parla d'una votz desquissanta entrecopada de sanglots:

Oh, maire! maire! es que m'escoltas, maire?

Sieu ton Joan, remembra-te la selva e l'espelonca al temps ont me bressaves sus tos genolhs; e per èsser mai costa, mama, de tu, perquè melhor m'entendes, ai aquel trauc cavat sobre ton ossa.

Mon desesper es tant fort, maire! escolta, que me cresiai segur de te revéser, e, resemít a tos uelhs, de te durre amb ieu al rei, es tant bonil, tant savi... e l'auriás vista, oh, maire! l'auriás vista, la qu'ami tant, la pura meravelha, l'àngel del cel, Esclarmonda! Esclarmonda!

Oh, maire! es tu que l'auriás despertada auriás romput l'encantament del somni auriás complit cop segur la miracla, oh, maire! maire!..., e morta te retrobí.

Ton redier clas, ta rediera pensada eran per ieu que tant t'ai abrusida, orre e grafàn, amb l'estint de la bèstia, amb son fèrest e sa desconoissença...

Ah! quant m'auriás perdonat ara, ara, en me vesent com sieu omplit d'ufana e galaubier, mudat en un ric ome, mercés del cel e de l'esvertudança d'ela, Esclarmonda, Esclarmonda! ma vida!...

Se non l'aviás despertada, oh, ma maire! auriàm viscut ensems al costat d'ela, l'auriàm velhada e seriá conortada, car dins lo som magic, malgrat que garde los uelhs clucats, non dorm, e l'auriás vista vos comprenent, vos somnisent; sa fàcia espremís tots los sentiments, la joia e l'afecció... Lo bonil rei t'espera, li ai ben promés de te menar, oh, maire!

Quin desesper! mon anma es estrassada!

Ara plus ren me retèn a la vida, tot es finit! oh, malestruc! oh, paure, paure de ieu!...

Escolta dins la terra, oh, maire! Escolta! Aprop t'aver laissada, ai barrolat pels camins, dins las selvas, sus la montanha; una força indomdabla era dins ieu, e ren me podia véncer; en tornat la terror d'aicest monde, e de pertot ont anavi lochavi per establir l'onor e la justícia com te l'avai jurat.

Cada jornada era un novel baralh, un carnalatge.

Mercés d'aquò, de la terra occitana los escarans eran botats deforas, la seguror e la patz s'empausavan; en ma lausor pertot se festejava.

Però... però... la taca de la fera, lo laid mostral, la senha de mal-eira del paire l'ors... denant tala orresesa tots fugissián, eri la mala bèstia, lo malasech qu'assanissiá lo monde.

E sieu intrat ansins dins l'encontrada dels artadors e de las fachinheras, orre país de mort e de misteri!

Aviai deseg de tentar l'aventura: una arca d'aur, disián, li era esconduda.

Non pel tesaur, certas, que li anavi: que n'aurai fach, ieu la bèstia noirida de mel e d'aiga, e ren de mai? Or, maire, vec-vos qu'aprop d'esprovaments terribles aquel tesaur era ela! era Esclarmonda dins l'abissal de la terra endormida.

E l'ami, l'ami, ai las! sens esperança! desesperament! E vec, es Esclarmonda que m'a mudat per sa sola presença en aterrant mon orra pel de bèstia.

Or, desseguinte, al rei l'ai reportada, al paure rei dessanat... E mon anma plora
Esclarmonda encantada per sempre, mon Esclarmonda e tu, ma maire morta! morta
aicí dintre un ermàs mens irable que l'es mon cor enfastigat de viure...

Ah! non me cal de viure encar, la Sfinge m'o disiá ben: — Te cal passar las portas de
la mort. A

i perdut ma pel de bèstia; ara me cal perdre mon estrop d'ome per, tresmudat,
renàisser filh del Verbe.

*Sa desesperación esmou los mesquins que l'escoltan sens comprendre, e los uelhs son
plens de lagremas.*

Se redreïça, exaltat, frenetic:

Oc! oc!... ta votz me parla, oh, maire! maire! ma messión ara es sus terra complida;
devi morir, que non sieu digne d'ela, que de sos uelhs non veirai la lugana, que de sa
votz non podi ausir la canta.

Pel forçament engendrat de la bèstia un endevenh m'acrasa, inexorable, e la beluga,
oh, maire! qu'as botada dins ieu non pot se trobar liberada
ue dins la mort...

S'immobiliza en un antais pregond.

*L'envol dels aucels rapaces s'abaissa len, len. De corbs venon s'ajocar sobre la
figuiera, lors croacaments tapan lo cant de las cigalas.*

LOS AUCELS ARPIANS

La fam! mestre, la fam
roiga nostras frechalhas...

Li a plus per s'apastar
qu'ossas sens carnadura.

La fam! mestre, la fam
roiga nostras frechalhas!

Los vielhs, los enfants segotan las ramas de la figuiera e acaçan los corbs.

JOAN DE L'ORS

tirat de son pantais per los bralhucs:

Li vau, li vaut! oc, una votz me clama dins la foresta ont reveirai la cauna amb lo
torón, lo lech de folhas secas ont m'alachava, e los roves, la prada ont jogàviam amb
mon paire salvatge...

Qu'es devengut mon pai?... lo vau revéser benleu, qual sap?... Oh, natura! natura!
reprèn ço qu'es a tu, dins tu retorni; me balhi a tu, pren-me, ma poiredesa germenarà
en noirissent la saba. Sorti de la negresa d'aquel somni cap a la lutz.

Se revira, vai denant, endrech a la selva.

LOS VIELHS

se delonhant:

- Ven fol! s'adrechura cap a la selva.
- Vec! vec la nivol d'aucels rapaces com s'es acrescuda!
- Com lo seguisson... S'abaissan sobre d'el.
- Camina trop viatz, ne podem plus!
- Non! non dins la selva, laissez-lo, laissez-lo Mainats, mainats, tornem, la selva es trevada, li a de malefics dins l'aire.
- Quina causa! que vai endevenir? avetz comprés ço que disiá?

Tots despareisson dins l'esmarador de las parets derrunadas.

JOAN DE L'ORS

es intrat dins la selva. Tant-leu traspasat los primiers aubres, una ombra verdala l'estropa. Afonsa dins un umus espés, moste; los feuses li montan fins als genolhs. Vai drech denant; l'ombra s'enfosquís. Los vielhs garrics dels troncs mofuts entremesclan lors ramas e formais un tradós nonpenetrable a la vista. Capsús, un cel de maragda belugueja. Al virón, los bartasses de mai en mai son ramuts. Gens de viairols, gens de tralhs. Los gavarriers l'estrassan, cal los rompre, los derrabar, se dobrir la via.

Un apasiment se fai dins el; sos estints se desvelhan, mil records li venon. Camina assegurat, es lo faidit que torna a la terra dels avis.

Ah! que fai bon, selva, dins tas bruguieras amb suavetat s'acondormir per sempre!

dis en auta alena, e lo ressón cantadís de sas paraulas omplís l'espandi d'armonia.

Pensant a tu, ma maire, a Esclarmonda, morir aici sobre aquesta feusiera...

S'atura.

Morir... oh, maire!... abans voli revéser nostra espelonca... e benleu... a l'espera

— *d'una votz ensordida* —

mon paire l'ors...

Reprèn son anament tras los bartasses.

De mai en mai frondoses, de mai en mai tenercs son los aubres, de mai en mai nauts los espinals. De ramas nosudas l'enclauson, lors folhas frescas, asaigadas lo fregan e lo caressan. Fai se levar un comol d'aucels. Ondacom jos la mofa l'aiga asautet bresilha.

Escolta, de murmurs sens finisón lo cercondan.

LA VOTZ DE LA SELVA

Es el! Despois que l'aviai plus ausida, aquela votz encantadora e monda!

O gaug! revèn l'elegit de mon anma, revèn! revèn dins las flors de mos braces, e tornamai serai enfestolida, e tornamai mon sobramor per sempre lo bressarà de potons e de somnis.

JOAN DE L'ORS

a longas camina, capdelat per un estint secret. Lo sàl devèn mai ruste, poja sobre los penditz de la montanha non calpisada pels es de l'ome, al mai pregond al cor verge de la selva. Los senglars las dainas, los tropels de cervis sens esmai l'agachan passar, vesent per primier cop un èsser umàn.

Fai casiment nuech dins aquel loc lo mai drud, conteiral dels temps primitius del monde. El, Joan de l'Ors se li retroba dins son domec, sas impressions de jovença li revenon plandosas. Oblida son passat greu. Los agres perfums cargats de resina, las sentors de la terra, l'olor del folhat, la molhadura calenta l'enebrian.

Ah! com l'om es benanant dins la selva!

M'es sovinens del temps qu'amb l'ors mon paire voludàviam jogant sobre la prada jos lo folhat, dins l'erbor, e la mofa.

A traspasat la partida la mai espessa e la mai sorna; los roves son mens josta l'un de l'autre, denfra lors peges desmesurats de raïas de solelh lenegan. Los aucels cantan. mai nombroses; de parpallhons se mostran; los gavarriers s'adornan de flors. L'esclarsida s'alarga, la lugor l'encega, desboca sobre un relarg enondat de solelh. L'es pelonca! l'espelonca es aquí denant sos uelhs; es ben ela, la reconeis amb sas parets tapadas d'eure, amb sa cenchà de vielhs aubres; vei lo belenc enorme, tal qu'es casut emborcant una meitat de l'espelonca.

*Es d'aquel latz qu'a defugit mancipant sa maire.
S'atura, cor batent amb un escomovement indicible.*

Ec, maire! maire! aici sieu! me desvelhi!
Oh! quin pantais ai fach plen de fantasmas!

L'intensitat de sos sentiments es tal que resta tresanant, desalenat.

Reveni, maire! ont siás? ont siás? reveni!

Cap a t'espelonca guimba e cais al lumdar.

Deveni fol!

Plora.

Deveni fol! ai las! ma paura vida mercés de Dieu siaguesse qu'un long somni...
Aicí lo lech de las folhas secadas ont de sos plors tant de vetz m'asaigava, e lo cantón
del foc tot negre encara; aici la font eissorzent de la roca...
Vos baisarai, oh, parets! mas caressas vos fregaràn; voli beure ton aiga, oh, font!...
Que non t'ague cedit, oh, maire! quora voliás restar, tota esglaiada!
Èriam en patz, o sabis ben, mon paire l'ors nos amava e la vida era quieta!...

Tomba dins un pantaiatge pregond.

LA VOTZ DE LA SELVA

Aquela votz tant dolça que se lanha, aquela votz d'una anma apassionadamaí que
l'aurat ivernal ploradora, m'entristesís.
Emperò, sobrebela, per l'acohir de flors me sieu parada com al primver e mon sen
d'amadora s'arredonís per li pòrger la saba.

JOAN DE L'ORS

dins son pantaiatge se parla bassetament.

Per ambedós era bon, nos amava; cada matin nos portava lo viure; era jogàs; m'auriá
menat en caça un jorn amb el, me donant l'ensenhança amb son escient de la vida
feresta...
Oncas auriai sovendejat los omes...
Oh, maire! auriás definat dins mos braces... auriai cavat ton cros aici de costa.

LA VOTZ DE LA SELVA

Cantatz aucels, de cançons apaisantas; eissors, cantatz; aura murmuradora, que ton
alèn embasmat l'asserene.

JOAN DE L'ORS

M'es sovinens, un jorn escolorjavi del naut d'un roc, e de matas de ronces m'avián
frascat la pel, era sangnosa; el remanet fins a la nuech tombada a perlecar mas
esgrafinaduras; d'esmai sos uelhs eran plen de lagremas.
Es la vertat, nonca denfra los omes tal cor-dolor ai vist, e de feridas

Dieu sap se n'ai agut! e de crudelas! L'ivern restava amb nos-aus dins la cauna, nos rescaufant de son aspra alenada. Acostumada a el era ma maire...
S'aviá pogut oblidar son vilatge, ah! son vilatge!... E set belas annadas avem viscut ansins... Auriái del monde ren conegut...

Baissa lo cap, resta pensatiu, despois:

Esclarmonda! Esclarmonda! mercés de Dieu t'aguessi jamai vista!

LA VOTZ DE LA SELVA

A sos accents me senti mesfalhida.

Ai las! als temps lonhdans silvans e faunes poblavan sols ma verda solesança; balavan, baugs, a l'entorn de mos aubres, al mai pregond dels bartasses anavan s'amorejar amb las nimfas, divessas dels clars torons, amb las sauras driadas venent d'eissir de la rusca dels roves.

Ah! bel primver! ah! jovença del monde!

Frairals vivián ensems l'ome e la bèstia, sos cors batent de meteissa inocència, totes avent meteissa benanança.

Era la gaug... ara ai plus que tristesa!

M'an defugit, an definat... tot ara ai cresegut, en ausissent la canta d'aquel enfant meravelhós, qu'anavan tornar los jorns de l'antica alegrança!... mas non! mas non! Quina angoissa mortala estrenh son cor! ne sieu tota agrevada!

Los aucels arpians, de mai en mai nombroses, avent perdut de vista Joan de l'Ors, volavan al sobre de la selva. Venon de lo devistar dins lo relarg al lumdar de l'espelonca.

S'acabussan en revolums rabegs. Aitant-leu los aubres, al virón del relarg, ne son encargats, las ramas flaqueson jos lors corporas negras e falvencas. Lo batement de lors alas, lo croacament de los becs desvelhan Joan de l'Ors de son pantalís.

Los agacha, estabosit.

LOS AUCELS ARPIANS

La fam! mestre, la fam
roiga nostras frechalhas!

Sul garric del palais
gachaviam ta partença,
nuech e jorn, nuech e jorn.

Balha-nos de cadavres,
de carn per l'escarpir
e de sang caud a beure.

La fam, mestre, la fam
roiga nostras frechalhas!

JOAN DE L'ORS

Mos seguidors! companhs de carnalatge!

Amics, los sols que'm servatz fisalesa, enanatz-vos! enanatz-vos! per oncas, per oncas non vos noirirai, bestiassas!

LA VOTZ DE LA SELVA

L'aire es sobdàn devengut lord, sofoqui, e lo solelh s'es velat, e ma rama devèn lo jaç dels voltors, de las aiglas, dels corbs pudents qu'ordejan mon albola de flors teissuda. E mos aucels se quesam
morts de pavor...

Que voletz, voltors, aiglas? perquè deixar lo pregond de l'espandi?

Jos mon folhat gens de tropel pasturga, l'astiu chamós treva ren que los serres.

Perquè venetz? Dins mos braces de ramas nonca poiariatz estendre vostras alas, e restariatz captius. E vos, corbs orres de qué voletz, torbas devoradoras?

Ai per carnil ren que de folhas mortas.

LOS AUCELS ARPIANS

La fam! sempre la fam
roiga nostras frechalhas.

Ren pot nos sadolar.

Tu, tu lo sol, oh, mestre!

de carn pos nos gavar,

de bona carn umana,

tu sol... Amb tu restam,

los jorns de glotonia

van tornar, s'omplirem

amb delech las frechalhas.

Avem fam! avem fam!

JOAN DE L'ORS

Ah! ma messión! esclarmonda e ma maire, es qu'un pantaís e lo somni d'un somni!

Qual pot saber?... Al pregond de l'espandi, emmantolats dins l'ombra de la terra, m'o disiá ben la Sfíng... Ara compreni: — Realitat e somni son meteisses.

Ai pantaíat la locha e lo triomfle, los ai aguts, ai pantaíat la Verge, la Sobre-Bela, e l'ai vista..., l'ai vista! mas son amor?... ah! non apropiable... nonca per ieu! sempre e per sempre nonca!

LOS AUCELS ARPIANS

se balaian furiosament. Sobre las nautas ramas, aiglas e voltors se son quilhats. Los corbs per sòl sautejan en croacant.

Avem fam! avem fam!
omplís nostras frechalhas.
Mestre, te quitam plus,
avem fam! avem fam!

JOAN DE L'ORS

non ausís, non vei lo rodel de las bèstias irablas se restreissar a son entorn.

...Nonca per sempre... e dorm... ma maire es morta.

Viure? e perquè?... Las darrieras paraulas en me laissant, de la Sfinge... compreni, ara compreni... e denant l'espelonca voli morir, dins l'erbor ont jogavi amb paire l'ors, ont maire me bressava.

Voli morir... Esclarmonda! Esclarmonda! m'endormi, vec! per t'aver dins mon somni, pur amor mieu.

*S'alonga d'esquina, los braces estenduts dins l'erba florida, los uelhs al cel.
Aitant-leu, alabatents, los rapaces sus el s'acabussan.*

LOS VOLTORS E LAS AIGLAS

La fam! la fam! la fam!
Que vol dire?... s'atterra?
Ren qu'un cadavre es pauc,
el que nos ne donava
plen de gola, a sadol...
Ne podem plus, oh, mestre!...
Avem fam! avem fam!

JOAN DE L'ORS

Mos seguidors fins a mon mortalatge!

Amics fíels! despessatz-me per trosses, noirissetz-vos de ma carn, de mon ossa, ibriatz-vos de mon sang... m'abandoni.

Però una grand borrola esclata demieg las aiglas e los voltors.

LAS AIGLAS

Non! non! totes tornem
al cim de la montanha,
caçarem lo chamós
e pois dins las garrigas
li a'ncara de tropels,
e dins los rocs, de cabras.

Disent aquò s'ennauran dins l'espandi.

LOS VOLTORS

Es ben veror... però...
però la carn de l'ome...
Emperò seguirem...
vostras voladas, aiglas,
caçarem amb vos-aus.

*Bistensan un momentet, però seguisson las aiglas, e lors envols immenses
despareisson dins l'azur.*

LOS CORBS

*a cap de temps, vesent Joan de l'Ors estar immobil, s'apropchan cauts e sautejant
lordament.*

Enfin! enfin! anam
se saciar de l'ome.
Ah! quin convit! mojar
dins son pietz, dins sa mauca,
lo véser pantejant!
Avem fam! avem fam!

*Lors alas fremesisson de plaser, golabadant van sautar sobre d'el...
E sobdanament la verda prada tremolosa, perfumada, emmantola Joan de l'Ors com
dins un susari e lo cobercela de flors.*

LA SELVA

*tota entiera tresana espirant un long murmur d'amor, e de sa votz dolça, com dins un
bais:*

Dorm en patz, mon enfant! mon enfant, dorm en patz!

E dins l'espelonca, e dins los bartasses, dins las ramas e dins lo folhat, de ressons innumerables semblan dire:

Dorm en patz, mon enfant! mon enfant, dorm en patz!

FIN

© CIEL d'Oc – Avoust 2013